

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

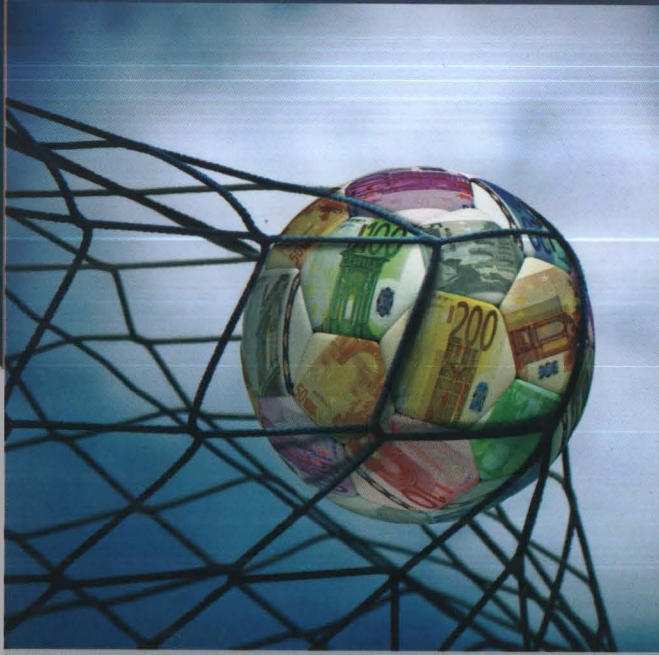
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Futbolda Emek Sömürüsü

MUAZZEZ ŞAŞMAZ ATAÇOCUĞU

Futbolda Emek Sömürüsü

Yazılama Yayınevi: 72

Sporcu Kitaplar: 2

Futbolda Emek Sömürüsü

Muazzez Şaşmaz Ataçocuğu

Yayına Hazırlayan
Alpaslan Savaş

Kapak Tasarımı
Gökçe Erbil / Levent Karaoğlu

Birinci Baskı
Ağustos 2013

ISBN
978-605-5892-78-4

Baskı
Kayhan Matbaacılık
Güven San. Sitesi C Blok No: 244
Topkapı - İSTANBUL (0212 576 01 46 / 0212 612 31 85)

İrtibat
Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker Cad. Osmancık Sok. Betül Han.
No:9/13
Kadıköy – İSTANBUL

0 216 338 52 59
www.yazilama.com
iletisim@yazilama.com

Futbolda Emek Sömürüsü

Muazzez Şaşmaz Ataçocuğu

Dr. Muazzez Şaşmaz Ataçoçu - 1983 yılında Fethiye’de doğan Muazzez Şaşmaz Ataçoçu, 2005 yılında Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü’nden mezun oldu. 2008 yılında olimpiyat oyunlarının ev sahibi ülke ve kente ekonomik etkileri üzerine yazdığı yüksek lisans tez çalışmasıyla Muğla Üniversitesi’nden mezun olup, aynı yıl Marmara Üniversitesi Spor Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı’nda doktora eğitimine başladı. 2010 ile 2011 yılları arasında Kadir Has Üniversitesi’nin düzenlediği Spor Hukuku ve Yönetimi Programı’nı bitirdi. 2012 yılında doktora eğitimini tamamlayan Şaşmaz Ataçoçu, şu an Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi’nde ikinci üniversite programında, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü’nde öğrenim görmektedir. 2009 yılından bu yana Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spor Yöneticiliği Bölümü’nde Araştırma Görevlisi Doktor olarak görev yapmaktadır.

İçindekiler

Sunuş ve Teşekkür	7
Önsöz.....	11
Bölüm 1: Futbolda Emek Ve Değer	15
Futbol Marx'ın Emek-Değer Teorisiyle Nasıl Açıklanır?	15
Futbolda Artı Değer	19
Bölüm 2: Futbol Sektöründe Ücretler	23
Futbol Sektöründe Ücretin Genel Görünümü	23
Transfer Hareketliliği ve Transfer Aracıları.....	41
Ücret Sınırı	44
Futbolda Kayıtdışı Ekonomi.....	47
Bölüm 3: Bosman Kararları	51
Bölüm 4: Sınıf ve Sendika.....	57
Sınıf Bilinci, Sınıf Mücadelesi Ve Sporda Sınıf İlişkileri.....	57
Sendika İhtiyacı.....	67
Profesyonel Sporda Sendikalaşma.....	73
Türkiye'de Futbolcuların Örgütlenme Eğilimleri	77
Toplu Sözleşme, Grev Ve Lokavt	88

Bölüm 5: Profesyonel Futbolculardan TFF'ye Mesaj...	105
Sonsöz	109
Ekler.....	111
Ek-1: Saha araştırmasının örneklem grubunu oluşturan takımlar ve yer aldıkları ligler	113
Ek-2: Saha araştırmasında futbolculara sorulan anket soruları.....	115
Tablolar Listesi	129
Kaynakça.....	131

Sunuş ve Teşekkür

Futbol, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hep gündemin ana başlıklarından biridir. Maçların sonuçları konuşulur, pozisyonlar tartışılır; her lig, her maç, her takım kendine gündemin içinde mutlak olarak yer bulur. Spor denilince akla ilk gelen futbol olduğu için mi medyada en fazla futbol yer alır yoksa, medya özellikle spor dalları içerisinde futbolu tercih eder, tartışılır ama şiddet yasası, şike davası derken mi hep gündemimizdedir?

Futbolcuların hayatları magazin konusu olur ve merak edilir. Transfer haberleri ve miktarları günlerce gündemden düşmez.

Erkek çocuklara sorulan “Büyüyünce ne olmak istiyorsun?” sorusunun cevabı, giderek daha fazla “Futbolcu olmak istiyorum” şeklindedir. Futbolcu olmak artık ‘paçayı kurtarmanın’ kısa yoludur.

Sönmez (2002) futbolun bu seyrini şu cümlelerle özetler: “1980 sonrası başat ideoloji olan köşe dönmeçiliğin gençler arasındaki en popüler alanı futbol oldu. Bu serüvende bazen çocukların elinden tutup kulüp kulüp kapı aşındıran aile reisleri menajerlik yapar. Çoğu hayal kırıklığıyla sonuçlansa da futbol endüstrisi her sınıftan ailenin şansını deneyebileceği bir sektör gibi görünür. Bu özellikle 1980 sonrası daha belirginleşir”

Ancak her şey görüldüğü gibi midir? Ünlü olmak, herkesin konuştuğu biri olmak, başarının tadına varmak, çok para kazanmak; bunların hepsi bir arada mümkün müdür ya da bunların bedelleri katlanılabılır ölçüde midir?

Spor ekonomisi çalışmaları özelinde, futbol ekonomisi araştırmalarında, futbolcuların neden diğer mesleklere göre daha fazla kazandı-

ğını ya da başka bir deyişle neden ‘pahalı’ olduklarını açıklayan pek fazla çalışma yoktur. Pahalı ifadesi futbolcunun, sektördeki endüstriyel dönüşüm yoluyla metalaştığını anlatır.

Öte yandan, diğer endüstrilerdeki işçilere göre futbolcuların ücretleri çok daha fazladır. Yine de şaşırtıcı bir şekilde, bazı araştırmaların sonuçlarına göre, emek-değer yönüyle futbolcuların çoğu, takımları için ederlerinden çok daha az kazanmakta, yarattıkları artı değerden çok az pay almaktadır. Özellikle alt ligler dikkate alındığında, azalan transfer ücretleri ve güvencesizlik göze çarpmaktadır.

Ülkemizde futbolcuların, bulundukları lig kategorilerine göre ve Avrupa futbol liglerine kıyasla, ekonomik ve sosyal şartları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Futbol emek piyasasının ana elemanlarının sosyal güvenceleri yoktur. Adı profesyonel olsa da, alt liglerde daha çok olmak üzere –zorunlu gönüllü olarak- futbol oynamaktadırlar. Özellikle ligler arasındaki oyuncu ücretleri farklılıkları, futbolu takip eden herkesin farkında olduğu bir konudur. Öte yandan, yazılı ve görsel basında, endüstrinin cazibesini destekler biçimde süperstarların ücretleri ön plandadır.

Futbol ekonomik boyutuyla, yönetim boyutuyla, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla birçok alanın inceleme konusu olmuştur. Bunun yanında, futbolun en önemli paydaşı futbolcular, futbol ile ilgili her türlü araştırmanın hareket noktasıdır.

Bu çalışmanın da hareket noktası burasıdır.

Endüstrileşen futbolda futbolcuların ücretleri, transfer tekliflerini değerlendirirken dikkat ettikleri kriterler, transfer hareketlilik nedenleri, transfer aracıları, yaşadıkları ekonomik ve hukuksal problemler, sendikalaşma ve futbolcular ile ilgili statü ve talimatlar gibi futbolda emeği ilgilendiren konuları emek ekseninden irdelemek ve Türkiye futbol piyasasını bir de bu görüngeden resmetmeye çalışmak, tüm bu tartışmalar ve çözüme dair atılacak adımlar için anlamlı bir katkı olacaktır.

Çalışmada futbol emek piyasası, futbolcu emeği özelinde, Marx’ın Emek ve Değer Teorisi çerçevesinden emek gücünün değeri ve artı değer, futbol sektöründeki ücretlerin genel görünümü ve ücret dü-

zeyleri, futbol emek piyasasında ücretin belirleyicileri ve ücret farklılıkları, emek piyasası şartlarında oluşan kayıtdışı ekonomi konularıyla irdeleniyor. Bu başlıkların beraberinde, Amerika ve Avrupa'daki futbol emek sektöründeki gelişmeler de dikkate alınarak futbolda sınıf ilişkileri, sınıf mücadelesi ve sendikal hareketler de ele alınıyor.

Futbol, eğer bir endüstri olarak kabul görüyorsa, o zaman onun görkeminin altında, özellikle alt liglerde verilen yaşam savaşı, sosyal güvence problemi, kayıtdışılık gibi bilinen ama dile getiril(e)meyen, emeğe dair sorunlara da yanıt aranmalıdır. Futbolcularda neden sınıf bilinci ve sendikal bilincin oluşmadığı tartışılabilir.

Bu çalışma tam da bunu murad etmektedir:

“Bilinen ama dile getiril(e)meyen” konularda farkındalık yaratabilmek ve bütün olumsuzluklara rağmen spor emekçilerinde oluşamayan sınıf bilincini ve sendikal bilinci eyleme geçirebilmek!

Bu bağlamda emek literatürüne naçizane bir katkıda bulunmayı da uman çalışma, aynı zamanda bir saha çalışması ile de destekleniyor.¹

Ve teşekkür...

Bu kitap, Mayıs 2012 tarihli ‘Futbol Sektörünün Emek Ekonomisi Açısından Analizi’ başlıklı doktora tezimin gözden geçirilmiş halidir.

Çalışmanın her aşamasında bilimsel katkılarının yanında manevi desteklerini de esirgemeyen, bana başlangıç fırsatını sunan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Serap Mungan Ay’a, Prof. Dr. Turgay Biçer’e, desteklerinin yanında Yazılama Yayınevi ile tanışmamı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Ayşe Atalay’a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Araştırma süresince sorularıma zaman ayıran ve bilgilerini paylaşan değerli arkadaşım Arda Bayazit’e, görüş ve önerileriyle kitabımı zenginleştiren Sayın Alpaslan Savaş’a, saha araştırmasında desteklerini esirgemeyen Önder Öztürk’e, Yrd. Doç. Dr. Bilal Biçer’e, Araş. Gör. Gökhan Hadi’ye, tüm takımlara ve futbolculara, spor ve emek kav-

¹ Çalışmanın saha araştırması kısmı, 2011/2012 sezonunda Türkiye’de profesyonel futbol liglerinde yer alan 38 profesyonel futbol takımındaki araştırmaya katılmaya gönüllü futbolculara grup halinde ya da bire bir uygulanan anketlerden elde edilen verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Liglere göre takımlar ve bu takımlardan araştırmaya katılan futbolcuların sayısını gösteren tablo ve araştırmada sorulan soruların tamamı kitabın sonundaki eklerin içerisinde.

ramlarını bir araya getiren ve bana tecrübelerini aktaran, Devrimci Spor Emekçileri Sendikası kurucusu, geçtiğimiz yıl aramızdan ayrılan Metin Kurt'a teşekkür ve saygılarımı sunmayı bir borç bilirim.

Çok değerli ve sevgili aileme; değer biçilemez emekleriyle beni büyüten annem Şükriye Şaşmaz ve babam Arif Şaşmaz'a, beni sevgisiyle güçlendiren, koşulsuz destekçim, eşim Özgür Ataçoğlu'na, tek başına bir okul olan, sevgili dostum ve hayal ortağım Dr. Mert Kerem Zelyurt'a, hep benimle oldukları ve olacakları için saygı ve sevgilerimi sunmayı bir gönül borcu bilirim.

Mayıs 2013
Muazzez Şaşmaz Ataçoğlu

Önsöz

*“Ancak anladığın zaman görmeye başlarsın.”
(Johan Crujff)*

Bu ülkede -belki de dünyada oynandığı birçok yerde demek daha doğru olur- üzerine en çok konuşulan, ancak en az düşünülen alanların başında futbol gelir. Bu durumu anlamak için yayınlanmış kitap sayısı ile bu kitapların satışına ya da eli yüzü düzgün dergilerin tirajına bakmak yeterlidir.

Kuşkusuz ki bu tespit, konuşulanların akıldışı olduğunu iddia etmek anlamına gelmiyor. Söylenmek istenen, sadece oyunun dolayısıyla da hayatın gelişimi için düşünce üretimine katılımın düşüklüğüne dikkat çekmekten öte anlam taşımıyor.

Beri yandan özelde futbol, genelde ise sporun popüler alanlarının kapitalist dinamiklerin belirlediği toplumsal formasyonlar içerisinde uğradığı değişim, bu bedensel etkinlikleri “oynanan”/ “yapılan” değil de “izlenen” haline getirdiğinden beri önemli anlam kaymaları ve kavram kargaşaları da oluştu. Zaten demagoji ve polemik cenneti olan memleketimizde “kavramlarla düşünme” konusunda nedense toplumsal mutabakata varacak derecede takıntılı bir reddiye hakimdir. Kavramsal düşünmekten ısrarla uzak durulup, popüler dilin sözcükleri arasında didişilirken, göze batan ancak bir türlü “görülemeyen” çarpık gerçeklik ise kendini biteviye yeniden üretir.

Oysa her alanda olduğu gibi bireye aynı zamanda “zahmetsizce kimlik vermek” gibi bir lüksü de içeren futbolda kavramlar olmayınca

ne doğru düşünebilmek ne de körleşmeden yola devam etmek mümkün olabiliyor.

Kuşkusuz ki “emek”, hayatın olduğu gibi futbolun da en önemli kavramlarından. Futbolun “emek”le olan ilişkisi zaman zaman oyunun paydaşları tarafından herkesin önünde feryat figan dile de getirilir. Ancak çoğunlukla kaybedilmiş bir maçtan sonra... Ya teknik direktörler ya futbolcular, daha da ironik olanı yöneticiler, hakemden şikâyet ederken hatırlar bu bağı; “Sahada “emek hırsızı” hakemler vardı.” Ne yazık ki bu grup çoğunlukla “emek”i gerçek bağlamında değil daha çok “gayret” ve “çaba” ile yer değiştirerek kullanır. Alınıp satılabilen değerler üreten bir kavram olan emek, kişisel gayrete, alınterinin sonucunda uğranılan soyut bir hayal kırıklığına indirgenir. Böylece anlam kayar, kavram karışır!

Ve yine tahmin edilebileceği gibi kaymış anlam, karışmış kavramdan en çok fayda sağlayanlar her zaman olduğu gibi muktedirlerdir. Oyunun üretici/tüketici paydaşları olan futbolcular ile taraftarlar karıştırılmış kafa, bozulmuş algı, çarpıtılmış kimlik tarifleriyle birbirleriyle didişe dursun, muktedirler gerek oyuncu emeğini gerekse emekle kazanılmış taraftar kazancını “iç etme”nin türlü çeşitli yollarını bulur bu arada.

Elinizdeki kitabın yazarı Muazzez Şaşmaz Ataçoğlu, futbol denen ve sevmekten de öte meftun olunan bu oyundaki “insan emeği” ile “sömürü” arasındaki o “derin mesele”ye göz atıyor. Bunu yaparken de memlekette en az yapılan hatta itinayla kaçınılan o dikenli yola sapıp kavramları kullanıyor. Okudukça “emek”, “emekçi”, “sömürü” gibi üzerinde yaşadığımız ve mağdur edildiğimiz şu zalim dünyayı, bu sevdiğimiz oyun üzerinden yeniden ve yeniden kavırıyoruz.

“Futbolda ‘emek’ nasıl değer üretiyor ve üretilen değer nasıl üleşiliyor”u da anlıyoruz kuşkusuz ama kitabın yanıt aradığı temel problem, bu değeri üreten gençler yani futbolcular nasıl ve hangi yöntemlerle sömürülüyor? Ve elbette buna karşı neler yapılabilir, neler yapılıyor?

Benim açımdan ise kitap esasen “11. Tez”e, yani dünyayı değiştirme ve daha yaşanır bir hale getirme gayretlerine tam da futbol üzerinden muazzam bir katkı içeriyor. Olan bitenin adını doğru koymakla

kalmıyor, oynayanları da, biz izleyenleri de “uyanık olmamız” için ha bire dürtüyor Muazzez Şaşmaz Ataçoğu.

Elbette kavramsal içerikli metinler bir öykü, bir roman tadında ve kolaylığında okunmaz, okunamaz. Böylesi metinler daha zorlu bir okuma sürecini, sabrı, yan okumaları gerektirdiği gibi zaman zaman temel metinlere başvuruyu da beraberinde getirir. Ama bu iş böyle, futbol gibi! Zorlu idmanlar yoksa iyi sonuçlara ulaşmak da hayal olur!... Nasıl ki futbol kar kış, yağmur çamur, soğuk sıcak demeden, hem de aynı yaştaki büyük çoğunluğun gündelik yaşamın tadını çıkardığı gün ve saatlerde zorlu antrenmanları gerektiriyorsa, öğrenmek de öyle... Zorlu okumaları gerektiriyor. Elbette anlamak, öğrenmek isteyene...

Zaman zaman, geldiği yer olan Amsterdam işçi sınıfının jargonuyla konuşan, futbolu estetize ettiği gibi aynı zamanda onun teorisine de büyük katkılar veren “düşünür Johan Cruyff”un -Simon Kuper, “Yabancılar ‘Cruyffu tercih etse de gerçek adı bu” der- onlarca özlü sözünden birinde söylediği gibi; “Ancak anladığın zaman görmeye başlarsın.”

Doğru! Günümüzde, futboldaki birçok acayiplik de dâhil gördüğümüzü sandığımız bir çok şey sadece bize gösterilenden ibaret değil mi?

Muazzez Şaşmaz Ataçoğu, elinizdeki kitabı futbolda gördüğümüzü sandığımız ama sadece gösterilenden ibaret olanın ardındaki, hepimize ait gerçeği kavramak için kılı kırk yararak kaleme almış. Okurken dili size biraz “akademik” gelebilir. Ama dedim ya... Ya da en iyisi bir filmde bir sahneyi anlatayım, daha anlaşılır olur...

Klarnetçi Hüseyin Badem, Bozcaada Kalesi’nin dibinde o gün ilk defa baş başa kaldığı hemşire Müjgan’la oturmaktadır. Hüseyin, “Derdimizi tasamızı içine üflüyoruz, gidiyor” dediği sol klarnetin parçalarını birleştirirken Müjgan sorar, “Zor değil mi klarnet çalmak?” Hüseyin’in yanıtı aslında müziğin de, futbolun da, bilginin de anahatıdır; “Eeee, güzel olan her şey zor be Müjgan. Emek vereceksin.”

Okumak da böyle, emek ister...

Hüseyin o sahnenin finalinde “Uçun kuşlar uçun İzmir’e doğru” şarkısına girer ve o sıra adadan bir vapur kalkar... Bir bakarsın bu

kitap da biter ve futbola dair tüm fikrin değişir. Bir bakarsın, aslında futbolun değil kendi yaşamının gerçeğine ayarsın...

Ve A. Kadir'in dediği gibi, "İşte olur biter..."

Cem Dizdar
Nisan 2013

Bölüm 1

Futbolda Emek ve Değer

Futbol Marx'ın emek-değer teorisiyle nasıl açıklanır?

Marx'a göre bir mal, piyasada satılmak üzere olarak üretilen herhangi bir şeydir. Bir malın hem kullanım değeri hem de değeri vardır. Bir malın kullanım değeri, o malın insan kullanımına girmesini sağlayan fiziksel ve kimyasal özelliklerinden oluşur. Bu özellikler bütün toplumlarda aynıdır. Ancak bir malın değerinin temeli tamamen üretildiği özgül tarihsel ve toplumsal koşulların sonucudur. Bütün toplumlarda ve her devirde üretim, üreticilerin doğal çevresini, bu çevreyi insan ve toplumsal yaşamı sürdürecektir ölçüde dönüştürmek için gereken fiziksel ve zihinsel çabaları gerçekleştirmek için toplumsal olarak örgütlü, birbirine bağımlı üreticilerin toplumsal bir sürecidir. Bu birbirine bağımlılık ve sonucundaki emeğin toplumsal eşgüdümü, bütün toplumlarda çalışmak ya da üretmenin hem bir faaliyetler seti hem de bir toplumsal ilişkiler seti olduğunu gösterir (Hunt 2002).

David Ricardo'nun değer kuramından hareket eden Marx, emek değer teorisinde değer temelinin emek ile açıklamıştır. Değer fazlası yaratabilen tek üretim faktörü olan emek, tüm değerlerin esas ve ortak ölçüsüdür. Gerek mallar gerekse sermaye kristalleşmiş emekten başka bir şey değildir (Öztürk 2010).

Emek gücünün değeri bizzat emek faktörü tarafından tayin edilirken bu değer, diğer her meta içinde geçerli olduğu gibi bu özel madenin/girdinin üretimi ve dolayısıyla da yeniden üretimi için gereken emek zamanı tarafından belirlenir. Bir malın değeri, o malın üretim-

de kullanılan üretim araçlarının içerdiği dolaylı işgücü ile bu araçları kullanarak malın üretimini sağlayan dolaysız işgücünden oluşmaktadır (Akyüz 1980).

Metanın iki tip değeri vardır: kullanım değeri ve değişim değeri. Bir metayı ya kullanır ya da satarsınız. Bu iki değer birbirleriyle diyaletik ilişkisi bir metanın biri için kullanım değerinin olması diğeri için değişim değerinin olmasının ön koşulundan ileri gelir. Marx'a göre işlevi birbirinden farklı olan metaların değişim değerleri üzerinden aynılaşması değer kavramıyla açıklanabilir. Değer de harcanan emek gücü ve zamanı ile ilgilidir (Marx 2008).

Değişim değeri, ilk bakışta, bir tür kullanım değerinin başka bir türden değişiminin oranı olarak, kendini nicel bir ilişki olarak gösteren, yere ve zamana göre sürekli değişen bir ilişkidir. Dolayısıyla değişim değeri rastlantısal ve tamamen göreceli ve bunun sonucunda içsel bir değer olarak görünmektedir; metanın kendinde var olana kopmaz bir şekilde bağlı değişim değeri bu açıdan bir çelişki gibi görünür (Marx 2000).

Bir şeyin faydası onun kullanım değerini ortaya çıkarır. Ama bu fayda hava gibi bir şey değildir. Metanın fiziksel özellikleriyle sınırlıdır ve metanın kendisinden ayrı bir varlığı yoktur. Demir, mısır ya da elmas gibi, bir meta, bir dereceye kadar maddi olarak faydalıdır ve kullanım değeri vardır. Metanın bu özelliği, onun faydalı özellikleri için gerekli emek miktarından bağımsızdır. Kullanım değerini açıklarken, düzinelerce saat, metrelerce kumaş, tonlarca demir gibi belirli niceliksel ölçü birimlerini baz alırsınız. Metaların kullanım değerleri, özel bir çalışma alanı için materyal sağlar; metaların ticari bilgisi. Kullanım değerleri, yalnızca kullanım ya da tüketim olursa gerçeklik kazanır: aynı zamanda maddi birikimi oluşturduğu gibi o birikimin toplumsal düzenini de oluşturabilir (Marx 2000).

Futbolu da Marx'ın emek değer teorisini çerçeveleyen kullanım değeri-değişim değeri, emek gücünün değeri ve artık değer kavramlarının etrafında incelemeyi deneyebiliriz.

Marx'a (2010) göre 'tek tek emtianın kullanım değeri, her birinin karşıladığı özel ihtiyaca bağlıdır'. Buradan hareketle, kullanım de-

ğeri, futbolcunun bir kulüple resmen sözleşme imzaladıktan sonra takımdaki işlevi; bekleneni ne kadar yerine getirdiği, ne kadar çok forma giydiği ya da ne kadar gol attığı ile ölçülebilir. Ya da kaleci ise ne kadar gol kurtardığı ile...

Değişim değerine sahip olunabilmesi için ise o metanın bir kullanım değerinin olması gerekir. Söz konusu meta burada emekçinin sahip olduğu emek gücüdür. Bir metanın değeri görelî gibi görünse de, bu metanın başka metalarla olan oransal (niceliksel) ilişkilerinden bağımsız olarak bu değer saptanamaz. Futbolda değişim değerini futbolcuların transferleriyle açıklayabiliriz. Söz konusu emek gücü, futbolcunun emek gücüdür. Örneğin; stoper olarak bir futbol kulübünde emek gücünü sarf eden bir futbolcunun 3 yıllık sözleşmesinin 2.yılı sonunda başka bir kulübe transfer olmasını ele alalım. 3 yıllık sözleşme süresinin söz konusu kulüpte geçen 2 yılı boyunca, futbolcunun emek gücünün karşıladığı özel ihtiyaca (stoper ihtiyacı) dayanarak, kulübüne kattığı değeri kullanım değeri olarak ifade edebiliriz. Diğer taraftan, kalan bir yıl için, futbolcu ya bonservisini diğer takımın almasıyla ya da kiralık olarak başka bir takıma transfer olunca, kulübün kazancı ise değişim değeri ile açıklanabilir. Futbolcunun emek gücünü ya kullanırlar ya da satarlar.

Emekçi emek gücünü kapitaliste satmaya mecburdur, çünkü emek gücü satmak zorunda olduğu tek metadır. Para sahibinin piyasada emek gücünü meta olarak bulabilmesinin temel koşulu, emekçinin kendi emeğinin katıldığı metaları satabilecek durumda olmak yerine, ancak kendi varlığında mevcut olan emek gücünü meta olarak satışa çıkarmakla yükümlü oluşudur (Marx 2010).

Profesyonel lisansı olan futbolcuların sayısının, halihazırda profesyonel futbol liglerinde yer alan kulüplerde sözleşmeli olarak çalışan futbolcuların sayısından epeyce fazla olduğu dikkate alındığında; profesyonel futbolcu sözleşmelerine, belirli geçim araçları karşılığında imza atan, yaklaşık 4000 profesyonel futbolcunun emek gücü talep edilmişken, transfer süresi bitiminde boşta kalan futbolcuların emek güçleri talep edilmemiştir. Bu durumda, emek gücünü satmayan/satamayan futbolcunun emek gücünün geçim araçları cinsinden değeri

yoktur. Onlar, tıpkı işçiler söz konusu olduğunda kapitalizmin yedek işgücü olan işsizler ordusunun parçasıdır.

Futbolcunun emek gücünün değeri, futbol sektörünün kendine özgü yapısından dolayı, bu çıktıya yani üretilene, örneğin bir lig maçına sarf edilen emek gücü, 90 dakikalık bir üretim için gerekli olan süre değildir. Futbolcuların aldıkları transfer ücretleri, 'sözleşme imzalanan sezon sayısı' ve 'maç başına ücret' ile ifade edilse de antrenmanlarla, kamplarla, ulusal ve uluslararası müsabakalar ve hazırlık kamplarıyla futbolcunun özel yaşamını şekillendiren profesyonel futbolculuk süreci, bu ücretlilik sistemi içinde 'ödenmemiş emeği' yaratmaktadır.

Yeteneği, tecrübesi, fiziksel özellikleri vb. gibi mesleğe özgü birçok fonksiyonun birleşimiyle futbolcunun (emekçinin) emek gücü kendine özgü bir metadır. Diğer metalar gibi futbolcunun (emekçinin) emek gücünün de bir değeri vardır. Peki, bu değer nasıl belirlenir?

Marx'a (2010) göre, diğer metada olduğu gibi, emek gücünün değeri de bu özel malın üretimi ve sonuçta da yeniden üretimi için gerekli zaman ile belirlenir. Emek gücü, yaşayan bireyin sadece bir kapasitesi ya da gücü olarak vardır. Onun üretimi, sonuçta o bireyin varlığını şart koşar. Bireyi göz önüne alırsak, emek gücünün üretimi, onun kendisini yeniden üretmesi ya da hayatını sürdürmesinden ibarettir. Hayatını sürdürmesi için, onun belli bir miktarda geçim aracına ihtiyacı vardır. Emek gücünün değeri, emekçinin hayatını sürdürmesi için gereken geçim araçlarının değeridir. Ne var ki, emek gücü ancak harcanarak gerçeklik haline gelir, kendisini ancak çalışmak suretiyle hayata geçirebilir. Ama bu yolla insanın belli miktarlarda fiziksel ve zihinsel çaba harcadığı için tüketilenlerin yerine konulmaları gerekir. Bu artan masraf, daha büyük bir gelir gerektirir. Eğer emek gücü sahibi bugün çalışmışsa, yarın da sağlık ve gücü kuvveti açısından, aynı koşullarda aynı süreci tekrarlayabilecek durumda olmalıdır. Bu nedenle, geçim araçları, onun çalışan bir birey olarak normal durumunu sürdürmesi için yeterli olmalıdır.

Futbolcu, futbolculuk kapasitesini ifade eden birçok özelliğin birleşimiyle bu mesleği gerçekleştirir ve onun üretimiyle meslek var

olmaya devam eder. Profesyonel anlamda, hem futbolun varlığı futbolcunun varlığının, hem de futbolcunun varlığı futbolun varlığının koşuludur. Liglere göre değişmekle beraber antrenmanlar, ulusal ve uluslararası liglerdeki maçlar, farklı kupa maçları, hazırlık maçları futbolcunun emek gücünün sarfiyatıdır. Bu halde futbolcunun emek gücünü yeniden üretimi için geçim aracına ihtiyacı vardır. Kendisinden sürekli başarı beklenen futbolcunun bekleneni verebilmesi için hayatını idame ettirecek geçim aracına sahip olması gerekir. Ne var ki, çalışmanın daha sonraki bölümlerinde önemle üzerinde durulacağı gibi Türkiye profesyonel futbol liglerinde profesyonel futbolcuların büyük bir kısmı, özellikle alt liglerde, hayatlarını sürdürebilecekleri geçim araçlarına sadece aç kalmamak ve kulüp tesislerinde barınmak suretiyle sahiptirler. Üst liglerde ise durum tersine işlemektedir.

Futbolda artı değer

Marx, kapitalist üretim biçimini ve kapitalist toplum yapısını, emek gücünün diğer bütün metalar gibi alınıp satılan bir meta haline gelmesiyle ayırt eder. Kapitalist sistemde emekçi, kendi emeği hakkında karar vermede özgür olmakla beraber; emek, ücretli emek şeklini almıştır. Emekçi emeğini kendisi kullanamaz. Emekçi, kullanım değerinin ve değişim değerin oluşabilmesi için diğer üretim faktörlerine sahip değildir. Kendi emek gücünün kullanım değerini kendisi kullanamaz, emek gücünü bir değişim değeri olarak sermaye sahibine satmak zorundadır. Sermaye sahibi de üretime devam edebilmek için emek gücünü satın alır. Bu ücretlilik sistemi, emek ve sermaye sahibi arasında birbirine bağımlı bir ilişkinin doğmasına sebep olmuştur. Emek gücü, artık, meta haline gelmiş ve bu kendine özgü metanın alım ve satımı da, diğer metaların alımı ve satımındaki şartlara göre gerçekleşmektedir.

Marx (2004) 'Ekonomi Yazıları'nda, bu ilişkiyi şöyle açıklar: "Kapitalistin emek gücünü tüketme sürecine dönüşen emek süreci, iki karakteristik görüngüyü barındırır. Birincisi, emekçi emeğinin ait bulunduğu kapitalistin, işin usulüne uygun yapılmasına, üretim araçlarının akıllıca kullanılmasına ve böylece işin gerektirdiğinin ötesin-

de gereksiz hammadde israfının ve gereç yıpranmasının olmamasına büyük özen gösteren kapitalistin denetiminde çalışır. İkincisi, ürün emekçinin, dolaysız üreticisinin değil, kapitalistin malıdır. Diyelim ki, bir kapitalist bir günlük emek gücünün karşılığını değerinde ödüyor; o zaman bu gücü bir günlüğüne kullanma hakkı, tıpkı bir günlüğüne kiraladığı at gibi herhangi bir metaı kullanma hakkı kadar kapitaliste aittir. Bir metanın kullanımı onu satın alana aittir ve emek gücünü satan kişi, emeğini vermekle, gerçeklikte, satıldığı kullanım değerinden vazgeçmekten başka bir şey yapmaz”

Marx’a (2004) göre emek süreci, kapitalistin satın aldığı, onun malı haline gelen şeyler arasındaki süreçtir. Bu nedenle, sürecin ürünü ona aittir; tıpkı kapitalistin mahzeninde tamamlanmış bir fermantasyon sürecinin ürünü olan şarabın ona ait olması gibi.

Emekgücü artık kapitaliste ait bir meta haline geldikten sonra bunun peşi kârdır. Yani artı-değerdir.

Aren (2009a), kapitalist bir işletmede artı değer nasıl yaratıldığını şöyle açıklar: ‘Varsayalım ki ücretin değeri 2 saatlik emektir ve işçiler bu ücret karşılığında 8 saat çalışabilmektedirler. Bu durumda işçiler işgününün ilk 2 saatinde ücretlerini çıkaracak, yani kendileri için çalışacaklar, geri kalan 6 saatte de sadece patronları için çalışmış olacaklardır. İşte bu 6 saat içinde işçilerin yaratmış oldukları değere artı değer diyoruz. Nasıl ki ağacın meyvesi, ineğin sütü bunların sahiplerine ait olursa, artı değer de onu yaratmış olan emek gücüne (emekçiye) değil, onu satın almış olan patrona ait olur. Kapitalist, diğer malları olduğu gibi emek gücünü de kullanım değerinden yararlanmak için satın alır. Emek gücünün kullanım değeri, işçinin çalıştırılabileceği süre, yani ondan sağlanabilecek emek miktarıdır. Onun için, işçinin, harcadığı emek ve bu emekle ürettiği mallar (değerler) üzerinde hiçbir hakkı yoktur. Bunlar, tümüyle emek gücünü (işgücünü) satın almış olan işletme sahibi kapitaliste aittir. Artı değeri, emek gücünün kullanım değeri ile değişim değeri (ücret) arasındaki fark olarak da tanımlayabiliriz.’

Bir restoranda çalışan garson müşterilere verdiği hizmetin ücret olarak, ancak bir kısım karşılığını alabilir. Yenilen yemekten alınan

ücret, yine özel mülkiyetin genişlemesine, ya da restoran masraflarının karşılanmasına, hammadde ve araç gereç alımına harcanabilir. Yemeğin değişim değeri, yani yemeğin mal oluş fiyatını hesapladıktan sonra arta kalan para mülkiyet sahibine kalan paradır.

Spor endüstrisinde de artı değer kavramını hizmet sektöründe olduğu gibi düşünmemiz gerekir. Ünlü bir futbol takımının medyatik bir oyuncusu için sporseverler kalabalık bir şekilde stada gelebilirler. Buradaki maç hasılatının artmasını sağlayan unsurlar, bu yıldız oyuncunun takıma yeni transfer olması, futbol dünyasındaki ünü ve magazinел çekiciliği olabilir. Ancak bu futbolcu, stat, eski müsabakalara göre tam kapasiteyle dolu olmasına rağmen, maç hasılatlarından pay almaz. Futbolcunun seyirci sayısını arttırması, futbolcunun verdiği futbol seyir hizmetinin artı değeri olarak düşünülebilir. Aynı ya da başka bir ünlü oyuncunun takıma transferi, bu transferi yapan futbol kulübüne görece prestij kazandırdığı için, bir bakıma kitlesel ilgi çekiciliğini de arttırır. Bu durum reklam şirketlerinin ve iş dünyasının da ilgi alanına girer; takımın yerel, bölgesel ve ulusal çapta üne sahip olup olmamasına göre, firmalar takıma sponsor olabilir ya da reklam verebilirler. Reklam gelirleri de varsaydığımız ünlü oyuncunun ünü, performansı, popülerliği ve kişiliğine olan kitlesel ilgi üstünden kulübün kasasına giren artı değerdir. Forma satışı ya da naklen yayın gelirleri için de aynı şey geçerlidir. Ünlü bir ya da birkaç oyuncunun transferi naklen yayın gelirlerini arttırabilir. Sporcunun yarattığı artı değer; naklen yayın geliri, kulübün kasasına girer.

Araştırmaya² katılan futbolculara “Kulübünüze kattığınız değer karşılığında ücret aldığınızı düşünüyor musunuz?” sorusu sorulmuş ve aşağıdaki tablodaki cevaplar ortaya çıkmıştır.

² Saha araştırması 2011/2012 sezonunda Türkiye Profesyonel Futbol Liglerinde oynayan futbolcularla ve takımların söz konusu sezonda bulundukları liglere göre yürütülmüştür. Kitabın ilerleyen bölümlerinde “Araştırmaya katılan futbolcuların, saha araştırmasına destek veren futbolcuların vb...” şeklinde ifade edilen, ele alınan konuların nicel destekleri söz konusu saha çalışmasının ürünleridir.

TABLO - 1	<i>Kulübünüze kattığınız değer karşılığında ücret aldığınızı düşünüyor musunuz?</i>	
	Frekans	% (Yüzde)
Evet	282	44,6
Hayır	272	43,0
Cevap Vermeyen	78	12,3
Toplam	632	100,0

Araştırmaya katılan futbolcuların % 45'i kulüplerine kattıkları değer karşılığında ücret aldıklarını düşünürken, % 43'ü almadıklarını düşünmektedir. % 12'si ise bu soruya yanıt vermemiştir.

Emek gücünün değerini açıklarken de belirtildiği gibi profesyonel futbolculuk süreci, bu süreç boyunca futbolcunun hayatını şekillendiren yegâne unsurdur. Bu süreç boyunca vurgu futbolculukları üzerinedir. Ancak mevcut ücretlilik şartları altında oluşan 'ödenmemiş emek' ne yazık ki kanıksanmıştır.

Türkiye'deki kulüp yönetim ve ekonomik sistemindeki hukuki işleyiş ve çalışma usullerine bakıldığında saf bir patron-işçi, diğer bir deyişle sermaye-emek sınıflandırmasından söz etmek zorlaşmaktadır. Kulüplerin dernek statüsü altında tüzel kişilik oluşturmaları yapacağımız bu tür bir analizi bulanıklaştırmaktadır. Kulüp başkanlarının uygulamada fahri ve kâr amacı gütmeyen bir konum ve statüde görülmelerine rağmen, kulüp başkanlığının dolaylı getirilerinin olduğunu söylemek şüphe götürmez bir gerçektir. Kulüp başkanı profesyonel bir şekilde kulüp idare eden, mal ya da hizmet satan bir tüccar ya da mal sahibi değildir. Ancak kulüp başkanlarının birçoğunun farklı sektörlerdeki iş alanlarında faaliyet gösteren iş adamları olduğu gözlemlendiğinde; kulüp başkanlığının, yeni iş bağlantılarını kolaylaştıran, kulübün sosyal bağlamına göre medyatik ilgi yaratan, kulüp başkanına toplumsal hayatta prestij kazandıran bir konum olduğu söylenebilir.

Bölüm 2

Futbol Sektöründe Ücretler

Futbol sektöründe ücretin genel görünümü: Ücret düzeyleri, ücretin belirleyicileri ve ücret farklılıkları

Spor kulübü yöneticileri her ne kadar sermaye sahibi olarak nitelendirilemese de, futbol sektörünün ürünü olan maçların üretiminde kullanılan üretim faktörü işgücü, kulübe; dolayısıyla onları alan, satan veya kiralayan yöneticiye aittir. Bu nedenle, nitelik ve yeteneklerinden ötürü futbol sektörünün beşeri sermayesi olan futbolcular, emekleri karşılığı ücret alan üretim faktörleri, bir ticari malın bir elden bir ele geçişi gibi, bazen yöneticiler tarafından bazen de serbestlik haklarından dolayı kendi iradeleriyle alınıp satılmaktadırlar. Kapitalist sistemde emek de alınıp satılan bir maldır. Öyle ki, bu durum, yani transfer hareketi, sektörün jargonunda bile alım-satım olarak ifade edilir. Emek gücünün kullanımından doğan fiyata da ücret denir.

Ücretler kulüpler için bir maliyet ögesi, yani gider, futbolcular için ise gelirdir. Bu durumda futbolcular gelirlerinin olabildiği kadar yüksek, yöneticiler de kulüp giderlerinin olabildiği kadar düşük olmasını isteyeceklerdir. Böylelikle ücret düzeylerinin iki sınıf arasındaki çatışmanın kaynağı olduğu söylenebilir.

Emeğin değerini belirlemek bir ticari malın değerini belirlemekten çok daha zordur. Çünkü emeğin değerine kesin bir ekonomik kıymet biçilemez. Aren (2009b), bunu şöyle açıklar: 'Emeği belirleyen öge, işçilerin hangi geçim düzeyinde yaşamaları gerektiği hakkında toplumun düşünceleridir. Böyle olunca, işgücünün piyasa fiyatı olan ücret,

işçi ve işverenlerin karşılıklı pazarlık güçlerine göre belirlenir.'

Ücret düzeyleri bir ülkedeki çeşitli ekonomik ve sosyolojik unsurların yarattığı koşullarla belirlenir. Futbol sektöründeki ücret düzeylerinin de bu kuralın bir yansıması olduğu yorumu yapılabilir. Ancak futbol sektörünün farklılığı, sektördeki üretimin (maç) emek yoğun bir üretim olmasıdır. Mal piyasasındaki makineleşme dolayısıyla oluşan bir yedek işçi ordusu yoktur. Ancak makineleşmeden kaynaklanan işsizliğin nasıl ki ücretler üzerinde etkisi varsa, piyasadaki futbolcu sayısının fazlalığının yarattığı işsizliğin de futbol piyasasındaki ücretler üzerinde etkisi vardır.

Attığı gol sayısı açısından vasat bir sezon geçiren bir forvet oyuncusunun öncelikli amacı boşa kalmamak; sonraki amacı gelecek en yüksek transfer teklifini değerlendirmek olabilir. Böylelikle futbolcu beklediğinden daha yüksek bir ücretle sözleşme imzalarsa ekonomik olarak kazançlı sayılabilir. Diğer taraftan, kulüplerin gol yüzdesi yüksek olan futbolculara olan talebinin artması durumunda, futbolcunun 'rasyonel davranışı' en yüksek transfer teklifini değerlendirmek olur. Teklif edilen transfer ücreti, futbolcunun anlaşılmayı düşündüğü transfer ücretinden yüksek olursa daha kazançlı olur. Duruma bir de kulüp açısından bakarsak; diğer mevkilerde oynayan futbolcuların da golcülük özelliği olması kulüp için artı bir kazançtır. Eğer kulüp sezon içerisinde attığı gol sayısı yüksek olan, sportif performans açısından başarılı bir forvet oyuncusuyla ya da diğer mevkilerde oynayan ancak artı olarak gol yüzdesi de yüksek olan bir futbolcuyla, piyasa koşullarında vermeye razı oldukları transfer ücretinden daha düşük bir ücrete sözleşme imzalarsa daha kazançlı olur. Karşılıklı çıkarların taraflar tarafından pazarlık gücüyle korunmaya çalışıldığı bu sektörde, hem ulusal hem uluslararası anlamda sektörün ekonomik, siyasal ve yönetsel koşullarının değişkenliği de ücret farklılıklarına yansıyan unsurlardır.

Afacan'ın (2001) çalışmasında futbolcuların yüzde 90,1'inin boş sözleşmeye imza atması ve bunların yüzde 33,7'sinin mecbur kaldığı için boş sözleşmeye imza attığını belirtmesi de Türkiye futbol emek piyasasındaki transfer ve ücretlendirme politikasına bir örnek olabilir.

Diğer taraftan, sportif başarının artması ya da azalmasıyla ilinti-

li olan sektördeki ekonomik gelişme de ücretler üzerinde etkilidir. Özellikle 90'lı yılların başlarından itibaren kitle iletişim araçlarında futbolun giderek daha fazla yer almasıyla, futbolculuk cazip bir meslek haline gelmeye başlamıştır. Ardı sıra gelen ulusal ve uluslararası sportif başarılarla birlikte dünyada da futbolun ekonomik gelişimi, sektörün gelirini ve ücretleri artırmıştır. Bunun yanı sıra Bosman kararlarının ücretler üzerindeki etkisini de yadsınamamak gerekir. Bosman kararları ülkeler arasındaki transfer hareketliliğini arttırmış buna bağlı olarak ücretler de artış göstermiştir.

Türkiye'de futbol sektöründeki ücret düzeyinin başka bir belirleyicisi de yönetsel unsurlardır. Türkiye Futbol Federasyonu'nun dört profesyonel lig kategorisi ile ilgili statülerdeki, takımlardaki yerli ve yabancı futbolcu sayısını, sözleşme sürelerini ve yaş sınırlamalarını belirleyici maddeler de ilgili lig kategorilerinde ücret düzeylerini etkilemektedir.

Örneğin; 2012-2013 Sezonundan itibaren Süper Toto 3. Ligi kulüpleri ancak 01.01.1988 ve daha sonra doğmuş olan futbolcular ile sözleşme imzalayabilirler ve müsabakalarda bu futbolcuları oynatabilirler. Süper Toto 3. Ligi kulüpleri ayrıca 31.12.1987 ile 31.12.1982 tarihleri arasında doğmuş en fazla 6 futbolcu ile sözleşme imzalayabilirler. Geçmiş sezonlardan sözleşmesi devam eden 31.12.1987 ile 31.12.1982 tarihleri arasında doğmuş olan futbolcular bu kontenjan dâhilinde kabul edilir. Kulüpler, müsabakalarda söz konusu 6 futbolcunun tamamını 18 kişilik müsabaka isim listesine yazabilirler. Ancak kulüpler müsabakalarda bu madde kapsamındaki 6 futbolcudan en fazla 4 tanesini aynı anda oynatabilirler³.

Bu koşullar işgücünü sınırlandırmaktadır. Söz konusu lig kategorisinde oynamaya uygun ve/veya hazır futbolcu sayısı zaten epeyce fazla iken bir de bu şekilde bir yaş sınırlandırması özellikle bu yaş grubundaki futbolcuların boşta kalmaktansa daha düşük ücretlerle anlaşmalarına, bu ücretlerin de ligin yapısına sirayet etmesine neden olmaktadır.

Genel olarak bir ekonomide tek bir ücret düzeyi olmadığı gibi fut-

³ 2012-2013 Sezonu Süper Toto 3.Lig Müsabakaları Statüsü, Madde-2, 'Futbolcuların uygunluğu'

bol sektöründe de tek bir ücret düzeyi yoktur. Futbol sektöründe farklı işlere farklı ücretler ödenir. Futbolcuların, teknik adamların, teknik ekiple çalışanların ücretlerini farklı değişkenler belirler.

Futbol sektöründe ücretler sektörün üretim yapısından dolayı farklı ve karmaşıktır. Transfer ücretleri futbolcuların çeşitli özelliklerine göre değişiklik gösterir. Örneğin, ücretler lig kategorilerine veya futbolcuların oynadıkları pozisyona göre farklı olsa da Süper Ligde ücret düzeyi 'X' kadardır ya da kalecilerin ücretleri 'Y' kadardır denilemez. Ücretler pazarlığa tabidir ve toplu sözleşme gibi bir uygulama da yoktur. O halde, serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu futbol sektöründe 'eşit işe, eşit ücret'ten söz edilemez.

Mal piyasasındaki 'zamana göre ücret' ya da 'parça başına ücret' sistemlerinden hareketle futbol piyasasına çıkarsamada bulunacak olursak; zaman ve ücret ilişkisi futbolcunun 'a' saat antrenman yapması ya da müsabaka yapması değil, sözleşme süresi-ücret ilişkisi şeklindedir. Sözleşme süreleri kulüpler ve oyuncular arasındaki ilişkileri belirleyen en önemli emek pazarı unsurlarından biridir. Sözleşme süresinin uzunluğu ya da diğer bir ifade ile sözleşmenin belirli bir yılla sınırlandırılması, kulüp ile oyuncu arasındaki güç dengesinin göstergesi olduğu gibi hareket serbestisini ve açık emek pazarını ifade eder.

Sözleşme süreleri oyuncu emek pazarında transfer ücretlerinin de belirleyicilerinden biridir. Pazarın yapısını belirleyen, sözleşme süresi sınırlaması altındaki ücret oranlarıdır. Sözleşme süresi-ücret ilişkisinin önemi elbette her futbolcu ya da kulüp için aynı değildir. Daha önce de belirtildiği gibi transfer ücreti, kulüp ile futbolcu arasındaki karşılıklı pazarlık gücüne bağlı iken, sözleşme süresi unsuru pazarlık gücü yüksek futbolcular için sözleşmelerdeki ilave maddelerle önem kazanabilir. Örneğin; futbolcu üç yıllık bir sözleşmeye imza atarken, ilk yıl 'x', ikinci yıl 'x' ücretine 'y' kadar artış talep edebilir. Bu gibi ilave maddeler kulüp ile futbolcu arasındaki anlaşmaya bağlıdır. Pazarlık gücü yüksek futbolcular genellikle uzun sözleşme sürelerini bu şekilde lehlerine çevirmek isterler. Kulüpler ise özellikle gelecek vadeden futbolcular için uzun sözleşme süreleri talep ederlerken, bu şekilde kulübün bu futbolcudan hem sportif anlamda hem de ticari

anlamda faydalanmasını sağlamaya çalışırlar. Futbolcunun sözleşme süresi devam ederken yapacağı bir transferde kulüp de kazanacaktır.

Yukarıdaki özel şartlar haricinde, basit bir transfer düşünülürse bir futbolcu transfer olurken elbette bir yıllığına imza atacaksa farklı bir ücret; iki yıllığına imza atacaksa farklı bir ücret talep edecektir.

Frick (2007), Bosman kurallarından sonra Avrupa futbolunda ortalama sözleşme süresinin 6 ay (ya da %20) artış gösterdiğini belirtmiştir. Bosman kurallarından önceki ortalama sözleşme süresi 2.5 yıl iken, 3 yıla yaklaşmıştır. Bu durum her yeni sezonda futbolcuların üçte birinin yeni bir sözleşme imzaladığını göstermektedir.

Futbol sektörünün özgün yapısı ücretlendirme sistemlerinde de kendini gösterir. Futbolcu ücretlerinin ödenme şekillerinden biri de transfer ücretinin taksitlendirilmesidir. Yaygın uygulama, mutabakata varılan transfer ücretinin belirli bir kısmının peşinat olarak; geri kalan kısmının ise maç başına bölünerek taksitlendirilmesi şeklindedir. Taksitlendirme uygulaması da sözleşmede tam maç başı, yarım maç başı gibi ifadelerle özelleştirilir. Örneğin; futbolcu sezon boyunca oyuna girdiği her maçta tam maç başı; maç kadrosuna girip oyuna girmezse yarım maç başı alır. Futbolcu kadroya girmediği maç başını ise hak etmez.

Bu ücretlendirme sisteminin emeği ilgilendiren en önemli noktası, transfer taksitlerinin zamanında ödenip ödenmemesidir. Araştırmaya katılan futbolculara ‘Şu zamana kadar olan profesyonel futbolculuk hayatınızda sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulüpler transfer taksitlerinizi zamanında ödedi mi?’ sorusu sorulduğunda, futbolcuların verdiği cevaplar bulundukları lig kategorilerine göre aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TABLO - 2		Şu zamana kadar olan profesyonel futbolculuk hayatınızda sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulüpler transfer taksitlerinizi zamanında ödedi mi?				Toplam
		Evet	Çoğunlukla	Nadiren	Hayır	
Lig	3.Lig	22	50	47	38	157
	2.Lig	26	52	72	88	238
	1.Lig	13	47	39	40	139
	Süper Lig	6	23	5	6	40
Toplam		67	172	163	172	574

Tablo 2'deki verilerden de anlaşılacağı gibi, soruyu cevaplayan futbolcuların sadece %12'si taksitleri zamanında aldığını belirtmiştir. Bu durum futbol kulüplerinde kurumsallaşma probleminin yaşandığını göz önüne sermektedir.

Bununla birlikte, aynı soru futbolcuların profesyonel liglerde oynama sürelerine göre değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlar alınmıştır.

TABLO - 3		Şu zamana kadar olan profesyonel futbolculuk hayatınızda sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulüpler transfer taksitlerinizi zamanında ödedi mi?				Toplam
		Evet	Çoğunlukla	Nadiren	Hayır	
Süre	1-3 yıl	35	41	29	49	154
	4-6 yıl	21	57	52	39	169
	7-9 yıl	3	34	38	41	116
	9 yıldan fazla	6	36	44	42	128
Toplam		65	168	163	171	567

Profesyonel liglerde 9 yıldan fazla süredir oynayan futbolcuların %34'ünün transfer taksitlerinin nadiren zamanında ödendiğini, 7-9 yıl

arası oynayan futbolcuların %35'inin transfer taksitlerinin zamanında ödenmediğini belirtmesi bu sorunun kronikleştiğini göstermektedir.

Ücret konusu pazarlık gücüne tabi olmakla birlikte çeşitli lig kategorilerinde futbolcuların transfer ücretleri farklılık göstermektedir. Söz konusu ücret farklılıklarının futbol piyasasının sosyal, yönetsel ve ekonomik yapısından ileri geldiği söylenebilir.

Tam rekabetçi emek piyasası, işlerin ve işgücünün homojen ve çok sayıda olduğu, şeffaflık ve emek hareketliliğinin tam olduğu, sendikaların olmadığı bir emek piyasasıdır (Gündoğan vd. 2012). Aslında gerçek hayatta tüm özellikleri ile gözlenebilen bir piyasa değildir. Gerçek hayatta işler de çalışanlar da homojen değildir. Futbol piyasasında da durum böyledir. Türkiye profesyonel futbol emek piyasası eksik rekabet şartları taşımaktadır. Sektörün heterojen olması da ücret farklılıklarını doğurmaktadır. Dört kategoriden oluşan Türkiye profesyonel futbol ligleri arasındaki ücret farklılıklarının nedenlerinden bazıları arasında futbol piyasasındaki naklen yayın politikası, üst liglerin basında daha fazla yer alması, ligler ve kulüpler arasındaki gelir farklılıkları ve gelir çeşitliliği farklılıkları, şöhret futbolcular, üst liglerdeki kulüplerin daha fazla taraftara sahip olmaları sayılabilir.

2010 yılında yapılan naklen yayın ihalesinde Turkcell Süper Lig'in canlı yayın haklarını içeren A paketini, yıllık 321 milyon dolarlık teklifiyle Dijital Platform İletişim Hizmetleri A.Ş. (Digitürk) kazandı. B paketi, yıllık 40 milyon 210 bin dolara TRT'nin, C paketi ise yıllık 13,5 milyon dolara Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin (Türk Telekom) oldu.⁴ Ülkemizde yayın gelirlerinin kulüplerin en yüksek getirisi olan gelir kalemi olmasından hareketle bu gelirlerin dağılımı artı bir önem arz etmektedir. Ancak bu denli büyük rakamların söz konusu olduğu yayın geliri konusunda kulüpler arasında eşit dağılım görülmemektedir. Dolayısıyla en büyük gelir kalemi daha yüksek olan kulüpler daha zengin kulüplerdir, daha zengin kulüpler üst liglerde yer alan kulüplerdir ve dolayısıyla üst liglerde daha yüksek transfer ücretleri söz konusudur. Dolayısıyla reytingi daha yüksek olan bu kulüpler basında daha fazla yer almaktadırlar. Basında daha fazla yer alan kulüp-

⁴ Yayın hakkı 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013, 2013/2014 futbol sezonlarını kapsamaktadır. İhaleye Digitürk, Türk Telekom, TRT katılmıştır.

lerin futbolcuları daha çok şöhret olarak anılmaktadır. Aynı zamanda üst lig takımlarının daha fazla taraftarı vardır. Taraftarın daha fazla olması bilet gelirleri, lisanslı ürün satış gelirleri gibi diğer gelir kalemlerinin de artması anlamına geldiği için yukarıda bahsedilen daha zengin kulüp daha yüksek transfer ücretleri ilişkisi geçerli olacaktır (Şaşmaz Ataçoğlu, Mungan Ay ve Bayazit, 2011).

Araştırmada, “Ülkemizdeki naklen yayın politikası”, “Üst liglerin basında daha fazla yer alması”, “Üst liglerdeki takımların gelirlerinin daha çeşitli ve yüksek olması”, “Üst liglerdeki futbolcuların şöhret olarak anılması”, “Üst liglerdeki takımların taraftarlarının daha fazla olması” ifadeleri araştırmaya katılan futbolculara ligler arasındaki ücret farklılıklarının nedenleri olarak sunulmuş ve bu nedenlerin onlara göre önem dereceleri sorulmuştur. Buradan elde edilen en önemli sonuç ise, “Üst liglerdeki takımların taraftarlarının daha fazla olması” nedenine, Süper ligde oynayan futbolcuların, 1. ve 2. ligde oynayan futbolculara göre daha fazla önem vermesi olmuştur.

Taraftarın daha fazla olması bilet gelirleri, lisanslı ürün satış gelirleri gibi, taraftarın tüketiminden kaynaklı çeşitli gelirlerin artması anlamına gelir. Authier (2002) bu ilişkiyi şöyle açıklar; “Yeni futbol ekonomisinde artık ideal seyirciler, şarkı söyleyip çırpınan proleterler değil, stadyum localarına kurulan VIP’lerdir. Sponsorların, firmaların veya şahıs ortaklıklarının yıllık olarak kiraladığı bu geniş ve konforlu bölmeler kulüpler açısından önemli bir gelir kaynağıdır” Authier’ın vurguladığı bu imkânlar Türkiye’de ancak Süper Lig takımlarının stadyumlarında, tesislerinde mevcuttur. Zaten Türkiye’deki taraftar profiline bakıldığında özellikle dört büyük kulüp taraftarlığının (Fenerbahçe, Beşiktaş, Galatasaray, Trabzonspor) hâkim olduğu görülür.

Zelyurt’un (2011) araştırması da bu görüşü destekler niteliktedir⁵. Söz konusu çalışmada araştırmaya katılan 294 taraftarın yüzde 37,8’i “Dört büyükler haricinde bir takım daha tutuyor musunuz?” sorusuna ‘hayır’ cevabını verirken, yüzde 24,5’i Süper Lig’den bir takım tuttuğunu belirtmiştir.

⁵ Zelyurt (2011); “Türkiye’de Futbol Şiddetinin Sosyolojik Açından İncelenmesi ve Çözüm Önerileri” başlıklı doktora tezi.

Süper Lig kategorisinde olan, medyada daha fazla yer alan, taraftar sayıları yüksek ve gelir kalemleri çeşitlilik arz eden bu zengin kulüpler sportif başarının yanında endüstriyel sporun da nimetlerinden faydalanmak için özellikle 'süperstar' olarak nitelendirilen futbolcuları astronomik ücretlerle transfer edebilmektedirler.

İşgücünün homojen olmamasından dolayı meslekler arasında ücret farklılıklarının olması doğaldır. Ancak görünüşte eşit olan futbolculuk mesleğinin gerektirdiği antrenman, maç, kamp gibi işlerde, homojen işgücü olmasa da, benzer fiziksel ve zihinsel emeği sarf eden futbolcular, eşit işe eşit ücret kriteriyle ücretlendirilmemektedir. Pazarlık gücüyle beraber, özellikle sportif performans gibi bireysel olarak emeğe özgü bir kriterle ücretlendirilen futbolcular için eşit işe eşit ücret uygulanmasa da ligler arasındaki bu ücret farklılıklarının kabul edilebilir ölçütlere dayanmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, bu ücret farklılığının Türkiye profesyonel futbol piyasasında futbolculuk mesleğinin ücret dışı yönlerinde (boşta kalmama isteği, riski kabullenme, ücreti değerlendirmede farklılıklar) ve piyasanın diğer dinamiklerindeki değişimlerden kaynaklandığı söylenebilir.

Futbolcuların ücretlerine, hem onların nitelikleri hem de yaptıkları işin niteliği açısından da bakmak gerekir. Bütün futbolcular aynı nitelikte değildir, ya da aynı pozisyonda (kaleci, defans, forvet vb.) oynayan futbolcular aynı nitelikte değildir. Farklı yaşlarda, farklı fiziksel özellikleri olan, farklı tecrübelere sahip, farklı yetenekleri olan ve birbirinden birçok konuda farklı olan bu işçiler, farklı olarak ücretlendirilirler.

Araştırmaya katılan 632 futbolcunun yüzde 11'i kaleci iken; yüzde 29'u defans, yüzde 42'si orta saha, yüzde 16'sı forvet mevkiinde oynamaktadır. Yapılan analiz sonucunda bu futbolcuların oynadıkları mevkilerin aldıkları yıllık transfer ücretlerini etkilemediği görülmüştür. Ancak Türkiye profesyonel liglerindeki bu araştırma sonucundan farklı olarak Avrupa liglerinde yapılan bir araştırmada, Frick (2007), pozisyonla ilgili olarak, oyuncuların uzmanlaşma derecelerinin ücretleri önemli derecede etkilediğini belirtmektedir. Frick'e göre (2007), kaleciler, genelde en çok uzmanlaşan oyunculardır. Başka bir pozisyonda kullanılamadıkları için nispeten daha düşük ücretler alırlar.

Diğer taraftan, orta saha oyuncularını, hem defansta hem de hücumda kullanılabildikleri için en az uzmanlaşan oyunculardır. Bu yüzden, konuyla ilgili çalışmaların çoğunda orta saha oyuncularının önemli kazançları vardır.

Küreselleşme ve futbolun ticarileşmesi oyuncuların nitelikleri arasına 'pazarlama gücünü' de eklemiştir. Ogan ve Demiröz (2010), bu durumu şöyle açıklar: 'son yıllarda değişen koşullardan bir diğeri de futbol sektörünün sermaye ile olan ilişkisi ve bunun futbolcuya yansımalarıdır. Değişen koşullar birçok yabancı oyuncuya sahip çok uluslu futbol kulübü ortaya çıkmasına yol açmış ve bu dev kulüpler için bazen yabancı oyuncu transferi futbola katkı sağlayan bir emekçi olma özelliğinden çok bir yatırım niteliğine bürünmüştür. Örneğin; Asyalı bazı oyuncuların takıma alınmasının daha ziyade Uzak Doğu'daki ülkelere kulüp mallarının satışını arttırmaya yönelik olduğu bilinen bir durumdur. Konu ile ilgili en çarpıcı örnek ise David Beckham fenomenidir. Beckham transfer olduğu gün yedi bin forma satışına sebep olmuş, bir futbol yıldızı olmasının yanı sıra gerek fiziki özellikleri gerekse de yaşantısıyla pazarlanabilir bir nitelikte görülmüştür. Beckham'ın durumunu ilginç kılan her yıl sekiz milyon dolar alacak olan bir yıldız olmasından çok yarattığı ticari değer olmuştur'.

Rosen (1981) uğraştıkları işlerde egemenlikleri olan ve çok büyük miktarlarda para kazananları 'süperstar' olarak tanımlar. Lucifora ve Simmons (2001) Rosen'in çalışmasından yola çıkarak 1995 yılında İtalyan futbolculardan oluşan bir örneklemle süperstarın ücretlere etkisini araştırmıştır. Ücretler konusundaki temel ölçümleri maaşlar olmakla birlikte teşvik primi ya da sözleşmelerde yer alan diğer performansla ilgili bileşenler hariç tutulmuştur. Lucifora ve Simmons'a göre (2001), futbol emek yoğun bir aktivite olup, yüksek kazanç seviyelerinin belirleyicileri hem ölçek ekonomileri hem de yetenekli oyuncuların kıtlığıdır. Özellikle, bir oyuncunun marjinal ürün geliri bir seyircinin oyuncuyu, canlı ya da televizyonda, oynarken görme arzusuyla ödemeye razı olduğu ekstra fiyat çarpı ondan etkilenen seyirci sayısı ile ilgilidir. Bu bağlamda, bireysel verimlilik ile ücret arasındaki ilişki 'süperstar' etkisine neden olur. Ücret sınırı, transfer sınırlılıkları, draft kuralları gibi emek pazarı sınırlılıklarının olmadığı

durumlarda, futbolculara ücretleri marjinal ürünlerine göre, ödenir. Yani bir oyuncunun kazandığı ücret onun yetenek ve deneyiminin bir fonksiyonudur. Bununla birlikte, kulüplerin mali güçleri farklılaştığı için 'küçük pazar' takımları ve 'büyük pazar' takımları söz konusudur ve bunlar ödeme gücü konusunda da birbirlerinden farklıdırlar (Battre, Deutscher ve Frick 2008).

Süperstarların transfer ücretleri futbol ekonomisinde en çok üzerinde durulan konusudur. Pazarlama gücüyle gelen pazarlık gücü futbolda bir 'süperstar ekonomisi' yaratmıştır. Öyle ki bir anda yıldızı parlayan oyuncuların ya da çok iyi bir futbol geçmişine sahip olan daha eski yıldız oyuncuların transfer ücretleri, talep edecekleri ücretler konusunda diğer futbolcuların da nirengi noktası olmaktadır. Futbolcuların ve kulüplerin ücretler konusundaki bu eğilimi, ücretlerin giderek daha da fazla artmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, futbolcular artan ücretlerden memnun olurken, kulüpler söz konusu astronomik ücretlerden şikâyetçi olmaya başlamışlardır. Türkiye futbol emek piyasasındaki transfer ücretlerinde ligler arasında büyük farkların olmasıyla beraber, üst liglerde Avrupa'nın en yüksek transfer ücretleri görülmektedir.

İyibozkurt (1999), genel ücret düzeyinde görülen bu sapmayı ülkenin genel ekonomik yapısıyla ilişkilendirerek şöyle yorumlar; "Kulüpler bir taraftan paramız yok, giderler gelirimizden fazla derken, diğer taraftan bu astronomik ödemeleri yapıyor. O zaman sisteme, başka alanlardan para giriyor demektir. Paranın geldiği kaynak da herkesin bildiği gibi yöneticilerin cepleridir. Ekonomik yapı rant-faiz ve kolay kâr üzerine kurulursa, parayı kolay bulan bunu şöhret ve (belki de) vergi indirim ve muafiyetlerinden yararlanmak üzere, kolaylıkla sporcu alımına kaydırır. Dahası şöhretine şöhret katacak, böylece kolay kazanç yolları genişleyecektir. Dikkat edilirse, büyük kulüp yöneticileri genellikle müteahhit, komisyoncu, aracı gibi, Türkiye koşullarına göre rant kazancı fazla gruplardan daha çok çıkmaktadır. Kolay kazanılıyor, kolay harcanıyor. İspanyol kulüpleri geliyor. 'Kendisi dâhil Baliç 2 milyon dolar eder' diyor. Bizdeki yöneticiler 13 milyon dolar ödüyor. Abdullah kendine göre haklı nedenlerle 'ben de aşağı bir futbolcu değilim' diyor, aynı parayı isti-

yor. Kaptan Rüştü hemen patlıyor ‘benim param nerede kaldı’ diyor. Galatasaraylı Hakan ve Tugay, Beşiktaşlı Oktay vb. leri aynı çizgide gidiyor. Futbolcu ücretleri fırlıyor.”

Prof.Dr. Erol İyibozkurt’un 1999 yılında yayımlanan Küreselleşme ve Türkiye kitabında yaptığı bu yorumlar hâlâ geçerliliğini koruyor. Ancak burada tekrar belirtilmesi gereken, söz konusu durumun Süper ligde, daha düşük ücretler söz konusu olmakla birlikte PTT 1.Liginde geçerli olduğudur. Türkiye’nin genel ekonomik yapısında futbolun rant kapısı üst liglere açıktır. Reklam ve sponsorlukların yarattığı dışsal etkiler daha önce de belirtildiği gibi medya kanalıyla kaynakları bu liglere akıtmaktadır. Alt liglerde de yerel kulüpler, iş adamları ve futbolcular arasında aynı ilişkiler çok daha düşük ücretlerle aynı mantıkla yürütülmektedir.

Fees, Frick ve Muehlheusser (2007), 1996/1997-2002/2003 sezonlarında Bundesliga’da yaptıkları istatistiksel araştırmanın sonucunda oyuncu performansının sözleşmenin son yılında artış gösterdiğini, aynı zamanda sözleşme süreleri devam ettikçe de performanslarının arttığını saptamışlardır. Lucifora ve Simmons (2003), 1995/96 sezonunda İtalya Seri A ve Seri B’de yaptıkları analizde, bireysel performansın istatistiksel olarak önemli olduğunu ve ücretler üzerinde ekonomik etkisi olduğunu bulmuşlardır. Lucifora ve Simmons’a göre (2003) oyuncu ücreti ile kariyerinde gol atma oranı ve asist oranı arasında süper star etkisini doğrulayacak ilişki vardır.

Lehmann (2000), kazanılan asist ve çalımların oyuncu ücretlerine istatistiksel olarak olumlu etkisi olduğunu, ancak oyuncunun bir sezon içerisindeki oyuncu değişikliğinin oyuncunun kazancı üzerinde olumsuz etkisi olduğunu bulmuştur.

Oyuncu ücretlerini belirleyen akademik çalışmaları değerlendiren Battre, Deutscher ve Frick (2008), bu unsurları şöyle özetler; profesyonel sporcuların ücretleri tesadüfi olarak değil, yaş, deneyim, performans gibi çok geniş ölçüde değerlendirilebilecek şekilde sistematik faktörler tarafından belirlenir.

Yukarıdaki tespitten yola çıkarak, oyuncu ücretlerini belirleyen bir diğer unsurun da oyuncuların kariyer süreci olduğunu söyleyebiliriz. Futbolcular sözleşme süreleri ile sınırlı olarak çalıştıkları gibi, trans-

fer yapamama, yani boşta kalma gibi durumlarla da yüz yüze gelebiliyorlar. Geleneksel bir istihdam yerine, geçici bir istihdam söz konusu olduğu için risk altındalar. Futbolcular yaşları ilerledikçe tecrübeleri artsa da, diğer taraftan, kariyerlerinin sonlarına yaklaşıyorlar ve bu nedenle de aktif futbol hayatları devam ederken kazanabilecekleri en yüksek geliri elde etmek istiyorlar. Yani yaşları, oynadıkları ligler, milli takımda oynamaları, uluslararası maç deneyimleri vb. gibi kariyer süreçlerini ilgilendiren unsurlar futbolcuların ücretlerini etkilemektedir.

Son kertede, oyuncu ücretlerini, ücretleri etkilediği düşünülen gözlemlenebilir değişkenlerle (oyuncunun oynadığı mevkii, atılan gol sayısı, yapılan asist sayısı, forma giyme sayısı) açıklamaya çalışsak da, oyuncu ücret düzeylerinin, sadece oyuncuları bireysel olarak değerlendirmeye açıklanamayacak kadar dışsal etkiler altında olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ücretlere bir de yapılan işin niteliği açısından bakılırsa, burada dikkat edilmesi gereken özel durumlar vardır. Futbolun teknik yapısı, yani mevkiler, çeşitli özellikler gerektirir. Takım oyunu olan futbolda bu mevkilerde oynayan her bir futbolcu ayrı ayrı değerlidir. Ancak, burada işin niteliğiyle birlikte değerlendirilmesi gereken husus 'veri zaman için gerekli olan'dır. Örneğin; bir takımın çok kritik bir dönemde en büyük gücü olan golcü oyuncusunun sakatlandığını düşünelim. Her ne kadar bir oyuncunun diğer bir oyuncuyla ikamesi düşünülemese de, kritik dönemde bu oyuncuyu optimum düzeyde tolere edebilecek bir oyuncu aranır ve bu oyuncunun ücreti de duruma göre farklılık gösterebilir. Ayrıca 'işin niteliğini' popüler kültürün bakış açısıyla değerlendirmek gerekirse; 'gol atan' olmak her zaman daha prestijlidir. Diğer taraftan her ne kadar oyun aynı oyun, amaç aynı amaç- kazanmak- olsa da farklı liglerde, gol atanlar da, kaleciler de, liberolar da farklı ücretler alırlar. Alt liglerden üst liglere çıkıldıkça prestijle birlikte ücret düzeyleri de artar.

Aren (2009b), ücret farklılıklarının büyüklüğünün söz konusu işlerdeki zahmet, tehlike, prestij vb. farklarını karşılayacak miktarlarda olduğunu, çeşitli toplumsal ve teknolojik ilerlemelerle ücret farklılıklarının yaklaşma eğilimi göstermekte olduğunu ifade etmek-

tedir. Ancak futbol emek piyasasındaki görünüm bundan farklıdır. Yeteneğin temel öge olduğu futbol sektöründe ücret farklılıklarının olması doğaldır. Ancak doğal olmayan ligler arasındaki ücret farklılıklarındaki uçurumdur. Ligler arasındaki gelir farklılıkları ücret farklılıklarını yaratmıştır. Diğer taraftan alt liglere gidildikçe çalışma şartlarının ve imkânlarının her açıdan kötüleştiği rahatlıkla gözlenebilirken ücretlerin de artan oranlarda düşüş gösterdiği söylenebilir.

Bir ücret sistemi olarak görülmemekle birlikte, futbol sektöründe 'prim' olarak nitelendirilen ücretler vardır. Primler, kulüp yöneticilerinin futbolculara, genellikle motivasyon aracı ve ödüllendirme olarak, değişen miktarlarda olmak üzere, galibiyetlerde veya beraberliklerde, verdikleri ücretlerdir. Bazı durumlarda, örneğin; golcü oyuncunun attığı gol sayısı, golün o maçtaki anlamı (galibiyeti getiren gol gibi) gibi, yöneticiler bireysel olarak da futbolcuya prim verirler. Primler genellikle sözleşmelerde yer almazlar. Ancak futbolcunun kulüple anlaşmasına bağlı olarak, futbolcu sözleşmesine sezon içerisindeki lig maçlarında 'x' sayıda golü aştığı takdirde 'y' değerinde prim (fazladan ücret) alacağına dair bir madde koydurabilir. Bu tür bireysel primler genellikle golcü oyuncular için uygun görülmeyle birlikte, örneğin bir kaleci de, sözleşmesine, sezon içerisindeki lig maçlarında yediği gol sayısının 'a' yı aşmadığı takdirde 'b' değerinde prim (fazladan ücret) alacağına dair bir madde koydurabilir. Pozisyonların özelliğine göre bu maddeler de değişiklik gösterir.

Bazı futbolcuların sözleşmelerine koydurdukları ek maddelerle güvence altına aldıkları maç primlerinin (galibiyet, beraberlik) tamamına ödenip ödenmemesi konusu da futbolcuların emekleri karşılığı aldıkları ücretleri ilgilendiren bir başka unsurdur. Hangi maçlar için, ne miktarda galibiyet ve beraberlik primi verileceği, çoğunlukla lig sürecinde başarı grafiğindeki dalgalanmalara göre belirlenir. Örneğin; playoffa kalma amacı güden bir takımın alacağı primle, ligin orta sıralarındaki bir takımın alacağı maç primleri arasında fark olduğu açıktır. Sözleşmede yazılsa da yazılmasa da genellikle motivasyon aracı ve ödüllendirme yöntemi olan primlerin tamamı tamamına ödenip ödenmemesi de futbolcuların ekonomik kazançları ile ilgili fikir vermektedir. Örneğin; araştırmaya katılan futbolculara "Şu zamana

kadar olan profesyonel futbolculuk hayatınızda sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulüpler maç primlerinizi (galibiyet, beraberlik) tamı tamına ödedi mi?" sorusu yöneltilmiş ve aşağıdaki tablodaki bulgulara ulaşılmıştır.

TABLO - 4		Şu zamana kadar olan profesyonel futbolculuk hayatınızda sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulüpler maç primlerinizi (galibiyet, beraberlik) tamı tamına ödedi mi?				Toplam
		Evet	Çoğunlukla	Nadiren	Hayır	
Lig	3.Lig	28	56	36	39	159
	2.Lig	39	109	38	50	236
	1.Lig	34	58	19	30	141
	Süper Lig	11	22	5	2	40
Toplam		112	245	98	121	576

Görüldüğü gibi transfer taksitlerinin zamanında ödenmemesi gibi, maç primlerinin tamı tamına ödenmemesi de liglere göre değişiklik göstermektedir. 'Hayır' ve 'nadiren' cevabını verenler birlikte düşünüldüğünde futbolcuların yüzde 35'lik kesiminin maç primini tamı tamına almakta problem yaşadığı görülmektedir. Bu da transfer ücretleri yüksek ya da daha düşük olsun, ücretlerin hem düzenli olarak hem de tamı tamına alınmasında ciddi problemler yaşadıklarını göstermektedir. Tüm bu veriler aynı zamanda kulüplerin izlediği bu ücret politikasının futbolcuları motive etmekten çok emeğine yabancılaştırdığının da bir kanıtı niteliğindedir.

Yabancılaşma, insanların yaşadıkları dünyadan uzaklaşmalarına neden olan bir süreçtir (Ray 2006). Yabancılaşma kavramı, Hegel ve Feuerbach tarafından ele alınmakla birlikte Marx tarafından yabancılaşmanın kökeni insanın üretici etkinliğinde aranmıştır. Ücretlerini, primlerini alamama durumu futbolcuların içinde bulundukları toplumsal bağlama ve endüstriyel ilişkilere, üretimlerine/sunduklarına, yabancılaşmasına neden olacaktır. Sporun en temel amacı insanları

toplumla bütünleştirmek, toplumsal sıkıntıların çözülmesine yardımcı olmak, insanların boş zamanlarını iyi değerlendirmelerini sağlamak ve insanların beden ve ruh sağlığına katkıda bulunmaktır. Ancak, spor yoluyla meslek edinen kişilerin haftanın neredeyse her günü yoğun beden işçiliği yapıp bunun karşılığı olarak belirlenmiş ücreti alamamaları öncelikle bir motivasyon problemine sebep olacaktır. Bu süreçte de yapılan antrenmanın ve diğer aktivitelerinin zevkli bir faaliyet olmaktan ziyade sıkıntı veren bir zorunlu faaliyet olma yönünde değişeceği de akla gelebilir. Bu durum, sporu içeriğinden uzaklaştıracak gibi mesleki anlamda da bir niteliksizleşmeye sebep olma ihtimalini yükseltecektir. Birçok futbolcunun ücretlerini almamaktan ya da tamı tamına almamaktan dolayı maçlarda kötü sonuçlar almaları, verimli performans sergileyememeleri sıkça yaşanan bir durumdur.

Futbol emek piyasasının ücretler ile ilgili genel görünümünü değerlendirmek amacıyla futbolculara sorulan “Profesyonel futbolculuk hayatınız boyunca transfer ücretiniz her zaman tam olarak ödendi mi?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

TABLO - 5		Profesyonel futbolculuk hayatınız boyunca transfer ücretiniz her zaman tam olarak ödendi mi?			Toplam
		Evet	Hayır	Yorumsuz	
Süre	1-3 yıl	42	58	56	156
	4-6 yıl	44	98	26	168
	7-9 yıl	13	82	20	115
	9 yıldan fazla	20	88	20	128
Toplam		119	326	122	567

Verilen yanıtlardan futbolcuların, futbol emek piyasasındaki geçişleri dikkate alındığında, çoğunun ücretlerini almada problem yaşadığını bir kez daha görmekteyiz. Oysa kendisinden istikrarlı bir sportif başarı talep edilen futbolcunun bekleneni verebilmesi için, öncelikli koşulun, yani hayatını idame ettirecek geçim aracına sahip ol-

masının sağlanması gerekir. Zaten yarattığı artı değerden payını alamayan futbolcunun, emeğinin gerekli karşılığını da alamayınca kendi emeğine yabancılaşması kaçınılmaz olmaktadır.

Profesyonel liglerde farklı nedenlerle ortaya çıkan ücretlerin zamanında ve tamı tamına ödenmesiyle ilgili, her ne kadar genel bir kanıya varılabiliyor olursa da, araştırmaya katılan futbolcuların ilgili sorulara farklı ağırlıklarda cevap vermeleri futbol emek piyasasında genel geçer bir ücret sisteminin olmadığını ortaya koyar. Çalışmada, ücretle ilgili değişkenlerin liglere ve futbolcuların profesyonel olarak oynama sürelerine göre incelenmesinin nedeni, ligler arasındaki farklılığı ortaya koymaktır.

Futbol piyasasında, özellikle alt liglerde, transfer ücretleriyle ilgili yaygın bir görüş de ücretlerin düzenli ve tam olarak ödenmesinin takımın ligdeki pozisyonuna göre farklılık gösterdiğidir. Özellikle bulunduğu ligin bir altına düşme ya da bir üst lig kategorisine çıkma durumunda olan takımlar için bu farklılıktan bahsedilir.

Futbolculara, ligdeki pozisyonun (lig sıralamasının) transfer taksitlerinin ve maç primlerinin zamanında ödenmesini etkileyip etkilemediği ile ilgili düşünceleri sorulduğunda aşağıdaki tablodaki veriler elde edilmiştir.

TABLO - 6		Oynadığınız takımların ligdeki pozisyonu transfer taksitlerinizin ve maç primlerinizin zamanında ödenmesini etkiledi mi?		Toplam
		Evet	Hayır	
Profesyonel liglerde oynama süresi	1-3 yıl	84	50	134
	4-6 yıl	117	34	151
	7-9 yıl	76	33	109
	9 yıldan fazla	100	22	122
Toplam		377	139	516

Verilerden de anlaşılacağı gibi, futbolcuların yüzde 73'ü ligdeki pozisyonun transfer taksitlerinin ve maç primlerinin zamanında ödenmesini etkilediğini düşünürken, yüzde 27'si etkilemediğini düşünmektedir. Ayrıca en fazla tecrübeye sahip, 9 yıldan fazla profesyonel liglerde oynayan futbolcuların yüzde 82'sinin ligdeki pozisyonun transfer taksitlerinin ve maç primlerinin zamanında ödenmesini etkilediğini düşünmesi de söz konusu yaygın görüşü desteklemektedir.

Manisasporlu futbolcuların, 2011-2012 futbol sezonunun Mart ayında yaşadıkları, takımın ligdeki pozisyonunun futbolculara yapılan ücret ödemelerine olan etkisine dair bir örnek olay niteliğindedir. Vatan gazetesinde yer alan haberde, "Toplam 26 maç başı ödemesini alamayan, sezon başından beri sıkıntı yaşayan siyah-beyazlı futbolcuların, geçen hafta aldıkları 1-0'lık Mersin İdmanyurdu galibiyetinin toplam 40 bin TL tutan primlerinin de ödenmemesi üzerine, Tarık Almış Tesisleri'ndeki idmana çıkmadıkları (...) ve takım halinde yapılan eylem nedeniyle şoke olan Manisaspor yönetiminin, Beşiktaş maçına kadar primleri ödemeye çalışacağı"⁶ bildirilmiştir.

Manisaspor ile ilgili, Yeniasır gazetesinde yayınlanan bir başka haberde ise, futbolcuların alacakları ödenmediği için antrenmana çıkmama boykotuna devam ettikleri, ancak yönetimin buna karşılık bir süre sessiz kaldıktan sonra, sezon sonuna kadar 8,5 milyon lira alacağı bulunan futbolculara, bu ödemelerin takımın istediği şekilde yapılamayacağını açıklamasının gerginliğin artmasına neden olduğu belirtilmiştir⁷.

Manisaspor'da yaşanan bu eylem ve nedenleri, hem transfer ücretlerinin, transfer taksitlerinin ve maç primlerinin tamamına ve zamanında ödenmediği bulgusunu destekler iken hem de özellikle bir alt lige düşme riskinde olan bir takımın ligdeki pozisyonunun ücretleri etkilediği konusunda yakın zamana ait bir örnektir. Ancak burada, ücretlerin ödenmeme nedenini sadece takımın ligdeki pozisyonuna bağlamak yetersiz bir yaklaşım olacaktır.

⁶ <http://haber.gazetevatan.com/manisaspor-da-boykot-soku/437040/5/Haber>, Erişim tarihi: 23 Nisan 2012

⁷ <http://www.yeniasir.com.tr/Spor/2012/03/22/manisada-boykot-suruyor>, Erişim tarihi: 23 Nisan 2012

2011-2012 futbol sezonunun Şubat ayında, Mersin İdmanyurdu futbolcularının ücretlerini alamadıkları için yaptıkları antrenmana çıkmama eylemine⁸ bakıldığında, söz konusu dönemde Mersin İdmanyurdu'nun Süper Lig'deki sıralamada orta sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu durumda ücretlerin ödenip ödenmemesinde kulüplerin mali yapılarını ilgilendiren, finansal ve yönetsel hatalarının etkisi olduğu görülür. Biçer (2008), özellikle mali ve yönetsel yapı ile ilgili olan, kulüplerin ekonomik yetersizlikleri, yönetim belirsizlikleri, uzmanlaşmamak ve kurumsallaşamamak, sporcuların sosyal güvence ve haklarının yetersizlikleri gibi futbolun ve futbol kulüplerinin iyileştirilme bekleyen sorunlarını vurgulamıştır.

Diğer taraftan, ligdeki pozisyonun transfer taksitlerinin ve maç primlerinin zamanında ödenmesini etkilemediğini düşünenler için ise bir başka yorum yapılabilir. Futbolcu, takımın ligdeki pozisyonu ne olursa olsun, ücretini sözleşmeyle güvence altına almışsa, sezon içerisinde kulüple ücretlerle ilgili bir ihtilaf yaşamaması durumunda hukuki yollara başvurabilir. Ancak bu durumda da, ücretini tam olarak alacak olsa da, zamanında almış olmaz ve genellikle gayriresmi -dolaşısıyla garantisiz- vaadler olan primler için de bir hak iddia edemez. Türkiye Futbol Federasyonu'nun 'Uyuşmazlık Çözüm Kurulu' kararlarına bakıldığında, bu gibi kulüp-futbolcu ihtilaflarının epeyce fazla olduğu görülebilir.

Araştırmaya katılan futbolcuların yüzde 81'i futbol dışında bir gelir kaynağının olmadığını belirtmiştir. Bu dikkate alındığında, emeği karşılığı ücret alarak geçimini sağlayan futbolcuların, ücretleriyle ilgili yukarıda sözü edilen sıkıntılarının görmezden gelinmemesi gerekir. Ancak tüm bunlara rağmen, bu futbolcuların yüzde 58'i meslek olarak futbolu seçtiğinden ötürü hiç pişman değilken, yüzde 17'si naidiren, yüzde 20'si bazen pişman olduğunu belirtmiştir.

Transfer hareketliliği ve transfer araçları

Buraya kadar futbol sektöründe ücretlerin genel görünümü ücret

⁸ <http://www.haberler.com/mersin-idmanyurdu-nda-futbolcular-antrenmana-3407701-haberi/>

düzeyleri, ücretin belirleyicileri ve ücret farklılıkları boyutlarıyla ele alınmaya çalışıldı. Peki, futbolcuların 'transfer'inin yani iş bulma ve iş yeri (kulüp) değiştirme eylemlerinin hareket noktaları, kısa veya uzun dönemli amaçları nelerdir? Transfer tekliflerini değerlendirirken, yani bir anlamda iş ararlarken ya da iş teklifleri aldıklarında, hangi ölçütleri ne denli dikkate alırlar? Futbolcuların 'transfer' olmaları yani iş yeri (kulüp) değiştirmeleri, onların dikey (üst veya alt liglere transfer) ya da yatay (aynı ligde başka bir kulübe transfer) hareketliliğini ifade eder. Peki, bu transfer hareketliliğinin nedenleri ve önem dereceleri nelerdir? Transferde taraflar kimlerdir ya da başka öğelerden bahsedilebilir mi? Bu soruları yanıtlama çabası, aynı zamanda, futbol emek piyasasının istihdam ilişkilerini söz konusunu ölçütler aracılığıyla resmedebilme çabasıdır.

Araştırmada futbolculara, transfer tekliflerini değerlendirirken, 1-kulübün marka değeri, 2-kulübün yer aldığı liglerde elde ettikleri başarıları, 3-manevi olarak bağlı oldukları kulüp olması, 4-teklif edilen transfer ücretinin yüksekliği, 5-futbol kariyerinin önünü açacak bir kulüp olması, 6-yaşadıkları veya doğdukları şehrin kulübü olması, 7-takımda rahatlıkla forma şansı bulacaklarına inanmaları, 8-takımı çalıştıracak teknik direktör ve ekibi, 9-kulübün daha önceki futbolcularına ücretlerini tam olarak ödeyip ödememe derecesi ve 10-kulübün tesis imkânları ölçütlerinden en fazla hangisine/hangilerine önem verdikleri sorulmuştur. Verilen yanıtlara göre, futbolcuların bu ölçütlere verdiği önem derecelerinin oynadıkları liglere göre değiştiği dikkati çekmiştir. Bu farklılık özellikle 1.,2.,5.,7. ve 8. ölçütlerde belirmiştir. Süper ligde oynayan futbolcular transfer tekliflerini değerlendirirken marka değerini ve kulübün yer aldığı liglerde elde ettikleri başarıları diğer liglerde oynayan oyunculara göre daha önemli bulmaktadırlar. Üst liglere gidildikçe transfer ücretlerinde görülen artış, üst liglerde, futbolculuk mesleğini yaparak yaşamı idame ettirme güdüsünden çok, daha fazla kazanma, ulusal ve uluslararası bazda daha fazla tanınma şansı bulma güdülerıyla hareket edildiğinin göstergesidir.

Futbolcuların yukarıda belirtilen kriterlere verdikleri önem bir de profesyonel liglerde oynama sürelerine göre değerlendirildiğin-

de; bu kez 4., 5., 6., 9. ve 10. ölçütlerde farklılık dikkati çekmiştir. Profesyonel liglerde 1-3 yıl arası oynayan futbolcular, transfer tekliflerini değerlendirirken ücretlerin yüksek olması ölçütünü 4-6 yıl ve 7-9 yıl arası oynayan futbolculara göre daha az önemli bulmaktadırlar. Bu durum, profesyonel olarak futbol oynamaya yeni başlayan ve henüz kariyerlerinin başlarında olan futbolcuların, transfer ücretinin yüksekliğinden çok gelecekle ilgili beklentilerine göre hareket ettikleri şeklinde yorumlanabilir. 9 yıldan fazla oynayan futbolcuların transfer tekliflerini değerlendirirken futbol kariyerlerinin önünü açacak bir kulüp olması kriterine diğer futbolculara göre daha az önem vermeleri de bu durumu destekler niteliktedir. Profesyonel oynama süresi arttıkça kazanç kavramının transfer tekliflerini değerlendirmede itici güç olduğu, yeni profesyonel olan futbolcularda ise buna verilen önemin düştüğü görülmektedir.

Futbolcuların profesyonel ligler arasında gerçekleştirdiği transferler dikey hareketlilik, aynı lig kategorisinde farklı takımlar arasında gerçekleştirdiği transferler ise yatay hareketlilik olarak nitelendirilebilir. Dikey ve yatay hareketliliğin nedenleri sektörün her an değişebilen yapısı dolayısıyla çeşitlenebilmekle beraber, saha araştırmasında, futbolculara, transfer hareketliliklerinin genelgeçer nedenleri sunulmuş ve bu genelgeçer nedenlere verdikleri önem yorumlanmaya çalışılmıştır. Özellikle “Yaşadıkları sakatlıkların sıklığı/ciddiyeti”, “Teknik ekiple yaşadıkları kişisel anlaşmazlıklar”, “Takım içindeki futbolcularla yaşadıkları kişisel anlaşmazlıklar”, “Kulüp yöneticileriyle yaşadıkları kişisel anlaşmazlıklar”, “Takımın oyun sisteminin futbolcuya uymaması” ve “Takımın sportif başarısı/başarısızlığı” ölçütlerinde lig kategorilerine göre farklılık ortaya çıkmıştır. Bu verilerin ışığında, mesleki unsurların ötesinde, çeşitli kişisel anlaşmazlıkların transfer hareketliliğinde etkili olduğu söylenebilir. Örneğin; Süper ligde oynayan futbolcuların, teknik ekiple yaşadıkları kişisel anlaşmazlıklara 2. ligde ve 1. ligde oynayan oyunculara göre daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Diğer taraftan, 3. ligde oynayan futbolcuların, takım içindeki futbolcularla yaşadıkları kişisel anlaşmazlıklara ve kulüp yöneticileriyle yaşadıkları kişisel anlaşmazlıklara daha fazla; 1. lig ve 2. ligde oynayan futbolcuların daha az önem vermeleri

alt liglere gidildikçe bu tür anlaşmazlıkların daha çok görüldüğünün göstergesi olabilir.

Kulüplerin ve futbolcuların transfer hareketliliğinde bir de üçüncü öge mevcuttur. Bu ögeler de yine sektöre özgü yapının ürünleri olan transfer araçlarıdır ve herbirinin farklı futbolcular için, farklı şartlar altında, farklı önem dereceleri vardır.

Futbolcular çeşitli araçlar ve yöntemlerle transferlerini gerçekleştirirler. Bu araçlar ve yöntemler arasından en sık rastlanılanlar; sporcu temsilcisi (menajer), antrenör, futbolcunun iletişim gücü, kulübün yetkilileri, takımın içinden bir futbolcu arkadaşı, başka bir takımdan bir futbolcu arkadaşı, siyasi bağlantılar ve yazılı ve görsel medya ile olan iletişimidir. Futbolcuların söz konusu aracı ve yöntemlere verdikleri önem oynadıkları liglere göre değişmekle beraber yapılan analizlere göre; Süper ligde oynayan futbolcuların, transferlerinde sporcu temsilcisine 3. ligde ve 2. ligde oynayan futbolculara göre daha çok önem verdiği görülmüştür. Gerçek anlamda profesyonel olarak çalışan sporcu temsilcileri, futbolcularla, belirli bir temsilcilik sözleşmesine göre çalışmakta ve karşılığında aralarında anlaştıkları oranda ücret almaktadırlar.

Diğer taraftan, 3. ligde oynayan futbolcular, takımın içinden bir futbolcu arkadaşının ve başka bir takımdan bir futbolcu arkadaşının transfer aracılığına daha fazla önem verirken, 1. lig ve 2. ligde oynayan futbolcular bu araçlara daha az önem vermektedirler. Bu durum, transfer hareketliliğinde profesyonel aracının ya da profesyonel yöntemlerin kullanılmasının üst liglere gidildikçe daha sık görüldüğünü destekler niteliktedir.

Ücret sınırı

Rezervasyon sisteminin ve oyuncuların monopsonistik sömürüsünün ortadan kaldırılmasından sonra, 70lerin ortasında Kuzey Amerika profesyonel liglerinde, oyuncu ücretleri önemli ölçüde yükselmiş ve bu nedenle, kulüp sahiplerinin kârları hızla aşağı düşmüştür. Bu kâr kaybına tepki olarak, lig yöneticileri ve kulüp sahipleri makul bir kâr oranını garanti edecek alternatif bir sistem arayışına girmişler-

dir. Bu alternatiflerden biri ücret sınırıdır (salary cap). Son zamanlarda Avrupa'da da ücret sınırı konusu gündeme gelmeye başlamıştır. Ancak öncelik, kulüpleri ağır finansal kayıplardan kurtarmaktır. Aslında 'ücret sınırı' yanıltıcı bir terimdir. Genellikle, bireysel olarak oyuncunun ücret düzeyi ile ilgili bir sınır değil; kulübün verebileceği oyuncu ücretlerinin toplamını belirten, kulübe ait bir tavan fiyatı ifade eder. Buna rağmen birbirinden ayırt edilebilecek birçok farklı türde ücret sınırı uygulaması vardır (Késenne 2007).

Ücret tavanı modeli ilk kez 1946 yılında NBA'de uygulanmaya başlanan bir modeldir. Ücret tavanı, bir takımın oyuncularına ödeyebileceği para miktarına konulan sınırı ifade eder. Başka bir deyişle her takımın her yıl harcayacağı para miktarı ve maaş çatısı belirlenir. Tüm oyuncuların alacakları ücretlerin bir yıllık toplam değeri komitenin belirlediği sınırı aşamaz. Bazı istisnai durumlarda bu miktarın üzerine çıkılabilir ancak, harcanacak her bir dolar için vergi ödenmesi zorunludur. 1946-1947 sezonunda uygulamaya geçen bu model, bu sezondan 1984-1985 sezonuna kadar askıya alınmıştır. NBA komitesi ücret tavanı modelini yürürlüğe 1984 yılında koymuştur (Doğru 2010).

Ücret sınırı uygulamalarının Avrupa liglerine yabancılığı sporun organize olmasındaki farklılıklardandır. Avrupa'da sporun işlevleri Amerika'daki yönetsel ve ekonomik işlevlerden çok farklıdır. Avrupa ligleri, ligler arasında hareketliliğin olduğu, bazen üst üste gelen ulusal ve uluslararası düzeyde müsabakaların gerçekleştiği, yetenek dağılımını kontrol eden merkezi bir otoritenin olduğu liglerdir.

Ücret tavanının amacı, özellikle NBA'de takımlar arasındaki güç dengesini ve rekabetçi ortamı korumak ve devam ettirmek (güçlü takımların kendi bünyelerine, yıldız oyuncuları toplayarak diğer takımlarla aralarındaki dengesizliği engellemek), rekabeti en üst seviyeye çıkarmak ve mali açıdan güçlü takımların bu güçlerinin rekabetçi ortamı bozmasını engellemeyi hedefler. Modelde unutulmaması gereken husus, ücret tavanı oyuncuya ödenen ücreti sınırlamaz, kulübün ödeyeceği toplam oyuncu ücreti sınırlanır. Amerikan Futbol Ligi'nde ise bu model 1994 yılında yürürlüğe girmiştir (Doğru 2010).

Staudohar (1998), "Profesyonel takım sporlarında ücret sınırları"

başlıklı makalesinde Amerikan Futbolu Liginin baz alarak ücret tavanını aşağıdaki gibi formüle etmiştir:

Tüm takımlar için tahmini brüt gelir:

$2.255.510.000 \text{ ABD doları} \times \% 62 = 1.398.416.200 \text{ ABD doları}$ (tüm oyuncuların payı) : 30 kulüp = 46.614.000 ABD doları (takım başına düşen oyuncu ücretleri) - 5.160.000 ABD doları toplu iş sözleşmesi kazancı = 41.454.000 ABD doları (takım başına toplam ücret tavanı)

Ücret tavanı, kulüplerin kaliteli futbolcuları istihdam etmek isterken, artan futbolcu ücretleri karşısında bütçelerini zorlamalarının, hatta iflasa sürüklenmelerinin engellenmesine yönelik bir model olarak kullanılabilir. Türkiye için ücret tavanı veya ücret tavanı önerisi başka bir çalışmanın konusu olabilir, ancak ücret tavanının mantığıyla her lig kategorisinde ayrı ayrı olmak üzere, futbolcuya yeterli bir yaşam düzeyini koruyabilmek için, elverişli ücretin ödenmesi sağlanabilir. Burada tavan ücret yerine taban ücret belirlenmesi söz konusu olacaktır.

Türkiye profesyonel futbol liglerindeki kulüplerin hukuki, yönetsel ve ekonomik yapısından dolayı, Paul Staudohar'ın formülüne benzer bir formülle, taban ücretin belirlenmesi zordur. Çünkü Türkiye'de kulüpler finansal açıdan şeffaf olmadıkları gibi, gerekli ve uygun muhasebe işlemleri, finansal tablo analizleri yapılmamaktadır. Yani Kulüp Lisans Sistemi için UEFA kriterlerinde yer alan 'Finansal Fair Play'in gerçekleşmesi için epeyce yol var. Türkiye profesyonel futbol liglerindeki kulüplerin mevcut finansal yapıları hâlâ bunun için uygun değildir.

Kulüplerin finansal durumunun bu görünümüyle, sezon başında gelirlerinin veya giderlerinin öngörülüp bu yolla bir taban ücret formülize etmek güç olacaktır. Diğer taraftan, eğer yaptırım gücü olan bir sendika olursa, futbolcuların yeterli bir yaşam düzeyini koruyabilmeleri için, elverişli ücreti belirleme, talep etme mümkün olabilir. Toplu iş sözleşmeleri ile ücret alt ve üst sınırları, ücret artışları, kontrat süreleri, sigorta kapsamı vb. sosyal hakları müzakere edilebilir. Böylelikle, futbolcuların uzun sözleşme süreleri ile bir kulübün modern kölesi olmasına neden olan transfer uygulamalarına da sınırlama getirilebilir.

Ücret sınırı hesaplanması ve uygulanması için henüz uygun şartlar olmamakla birlikte, ücret tabanı ya da futbolcuları gözetecek bir uygulama futbolu yöneten 'Türkiye Futbol Federasyonu'nca ilgili statü veya talimatlara konulabilir. Futbolcuların çalışma özgürlüklerini ellerinden alan yaş sınırlaması uygulamasını getiren TFF, transfer sözleşmeleri için her lig kategorisinde farklı olmak üzere, bir taban ücret maddesi koyarak en azından futbolcuyu 'asgari ücret' sözleşmelerinden kurtarabilir.

Futbolda kayıtdışı ekonomi

Ücret sınırı başlığı altında önerilen taban ücretin temel nedeni futboldeki kayıt dışı unsurlardır.

Kayıt dışı ekonomi üçlü bir tasnife tabi tutulmaktadır. (1) Bu tasnif, beyan dışı ekonomik faaliyetler, enformel ekonomik faaliyetler ve yasadışı ekonomik faaliyetlerden oluşmaktadır. Beyan dışı ekonomik faaliyetler, bir ülkede 'milli gelir' (2) olarak tanımlanan kavram ile fiilen beyan edilen gelir arasındaki alanı kapsar. Bu alan, dar anlamda, yasal ekonomik faaliyetler alanında yürütülen, fakat vergi idaresine beyan edilmeyen gelir kalemlerinden oluşmaktadır. İdareye bildirilmeyen gelirler ya da gerçek değerlerinin altında beyan edilen gelirler, dar anlamdaki kayıt dışı ekonomik faaliyetleri oluşturur. Yasadışı ekonomik faaliyetler de, çoğu ülke mali mevzuatı açısından vergi kapsamına alınmaktadır. Böylece, yasadışı olmakla beraber, idareye bildirilmemiş olan bu tür ekonomik faaliyetler de, kayıt dışı alana dâhil olurlar. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin ikinci grubunu oluşturan enformel faaliyetler, formel olarak kayda geçmeyen ve formel ekonomik üretim ve değişim süreçlerine sahne olmayan faaliyetlerdir. Bu alanda, piyasa ortamı kullanılmaz ve para mübadelesi hâkim değildir. Enformel ekonomik faaliyetler alanında yoğun olarak sermaye kullanılmaz ve genelde prekapitalist dokular hâkimdir. Öz tüketim, seyyar satıcılık vb. gibi faaliyetler kadar, yasadışı diğer bazı faaliyetler de enformel ekonomik faaliyetler alanı içinde yer alır. Kayıt dışı ekonominin üçüncü grubunu oluşturan ve milli gelir hesaplarına yansımayan ve yasak faaliyetleri kapsayan bölümü ise yeraltı ekonomisi

(underground economy) veya yasadışı ekonomi (illegal economy) olarak adlandırılmaktadır (Önder 2001).

Futbolda emek gücünü ilgilendiren boyutuyla, kayıt dışı ekonomi, oyuncunun sözleşmesinde transfer bedelinin eksik olarak bildirilmesi şeklinde görülmektedir. Kayıt dışı çalışma şekillerinden biri çalışmanın eksik bildirilmesi; bu şeklin alt boyutlarından biri de çalışmaların ücret olarak eksik bildirilenlerdir. Spor kulüpleri bazen futbolcularla sözlü olarak anlaştıkları transfer bedelini resmi sözleşmeye yansıtmamakta; bu şekilde, ödenecek vergiden kazanma yoluna gitmektedirler. Hatta özellikle alt liglerde futbolcuların asgari ücretle çalıştıkları bile gösterilmektedir. Bu şekilde bir sözleşmeyi kabul eden ve hatta alacağı peşinatı da sözleşmesine yazdırmayan futbolcu daha sonra ücretini alamadığı takdirde hiçbir hak iddia edememektedir.

Profesyonel futbol liglerinde, futbol hayatı aktif olarak devam eden futbolcularla yürütülen saha araştırması, kayıtdışı ekonomiye dair bu görüşleri nicel olarak desteklemektedir.

Saha araştırmasında futbolculara, genel olarak futbolcuların kulüplerle yaptıkları görüşmelerde sözlü olarak anlaştıkları transfer bedelinin resmi sözleşmelerde yazılı olup olmadığı hakkındaki düşünceleri sorulduğunda, futbolcuların % 41'i 'evet', % 30'u 'hayır' cevabını vermiştir. Bununla birlikte, ilginç bir şekilde futbolculardan % 20'si ise yorumsuz kalmıştır.

Diğer taraftan, 2011-2012 sezonunda Süper Lig'de oynayan 33 futbolcunun yüzde 9'u, 1. Lig'de oynayan 94 futbolcunun yüzde 26'sı, 2. Lig'de oynayan 161 futbolcunun yüzde 18'i, 3. Lig'de oynayan 79 futbolcunun yüzde 15'i, sözlü olarak anlaştıkları transfer bedelinin resmi sözleşmelerinde yazılı olmadığını belirtirken; Süper Lig'de oynayan 33 futbolcunun yüzde 6'sı, 1. Lig'de oynayan 94 futbolcunun yüzde 12'si, 2. Lig'de oynayan 161 futbolcunun yüzde 11'i, 3. Lig'de oynayan 79 futbolcunun yüzde 19'u soruya "yorumsuz" cevabını vermiştir.

Futbolcuların, hem kendilerinin söz konusu sezondaki durumlarını hem de futbolcuların genel durumlarıyla ilgili düşüncelerini belirlemeye yönelik, transfer görüşmelerinde sözlü olarak anlaşılan transfer ücretinin resmi sözleşmelerde yazılı olarak yer alıp almadığı ile ilgili sorulara verdikleri bu cevaplar bütün profesyonel(!) liglerde kayıt

dışı ekonominin varlığını ortaya koymaktadır.

Bu soruyu yanıtlayan tüm profesyonel liglerdeki futbolcuların, üçte birine yakınının (yüzde 29,7), olumsuz cevap vermesi; sözlü olarak anlaşılan ücret miktarıyla hukuki zemine dayanan sözleşme belgeleri arasında kimi zaman bir koşutluk olmadığını da göstermektedir. Verilen cevaplara yönelik, diğer bir göze çarpan nokta ise; bu sözlü ve yazılı anlaşmalar arasındaki çelişkilerin bütün liglerde birbirine göre değişen oranlarda var olmasıdır.

Saha araştırmasına destek veren, yıllık transfer ücreti 10.000-100.000 TL. arasında olan 172 futbolcunun yüzde 69'u, 101.000-300.000 TL. arasında olan 99 futbolcunun yüzde 74'ü, 301.000-800.000 TL. arasında olan 30 futbolcunun yüzde 90'ı sözlü olarak anlaştığı transfer bedelinin resmi sözleşmelerinde yazılı olarak yer aldığını belirtmiştir. Buna göre; yıllık transfer ücreti ile sözlü anlaşma ve resmi sözleşme mutabakatı değişkenleri arasında bulunan anlamlı ilişki, transfer ücretleri arttıkça sözlü olarak anlaşılan transfer bedelinin resmi olarak sözleşmede yer aldığını göstermektedir. Yıllık transfer ücret artışıyla sözlü ve yazılı anlaşmaların karşılıklı koşutluğunun artışı arasındaki doğru orantı, bize bu kulüplerin kurumsallaşma düzeyi yüksek kulüpler olduğunu düşündürmektedir.

Kulüpler, transfer görüşmelerinde futbolcularla mutabakata vardıkları ücreti futbolcuların resmi sözleşmelerine yazmayarak hem vergiden kaçırmakta hem de futbolcuların sözleşmeden doğacak güvencesini elinden almaktadır. Bu durumdaki futbolcu, ücretini alamadığı takdirde, resmi olarak hiçbir hak iddia edememektedir. Futbolcuların bu soruya yorumsuz kalması; aslında bu futbolcuların, söz konusu profesyonel futbol ligi sezonunda sözleşmeyle bağlı oldukları kulüpleriyle yaptıkları transfer görüşmelerinde sözlü olarak anlaştıkları transfer bedelinin resmi sözleşmelerinde yazılı olmadığını bir soru işareti olarak akla getirebileceği gibi, kulüple problem yaşama kaygılarını da düşündürmektedir.

SGK'nın 2012 Mart ayı verilerinde⁹ kayıt dışı istihdam oranı yüzde 37,5, TÜİK 2013 Şubat verilerine göre¹⁰ genç nüfusta işsizlik oranı

⁹ <http://www.sgk.gov.tr>

¹⁰ <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3538&metod=IlgiliGosterge>

yüzde 20,4 olarak görülmektedir. Ülkemizde işsizlik ve kayıt dışı istihdam oranlarının kronik toplumsal problemler olduğunu düşündüğümüzde ise, futbolcuların verdiği cevapların haklı nedenlerini daha iyi kavrayabilmekteyiz. Kayıt dışı ekonomi, istihdam ve işsizlik sorunlarının Türkiye'nin yapısal sorunları haline geldiğini düşünürsek; futboldaki istihdam ve sosyal güvenlik sorunlarının, Türkiye'nin yapısal koşullarının futbol sektörü özelindeki yansımaları olduğu sonucu çıkarılabilir.

Bölüm 3

Bosman Kararları

Belçikalı futbolcu Jean Marc Bosman'dan adını alan Bosman Kararları, en önemli etkisi futbolcuların emek hareketliliklerinin serbestleşmesi olan, futbolcuların emekleri hakkındaki kararlarında özgürlüklerini arttıran, Avrupa futbolunda köklü değişikliklere yol açan kararlardır.

Bosman'ın 1990 yılının temmuz ayında Royal FC Liege takımıyla kontratı sona ermişti. Yaşı ilerlemiş tüm futbolcular gibi onu da bir gelecek korkusu sarmıştı. Kulübüyle yeniden iyi bir kontrat yapmak istemesine karşın; kulübünden kendisine, 1 yıllık bir kontrat karşılığı taban fiyat öneriliyordu: Aylık 750 avro... Bu durumu kabullenemeyen Bosman, kendisine başka bir kulüp arayışı içine girdi. Sonunda, Fransız kulübü Dunkerque ile anlaştı. Ancak kendisine aylık 750 avro taban fiyat üzerinden değer biçen Royal FC Liege, UEFA, FIFA ve Belçika Futbol Federasyonu'nun transfer yönetmeliklerine dayanarak, sözleşmesi bitmiş bu futbolcuyu, 400 bin avroya satış listesine koymuştu. Royal FC Liege, Fransız kulübü Dunkerque'den bu tutarı talep etmekteydi. Bu tutarı ödeme gücü olmayan Fransız kulübü, Bosman'ı kiralama yoluna gitti ve bir yıl için 30 bin avro ödeme yapılacağı konusunda, Royal FC Liege ile prensipte anlaşma sağladı. Böylece yıl sonunda belirlenen bedelin yarısına Bosman'ın konservatuar alma olanağına kavuşacağını hesabını yapan Dunkerque, Bosman'ı sezonun ilk bölümüne yetiştirebilmek için Fransız Federasyonu'na belirlenen son tarih olan 3 Ağustos'tan önce kendilerine bağlaması gerekiyordu. Bosman 30 Temmuz tarihinde Fransızlara, aylık 2 bin 250

avro karşılığında imza attı. Aynı gün Dunkerque banka teminatını ve sözleşmeyi Belçika kulübüne yollamasına karşın; Fransız kulübünün mali bir bunalımda olduğu haberini öğrenen Royal FC Liege, sözleşmeyi işleme koymadı ve Bosman'ı kulübü tarafından yapılan teklifi reddettiği için idari olarak cezalandırarak kadro dışı bıraktı ve aylık 750 avroluk ödemededen de kurtuldu. 3 Ağustos tarihi geldiğinde de Fransız Futbol Federasyonu'na, Belçika kulübü, Bosman'ın bonservisini göndermedi. Bosman'dan ilk maçlarda yararlanamayacak olan Dunkerque de bu transferden tamamen vazgeçti (Akşar 2005).

Bu gelişmeler sonucunda mesleki geleceği tehlikeye giren Bosman çareyi hukuki mücadelede aramaya karar vererek, eski kulübüne, Belçika Futbol Federasyonu'na ve UEFA'ya karşı dava açtı. Yerel mahkeme transfer sistemini sorgulayan bu davayı Avrupa Adalet Divanı'na havale etti. 1990 yılında açılan dava beş yıl sürdü ve Avrupa Adalet Divanı 1995 yılında Bosman lehine kararını verdi. Bu kararların, profesyonel futbol dünyasında önemli değişiklikler yaratarak, yeni bir uluslararası emek pazarının oluşmasına neden olduğunu söyleyebiliriz.

Akşar (2005), davanın yerel mahkemeden Avrupa Adalet Divanı'na uzanmasını şöyle özetlemiştir: 'Konu, Avrupa Topluluğu'nu ilgilendiren iki uluslararası yönetmeliğin çakışmasıydı. Uluslararası Transfer Yönetmeliği, oyuncuların sözleşmesi bitse de kulüp tarafından belirlenecek bonservis bedelinin, yeni kulüp tarafından ödenmesini öngörüyordu. Ve bu yönetmelik de Avrupa Topluluğu'nun, çalışanların serbest dolaşım hakkını garanti altına alan yasalarıyla temelden çelişiyordu. Belçikalı hâkim ayrıca dava kapsamına liglerde uygulanan yabancı sınırlamasının Avrupa Topluluğu çalışma yasalarına aykırı olduğu yönündeki görüşünü de kattı'. Böylelikle, Bosman kararıyla sözleşmesi biten futbolcunun transferini engelleyici resmi bir unsur kalmadı. Avrupa Topluluğu içinde milli takımlar dışında, oyuncuların uyruklarına dayalı sınırlamaların da yasadışı olduğu kararlaştırıldı.

Boniface (2007) ise kararları şöyle değerlendirmiş ve özetlemiştir: 'Avrupa mevzuatlarına uygunsuzca müdahale edilmiştir ve bu kararların etkileri hiç hesaplanmamıştır. 15 Aralık 1995'te Avrupa

Topluluğu Adalet Mahkemesi iki ilkenin belirlendiği bir karar almıştır. Bir yanda, ister amatör ister profesyonel olsun sporculara Avrupa Topluluğu Anlaşması'nın 39.maddesinde öngörülen işçilerin serbest dolaşım ilkesinin uygulanması (ve dolayısıyla kontratın bitiminde transfer tazminatlarının kaldırılması); öte yanda, bir takımda oynayan AB vatandaşı oyuncu sayısına sınır getirilmemesi (milliyet kotalarının uygulanmaması). Bir başka deyişle bu karar, Avrupa sportif makamlarının (UEFA, FIFA) spor müsabakaları örgütlemeye kendilerinin uygun gördüğü kuralları benimsemesi de dâhil olmak üzere transfer mevzuatlarını ortadan kaldırıyordu'.

Avrupa Adalet Divanı, öncelikle, spor aktivitelerinin Roma Anlaşması'nın hükümlerinden istisna teşkil etmediği ilkesine dayanarak da, futbolu temsil eden bazı otoriteler, Belçika Futbol Federasyonu gibi, futbolun bir ekonomik aktivite olmadığını ve bu yüzden Roma Anlaşması'nın serbest dolaşım hükmünün konusu olamayacağını belirtmişlerdir (Antonioni ve Cubbin 2000).

Bosman kanunundan önce, 'transfer pazarı'yla ifade edilen; 'transfere uygun' olan profesyonel futbolcular ve bu oyuncuların transfer hareketleri vasıtasıyla, paranın kulüpler arasında değiş tokuşuydu. 'Transfere uygun'luğu belirleyen ise futbolcunun kulübünün söz konusu transfere göstereceği rıza idi. Bunu, kulübün futbolcuyu gözden çıkarırken mümkün olan maksimum kârı sağlama güdüsü olarak da ifade edebiliriz. Transfer ancak iki kulüp birbiriyle anlaşarsa gerçekleşebiliyordu. Sözleşmeleri sona erse dahi, transfer durumunda kulüp de ücret talep etme hakkına sahipti. Yani sözleşme bittiğinde futbolcu başka bir kulüple prensipte anlaşsa bile bu yeterli değildi. Sözleşmesinin bittiği kulüp ve transfer olmak istediği kulüp de anlaşmak zorunda idi. Kulüplerin bu şekilde futbolcular üzerinde çok daha güçlü bir tahakkümü vardı.

Bosman kararları Avrupa Futbolu transfer pazarına tamamen yeni bir sistem getirmiştir. Bosman'a rağmen, FIFA ve UEFA, transfer kurallarının aynı kalması konusunda ısrar etmiş, en azından hâlâ sözleşmesi devam eden oyuncuları elde tutma hakkını kazanmışlardır (Bosman'ın durumu bundan farklı çünkü onun sözleşme süresi zaten

dolmuştu) (Camatos 2005).

Bu durum, Avrupa Birliği 1997 yılında yeni transfer kurallarının yapılması gerektiğini talimat verene dek sadece birkaç yıl devam etti. FIFA buna karşılık vermekte acele etmedi ama yasal zorluklardan kaynaklanan baskıyla karşı karşıya kalınca, 2001 yılında yeni transfer düzenlemelerini yaptı. Yeni kuralların eski sisteme göre dört yeni değişikliği vardı. İlk olarak yeni kurallar, aynı zamanda ailesi de o ülkeye taşınmadıkça ve bu taşınmanın futbolla ilgisi olmadıkça, reşit olmayan oyuncuların uluslararası transferine yasak getirmiştir. İkincisi, 23 yaş ve altındaki futbolcuların transferinde ödenmesi gereken otomatik bir tazminat (yetiştirme tazminatı) olacaktır. Üçüncüsü, eğer bir oyuncu ara sözleşme ile transfer olursa, oyuncunun ücretinin %5'i onu antrene eden kulübe gidecektir. Son olarak, yıl içinde oyuncuların transfer yapabileceği 2 dönem vardır, oyuncular sadece bu iki dönemde transfer olabilirler (McDermott 2010).

Bosman kararları, dünya futbolunda büyük yankılar uyandırdı. Kararlar, olumlu ve olumsuz birçok eleştiri almıştır. Bir kesim, bu kararların olumsuz etkilerinin olumlu etkilerinden daha fazla olduğunu savunmuştur. Ancak, bu olumsuz etkilerin, bireysel olarak oyuncuların ziyade, kulüpler üzerinde yoğunlaştığı düşüncesi hâkimdir. En büyük eleştiri de, Bosman kararlarının, küçük kulüplerin gelir kaynaklarını azaltacağı ve genç oyuncu yetiştirme eğilimini azaltacağı üzerine oldu.

Authier (2002), Bosman kararlarının futboldaki işgücü pazarının tam olarak serbestleşmesine giden yolu açtığını belirtmektedir: 'Artık kulüpler istedikleri kadar Avrupalı futbolcu alabiliyor. Futbolcular da en çok para verene gidip, göz kamaştırıcı sözleşmeler imzalayabiliyor. Ücretlerde patlama yaşanıyor. Kulüplerin bütçeleri de bu çılgın gidişe ayak uyduruyor. Futbol kesin ve geri dönüşü olmayan bir biçimde 'Futbol A.Ş.'ye dönüşmüş durumda'.

Gerçekten de, Bosman Kararları futbolun endüstriyelleşme sürecinde, aralanan kapının ardına kadar açılmasını sağladı. Futbolcuların emek hareketi hakkındaki nihai karar merciin kendileri değil kulüpler olması, futbolcuları ancak 'modern köle' yapar. Bosman kararla-

rından önce futbolcu transferinin, ancak kulüplerin karşılıklı olarak anlaşmasıyla gerçekleşmesi, aslında futbolcunun beşeri bir varlık olmasının göz ardı edilip, meta mantığıyla alınıp satılmasıydı. Böyle bir durumda özgür emekten bahsetmenin mümkün olduğu söylenemez ancak Bosman kararlarıyla birlikte daha özgür oldukları söylenebilir.

Yine de, giderek daha büyük bir sektör olan futbolda, kulüplerin futbolcuları alan, sportif yeteneğinden ve pazarlama gücünden yararlanan ve daha sonra da futbolcunun transferi üzerinden kâr edecek şekilde onu satan kulüplere evrilişi aslında işleyişin çok da değişmediğinin göstergesidir.

Bosman kararları sonrasında futbol emek pazarına gelen hareketliliğin en olumlu yansıması futbolcuların gelirlerindeki artışlardır. Özellikle star futbolcu olarak görülen futbolcular için transfer ücretleri daha da artmıştır. Sportif açıdan ve sportif başarıya koşut olarak ekonomik açıdan da başarılı olmak isteyen kulüpler, her transfer döneminde en iyi kadroları kurmak için, transfer konusunda birbirleriyle kıyasıya bir yarışa girmektedirler. Bir çeşit müzayede olarak nitelendirilebilecek bu transfer yarışında futbolcu, en yüksek transfer teklifi veren kulübe gider. Bu durum ücretleri sürekli arttırma eğilimi yaratır. Genellikle kulüplerin bütçelerini aşmalarına ve büyük mali yüklerin altına girmelerine neden olan bu durum, eğer futbolcunun sözleşmesinde transfer görüşmelerinde anlaşılan ücret yazılı ise, futbolcu için hiçbir sorun teşkil etmemektedir. Daha çok üst liglerde ve star sporcuların transferlerinde ücret artışları çok daha fazla olsa da Bosman kararlarından sonra her lig kategorisinde futbolcu ücretlerinin arttığı rahatlıkla söylenebilir.

Başka bir bakış açısıyla da, bu sistem özellikle star sporcuların lehine işlerken, Türkiye’de, özellikle alt liglerde, profesyonel futbolcu sayısının fazla olması, yani emek arzının emek talebini aşması, bu liglerde futbolcunun pazarlık gücünü de kırmaktadır. Ekonomik gücü yeterli olmayan, futbol piyasasının pazarlama nimetlerinden yararlanamayan, alt liglerdeki kulüplerin futbolcuları futbol sermayesinden yeteri kadar pay alamamaktadır!

Boniface (2007) duruma şu eleştiriye getirmiştir: ‘Bosman kararla-

rı serbest rekabeti sağlamak şöyle dursun, yeteneklerin en zengin bazı kulüplerde toplanmasıyla bu rekabeti sınırlamaktadır. Bosman kararları, sportif farklılığın birazına bile izin vermezken, buna karşılık zengin kulüplere egemenliklerini daha da güçlendirmeleri için prim veren bir yapı getirmektedir. Böylelikle bir müsabakanın potansiyel galipleri net olarak azalmıştır. İstisnai bir spor olan futbol en basit ifadesine indirgenmiştir: Futbol oyununun kuralları, ekonomik etkinliklerin sıradan kurallarına tabidir’.

Bu yönüyle, Bosman kararları, futbolun kendi zenginlerini yaratmasına zemin hazırlamıştır: Sportif performansın dışındaki katkılarıyla da kulüpleri zenginleştiren futbolcular ve bizzat kulüpler tarafından, neredeyse kulüp satın alabilecek ekonomik güce kavuşturulan futbolcular! En azından, orta düzeydeki futbolcular için rekabetin sınırlanmadığı söylenebilir. Ancak bu duruma ne taraftan bakıldığı önemlidir. Çünkü özellikle Türkiye’de alt liglerdeki çoğu futbolcunun amacı boşa kalmamaktır. Bu durumda rekabet kuralları kulüpler lehine işliyor denilebilir.

Serbest dolaşım, her ne kadar futbolcuların ücretlerini arttırsa da, büyük miktarlarda paralara, kısa süreli sözleşmelerin imzalanması, futbolcuların takımlara, takımların ve taraftarların da futbolculara aidiyetini azaltmaktadır. Futbol sektörünün kendi yapısı içinde, futbolcular da tıpkı tarım ya da turizm işçileri gibi sezonluk işçi haline gelmektedir. Özellikle kısa süreli sözleşmelerle, futbolcuların kulüplerle bağlarını çabuk koparabildikleri kadar, kulüpler de başarısızlık durumunda futbolculara daha az toleranslı olabiliyorlar. Çünkü futbol emek pazarı çok geniş ve çok hareketli! Bununla birlikte, bu geniş pazarda, oyuncuların serbest dolaşımı, ucuz emek göçünü de arttırarak, genç oyuncuların yetiştirme ve yükselme imkânlarını kısıtlamıştır.

Bölüm 4

Sınıf ve Sendika

Sınıf bilinci, sınıf mücadelesi ve sporda sınıf ilişkileri

Sınıf mücadelesinin anlaşılabilmesi için öncelikle sınıfın tanımını yapmak gereklidir. TDK'nın İktisat Terimleri Sözlüğü'ne göre 'sınıf' sözcüğü; "Aynı sosyal ve iktisadi koşullara sahip bireylerden oluşan topluluk", "Marksist kuramda, üretim ilişkileri tarafından belirlenen üretici güçler"; Halkbilim Terimleri Sözlüğü'ne göre; "Bir topluluk içinde, birbirlerinden ekonomik ve toplumsal yönlerden ayrılan ve aralarında karşıtlıklar bulunan bölüklerden her biri" anlamlarına gelmektedir.¹¹

Aydoğanoglu (2007) sınıfı şöyle tanımlar: Toplumsal üretimin tarihsel olarak belirlenmiş bir sistemi içinde yer alanlar aynı konumda değildir. Bireylerin konumlarını belirleyen temel yasa, üretim araçları karşısındaki konumları, yani üretim araçlarına sahip olup olmamalarıdır. Bireyleri, toplumsal işbölümünde oynadıkları rol, sahip olduklarının elde ediliş biçimi ve üretilen zenginlikten aldıkları pay bakımından birbirinden ayrılan insan grupları 'sınıf' olarak adlandırılır.

19. yüzyılın ortalarında toplumsal yapıların ve üretim sistemlerinin belli bir tarihsel süreç içerisinde gittiğini ve varolan modern kapitalist toplumun gelecekte sosyalist bir topluma evrileceğini bilimsel bir yaklaşımla ilk defa ileri süren Karl Marx ve Friedrich Engels sosyal

¹¹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

bilimlerde bugün hâlâ epeyce yoğun bir tartışmaya neden olan sınıflar teorisini ortaya atmışlardır. (İrat 2003)

‘Sınıf kavramı üretim faaliyetleri ekseninde ortaya çıkmaktadır. Bu hiyerarşik yapılar içerisinde ilişkiler, uzlaşmazlıklar şeklinde kendini göstermektedir ki; eski zamanlardan bu yana toplumlar ‘sınıflı toplumlar’ olarak ortaya çıkmışlardır. Bir taraftan üretim ve tüketim faaliyetleri artarken diğer taraftan üretim araçlarının belirli kesimlerin ellerinde olması, bir yapıdan başka bir yapıya geçtikçe sınıflı toplum gerçeğinin değişmediğini gösterir.

Giddens (2010), Batı toplumlarının Marx’tan bu yana, kesinlikle önemli ölçüde değiştiğini ve bu değişikliğin önemli ölçüde, sınıf çatışmasının bir sonucu olduğunu fakat bu toplumların halen kapitalist olduğunu belirtir.

Üretim araçlarıyla kurulan ilişki, yalnızca üretim süreci içindeki rolleri belirlemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal sistem içindeki konumları da gösterir. Çünkü toplumsal üründen alınan pay, daha doğrusu bu payın neye göre ve nasıl elde edileceği sorusu, mülkiyet ilişkilerine dolayısıyla üretim sistemi içindeki yerlere dayanmaktadır. İşte, iktidar ilişkilerinin özü bu noktada gizlidir. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyetin bulunduğu, yani doğrudan üreticilerin başkalarının mülkiyet araçlarına dayanarak toplumsal üretimi gerçekleştirdikleri bütün toplumlar sınıflı toplumlardır. Daha teknik bir deyişle, artık ürün olgusunun var olduğu ve bu artık ürüne, onu yaratanlar yerine üretim araçlarına sahip olanların el koyduğu tüm toplumlar sınıflı toplumlardır (Öngen 1999).

Kapitalizme, özel teşebbüs sistemi, serbest teşebbüs sistemi, piyasa ekonomisi sistemi ve liberalizm gibi isimler de verilir. Bu sistemin özü, üretim araçlarının (sermayenin) az sayıda özel şahısların ellerinde birikmiş olması ve bunlardan yoksun olanların da (işçilerin) yaşamlarını sürdürebilmek için bu kimselerin işyerlerinde ücret karşılığı çalışmak zorunda olmalarıdır (Aren 2009a). Ekonomik hayatın konusu olan her şey, yani üretilmiş her şey bir maldır artık: Bütün yiyecekler, bütün tüketim malları, bütün hammadde, bütün üretim araçları ve işgücünün kendisi maldır. Toplumun bütün yapısı, sermaye-

ye sahiplerinin devamlı bir ücretli işçi sağlayabilecekleri tarzda kurulmuştur (Mandel 2008).

Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanların çıkarları ile bunlar için çalışan insanların çıkarları birbirine zıttır. Kapitalistler için önce mülkiyet sonra insanlık, işçiler için ise önce insanlık (yani kendileri) sonra mülkiyet gelir. Kapitalist toplumda iki sınıf arasında her zaman bir çatışma olmasının temel nedeni budur. Sınıf mücadelesinde iki tarafın da davranışı zorunlu oldukları davranıştır. Kapitalist, kapitalist olarak kalabilmek için kâr etmek zorundadır; işçi, yaşayabilmek için doğru dürüst bir ücret almak ihtiyacındadır ve bunun için mücadele eder. Bir taraf ancak diğerinin zararı pahasına başarıya ulaşabilir (Huberman 2010).

M.K Zelyurt'a (2011)'e göre¹², 'Spor olgusu da, çok parçalı toplumsal yapının, alt sistemlerinden biridir. Toplumsal yapıdaki gelişmelerden, bir alt sistem olarak 'spor' da etkilenir, böylelikle toplumsal ilişki bağları ve ekonomik üretim mekanizmalarından soyutlanamaz. Ekonomik ya da hukuki yapıdaki bir değişim, spor olgusunu da etkileyebilir. Ancak sporun, aynı zamanda rekreatif ve profesyonel toplumsal bağlamlar yaratan bir kurum olarak, sınıf ilişkilerini de yansıttığı gözlenebilir. Modernleşme sürecinde, artan toplumsal ihtiyaçlar ve toplumsal farklılaşma, bir meslek alanı olarak sporu cazip kılmaktadır. Kültür ve sanat ürünlerinin bayağılaştırılıp, tüketim nesnesi olarak metalaştırıldığı, medya ve kültür endüstrisi tarafından sahte imajların üretilip, sınırsız enformasyon kanallarıyla halka pompalandığı günümüz dünyasında spor da bu durumdan payını alır. Spor sisteminin; hem kendi içindeki üretim ilişkilerinde, hem de 'spor ekonomik sistemi'nin ürettiği artı değerden payını almamakla beraber; sürekli artı değere katkıda bulunan halk çoğunluğunun aleyhine eşitsizlikler ve sömürü düzeni yarattığı görülür. Reklam-medya-futbol üçgeninde, bu üçgenin her bir ayağına geri dönen bir ekonomik artı değer süreci yaşanırken, genelde spor, özelde sporların en popüler, en ticarisi futbolun bütün ürünleri, 'gereksinim üretimi' yoluyla halka benimsettirilir. Sermayeden yeterli payını alan, işçi olmaktan ziyade

¹² Söyleşi, 09.12.2011

burjuvalaşan yıldız futbolcuların formaları satılır, özel yaşamları, magazin programlarında özendirilir, 3 büyüklere yönelik şifreli kanal kampanyaları cazip gösterilerek, çoğunluğa 'statüler' satılır. Bu süreçte düşük gelirli, 'tarafat' kimliğinin güçlü olduğu söylenebilecek yoksul kesimler ise seyir zevkinden mahrum bırakılıp televizyon dışına, stadyumlarda ise localar ve yıllık satışların ayrıcalıklı müşterileri olmaktan ziyade, çoğunlukla kale arkasına, daha çok da stadyumların dışına itilir. Tüketimin temel amaç olduğu, post kapitalistleşme ya da benzer deyişle post endüstrileşme sürecinde böylelikle sportif bağlam; üreten-el koyan, proleter-burjuvazi, emekçi-kontrol eden, satan-tüketen, izlettiren-izleten ayrımlarını da yaratabilir. Ülkemizdeki futbol – ekonomik üretim sisteminde, kulüp patronları ve sporcular arasında, belirgin; Marx'ın deyimiyle 'kendisi için sınıfa dayalı bir sınıf çatışmasından, bir işçi hareketinden, başkaldırısından söz edilemeyebilir. Ancak genelde sporun çeşitli kullanım biçimlerinin, özelde ise futbolun eşitliksiz bir sınıflaşma yarattığı söylenebilir. Kulüp sahipliği yoluyla ekonomik ve siyasi kazanım sağlayan "büyük futbol burjuvazisi" ve halk çoğunluğu/tarafat-futbolsever-sporsever arasında, profesyonelden amatör liglere indikçe, sporcuların aleyhine yaşanan eşitliksiz bir sınıflaşma sürecidir bu'

Emrence'ye (2005) göre; spor sistem dışı bir anomali olmanın aksine kapitalist iş organizasyonunun etkin bir parçasıdır. Sahip olduğu bürokratik yapı, üretkenliği kesintisiz artırma çılgınlığı ve örgütlenme biçimi sporun kapitalizmle yapısal bağlarını şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde ortaya koyar.

Spor kulüplerinin birer özel teşebbüs olması durumunda, kulüp sahibi kapitalisti, oyuncular ise işçi sınıfını temsil eder. Amerikan basketbolunun yapısı buna örnektir. NBA'in yapısında her bir takım şirket; şirket sahibi kapitalist, basketbolcular işçi sınıfıdır. NBA ise bu iki sınıf arasındaki ilişkileri düzenleyen şirkettir.

Türkiye futbolu her ne kadar kapitalist sistemin döngüsünde olsa da kulüplerin hukuki yapılarından (kısmen dernek/kısmen şirket) dolayı kulüp başkanlarına ya da kulüp yöneticilerine kapitalist sınıf ya da üretim araçları sahibi diyemeyiz. Ancak kapitalist sisteme ayak uy-

duran spor sektörü, özellikle futbol sektörü, sistem içerisinde kendi sınıflarını yaratmıştır. Türk profesyonel futbolundaki sınıf ayrımı 1) yönetici 2) futbolcu/teknik ekip/idari ekip şeklindedir. Diğer taraftan şunu da ayrıca belirtmemiz gerekir; yöneticileri, özellikle kulüp başkanlarını, futbol sektöründeki söz konusu konumlarında, kapitalist olarak tanımlayamasak da onlar çoğunlukla ekonomi dünyasının çeşitli sektörlerinde kapitalisttirler. Çünkü bu kişilerin asıl işleri futbol değildir, çoğu başka sektörlerde üretim araçlarının sahibidirler.

Başlangıçta dernek statüsünde yer alan kulüplerin şirketleşmesi hatta halka açılması futbolun endüstrileşme sürecinin önemli bir ayağıdır. Futbol endüstrisinin diğer ayakları dijital yayıncılık, stadyumların işlevsel değişiklikleri, bilet satışları, lisanslı ürün satışları gibi giderek çeşitlenen ticari faaliyetlerdir.

Akşar ve Merih'e göre (2006) 'futbol günümüzde artık sadece pazarlanan bir meta değil, aynı zamanda metaların pazarlanmasında kullanılan en etkin pazarlama araçlarından birisi. 60'lı yılların başından, 80'li yılların ortalarına kadar futbol tv'ler aracılığıyla pazarlanan bir üründü. Oysa bugün futbol artık pazarlanan değil, pazarlayan satan konumunda'. Futbolun bu özelliğini keşfeden medya patronları, iş adamları, çeşitli endüstri kollarından yatırımcılar yeni futbol endüstrisi yaratmışlar kendi burjuvazilerini ilan etmişlerdir.

Üretim güçleri, kapitalist bir toplumda, aynı zamanda o toplumun sermayesini ifade eder. Sermaye ise; değişen ve değişmeyen sermaye olarak iki şekilde ifade edilir. Değişmeyen sermaye, üretimde kullanılan ve daha önce üretilmiş olan bütün maddi malları (bina, makine, hammadde vb.) içerir. Maddi malların üretim sonunda somut varlıkları ortadan kalkar ancak değerleri üretilen mallara geçer. Bu değişmeyen sermayenin artı değer yaratmadığının ifadesidir. Sermayenin değişen unsuru, üretilen mallara kendi değerinden fazla değer katabilen emektir.

Futbol pazarının şartları futbolun işçi sınıfını da ortaya çıkarmıştır. Futbolun işçi sınıfının temelini futbolcular ve teknik ve idari ekip oluşturmaktadır. Türk futbol pazarındaki sınıf ayrımında yöneticiyi kapitalist olarak tanımlayamasak da futbolcu ücretli emeği yani işçi sınıfını

temsil eder. Marks Komünist Manifesto'da emekçi sınıfını ancak iş bulabildiği sürece yaşayabilen ve ancak emeği sermayeyi arttırdığı ölçüde iş bulabilenler olarak tanımlamaktadır. Futbolcular transfer dönemlerinde diğer ticari mallar gibi alınıp satıldıklarından futbol pazarının tüm dalgalanmalarına açıktırlar. Bu durumda emeğin karşılığı ücretleri belirleyen sadece futbolcunun performansı, 'ürünü', değil, futbolcunun sermayeyi arttırıcı diğer özellikleridir. Futbol oyununun üretiminde değişen sermaye 'futbolcu' dur. Bununla birlikte, sezonu boş geçirmemek için emeğinin karşılığı olmadığı halde düşük ücretli sözleşmelere imza atan futbolcular olduğu kadar, sermayeyi arttırıcı diğer özellikleri; örneğin; taraftar - 'müşteri'- çekme kapasitesi yüksek, farklı pazarlara açılmada kârlı olabilecek, yıldız futbolcuların da olması futbol emekçisinin de kendi içinde tabakalara ayrıldığını gösterir.

Özellikle bu ikili yapı, farklı niteliklere sahip olsalar da aynı işi yapan futbolcuların ücretleri arasındaki uçurumları ortaya koyar. Kaldı ki, çoğu zaman ücretlerin tamamı alınamamaktadır. Aslında bu ikili yapı bir zincirlemenin ürünüdür. Ücret farklılıklarını, örneğin kulüplerin en büyük gelir kalemi olan yayın gelirleri açısından bakarak açıklayabiliriz. Dört ayrı kategorideki profesyonel futbol liginde yayın gelirleri daha yüksek olan kulüpler daha zengin kulüplerdir; daha zengin kulüpler üst liglerde yer alan kulüplerdir ve dolayısıyla üst liglerde daha yüksek transfer ücretleri söz konusudur. Alt liglere gidildikçe ücretlerin giderek daha büyük ölçülerde azaldığı, sosyal güvenliğin ve diğer sosyo ekonomik şartların kötüleştiği görülmektedir. Her ne kadar kimi zaman görsel basında, kimi zaman da yazılı basında bu adaletsizlik dile getirilse de yetersiz kalmaktadır. Türkiye profesyonel futbol sektöründe sınıf çıkarlarını gözeten ve yaptırım gücü olan bir futbolcu örgütlenmesinin olmaması futbolcuların henüz bir sınıf bilinci geliştirmediklerinin göstergesidir.

Türk futbolunda ligler arasındaki, nedenleri çeşitli ücret dengesizlikleri, işçi sınıfı olarak tanımladığımız futbolcular konusunda başka bir tartışmayı ortaya çıkarmaktadır. Emeği karşılığı bir bedelle futbol üretim sürecine katılan futbolcuların bir kısmının emek bedelinin çok

yüksek miktarlarda olması bu futbolcuların işçi sınıfı olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı paradoksunu yaratır: Tüm futbolcuların aynı sosyal güvenlik (güvensizlik) şartlarına tabi olduğu düşünülürse; sermaye sahibi olabilecek ekonomik güçteki futbolcular işçi sınıfı olarak tanımlanabilir mi? Yani dünyanın en 'pahalı' futbolcuları olarak anılan Cristiano Ronaldo, Lionel Messi, Neymar gibi futbolcuları işçi olarak tanımlayabilir miyiz? Bunlar tartışılmaya muhtaç sorulardır!

Gerçekte tüm profesyonel futbolcular sosyal güvenlik kurumuna tabi olsalar da çoğu futbolcunun sigorta primi kulüpler tarafından düzenli olarak yatırılmamaktadır. Saha araştırmasıyla elde edilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TABLO - 7		Futbol hayatınız boyunca oynadığınız kulüpler sigorta primlerinizi ödedi mi?					Toplam
		Hepsi Ödedi	Çoğu Ödedi	Bilmiyorum	Birkaç Tanesi Ödedi	Hiçbiri Ödemedi	
Profesyonel Liglerde Oynama Süresi	1-3 yıl	56	37	44	10	9	156
	4-6 yıl	58	60	22	22	0	162
	7-9 yıl	32	48	17	18	0	115
	9 yıldan fazla	28	58	16	24	1	127
Toplam		174	203	99	74	10	560

Veriler konuyu daha da ilginç kılmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi futbolcuların bu durumu pek önemsemediği söylenemez.

Transfer taksitlerinin, maç primlerinin zamanında ve tamı tamına ödenmesiyle ilgili verilere benzer şekilde, futbolcuların sosyal güvencesi olan sigorta primlerinin ödenmesinde de futbolcuların mağduriyetleri söz konusudur. Ancak burada dikkat çeken nokta futbolcuların % 18'inin 'bilmiyorum' cevabını vermesidir. Bu durum, bu orandaki futbolcuların, gücünü emeğinden alan bir ücretli işçi olarak

sınıfsal bilinçten yoksun olduğunu göstermektedir. Sigorta kavramı işçinin sağlık sorunları, emeklilik ve emeklilik sonrası yaşam gibi önemli konuları etkileyen önemli bir konudur. Sosyal sigorta primlerinin işveren tarafından yatırılıp yatırılmaması, eğer primler düzenli yatırılıyorsa asgari ücret üzerinden mi yoksa daha yüksek oranlarda mı yatırıldığı işçilerin emeklilik sonrası yaşam kalitelerini etkileyen konulardır. Burada Karl Marx'ın işçi sınıfı bilinci olmayan işçiler anlamına gelen ünlü 'lumpen proleterya' deyişi akla gelebilir.

Giddens (2010), André Gorz'un 'Elveda Proleterya' kitabında işçi sınıfı yerine 'işçi olmayanların olmayan sınıfı'nı koymasını 'Yeni Proleterya' olarak ifade etmiştir. Yeni proleterya, ya sürekli işsiz olan ya da çalışıyorlarsa bile zayıf biçimde örgütlenmiş, kesin bir sınıf kimliğinin olmadığı ve iş güvenliğinin az olduğu işlerde çalışan çok sayıda insandan oluştuğunu belirtmiştir.

Giddens, her ne kadar bilişim teknolojilerinin artan kullanımı dolaşısıyla oluşan yeni işçi rolünden hareketle bu tanıımı yapmış olsa da; piyasada çok sayıda futbolcunun varlığı, çeşitli statü ve talimatlarla sınırlanan emeğin büyük bir kısmının bir dönemde işsiz kalması (kulüp bulamaması) ya da bir dönemde birden işe kavuşması (transfer olması), örgütlenme isteği ve gerekliliği, bazı star futbolcular tarafından bireysel olarak dile getirilse de, bunun bir türlü gerçekleşmeme gibi durumların ön planda olduğu futbol sektöründe, teknik olarak 'yeni proleterya' tanımına uygunluk düşünülebilir.

Türk futbolundaki sınıf çatışmasının en önemli tarafları, her birinin geliri ve gelir kaynakları farklı futbolcular ve yöneticilerdir. Futbolcular transfer dönemlerinde talep ettikleri ücretler ile faydalarını maksimize etmeye çalışırlarken; spor kulüpleri her ne kadar tamamen şirket olmadıkları için kâr maksimizasyonu ile çalışmasalar da, yöneticiler ve futbolcular arasındaki pazarlık çatışmanın kaynağını oluşturmaktadır. Futbolcu, emeği için alabileceği en yüksek ücreti talep ederken yönetici bu ücreti mümkün ölçüde düşürmeye çalışmaktadır. Yönetici sistem içerisinde kulübün kaynaklarını mümkün olduğunca az harcayarak en fazla faydayı sağlama arzusundadır.

Sporcu ücretlerinin transfer sözleşmelerinde, anlaşılan bedelden

düşük hatta daha alt liglerde asgari ücret olarak göstermeleri, futbol-
da sömürüyü derinleştirmektedir. Spor kulüpleri bu yolla vergiden
de kaçmaktadır.

Bu konu kayıt dışı emek ekonomisinin konusu olmakla birlikte ge-
rekli sınıf mücadelesinin de temel nedenlerinden biridir. Futbolcu
hukuki olarak ancak sözleşmesinde yazanı talep edebilir. Sözleşme
konusundaki sınıf çatışması da bu nedenle sadece ücret pazarlığı açı-
sından değil, futbolcunun geleceğinin garantisi açısından da önemli-
dir. Zaten ödenmemiş emeğin söz konusu olduğu futbol emek piyasa-
sında, ücretlilik sistemindeki ikili yapıda da değinildiği gibi, futbolcu-
ların endüstriden eşitsiz biçimde faydalanmaları çatışmanın şiddetini
özellikle daha alt liglerde iyice artırmaktadır.

2011'in Ağustos ayında İspanya'da, 1. ve 2. ligde forma giyen fut-
bolcular, İspanyol milli futbolcular İker Casillas, Carlos Puyol, Xabi
Alonso gibi yıldız oyuncuların da aralarında olduğu bir grubun da
desteğiyle, 2011-2012 sezonunun ilk 2 haftasında greve gitme kara-
rı almıştır. Futbolcularına ödeme yapmayan Almanya, İngiltere veya
Hollanda kulüplerinin ligde mücadele edememesini örnek gösteren
futbolcular, daha fazla para istemediklerini, sadece sözleşmelerinin
tamamen yerine getirilmesini ve maaşlarını 3 aydan daha fazla süre
alamayan futbolcuların sözleşmelerini tek taraflı olarak iptal etmeleri-
ne hak tanınmasını istediklerini belirtmişlerdir.¹³ İker Casillas, Carlos
Puyol, Xabi Alonso gibi, Avrupa futbolunda medyada geniş yer tutan
sözleşmelere imza atan futbolcuların, maaşlarını alamayan diğer fut-
bolculara verdiği bu destek, Avrupa futbolunda futbolculuğun kimi
örneklerde sınıfsal bir bakış açısı kazandığını, sendikal bir örgüt-
lenme çatısı altında birleşebildiğini -İspanyol Futbolcular Derneği
(AFE)- ve örgütlü bir işçi sınıfının davranışsal özelliklerini de yansı-
tığını göstermektedir.

Türkiye'den bir örnek verirsek; PTT 1. Ligi'nde (Olayın gerçek-
leştiği dönemde Bank Asya Birinci Ligi), 11 Ekim 2011 tarihinde,
Konyasporlu futbolcular paralarını alamamaları; ödeme sözü verilen
maaş, prim, maç başı ücret ve peşinatlar noktasında herhangi bir iler-

¹³ <http://tr.euronews.net/2011/08/11/ispanya-futbolunda-grev-kapiya-dayandi/>

leme sağlanamaması gerekçeleriyle antrenmanlara çıkmama kararı almışlar ve uygulamışlardır. Futbolcuların bu tutumları karşısında teknik direktör, moral bozukluğu içinde yapılacak çalışmanın verimli olmayacağını düşünerek çalışmalara bir süre ara verdiklerini belirtmiştir. Söz konusu dönemde Konyaspor transfer yasaklıdır, takım otobüsü hacizlidir ve olağanüstü genel kurul sürecine girmiştir.¹⁴

Türkiye profesyonel futbolunda gerçekleşen bu küçük protesto spor medyasında gereken önemi görmediği gibi, ne aynı sorunları yaşayan diğer kulüplerin futbolcularından ne de diğer sınıfdaşları tarafından destek gördü. İspanya'daki örneğe benzer bir dayanışmanın gerçekleşmemesinin temel sebeplerinden biri örgütlenmenin, (sendikanın) birleştiriciliğinin sağlanamayışıdır.

Türkiye Devrimci Spor Emekçileri Sendikası, kısa adıyla Spor Emek-Sen'in kurucusu Metin Kurt'un 1976 yılında Galatasaray'da oynarken gerçekleştirdiği "futbolda spartaküs isyanı" olarak bilinen isyanı ve hak arayışı hâlâ birçok sorunun cevabını içinde barındıran bir örnek olay niteliğindedir.¹⁵ Vaad edilen prim alacaklarının ne zaman ödeneceğini sorduğunda, 'komünist' olmakla suçlanan, takım arkadaşlarıyla birlikte antrenmana yarım saat geç gitme kararı alıp bunu uygulayan, sonucunda baş anarşist ilan edilip kadro dışı bırakılan Metin Kurt'un, futbol hayatının geri kalanında ve sonrasında yaşadıkları bugün hâlâ birçok futbolcunun yaşadığı sorunlar karşısında tepkisiz kalma nedenlerinden biridir.

Başrolünde Metin Kurt'un olduğu bu isyanda B.Mehmet ile Yasin de yardımcı anarşistler olarak belirlenmiş, beraberlerinde Ekrem ve Aydın da kadro dışı bırakılmıştır. Bununla birlikte, alınan mücadeleye devam kararı uygulanamamış, diğer futbolcular yöneticilerin baskılarına dayanamayıp kampa gitmiş, sonrasında yine baskıyla Yasin ve B.Mehmet özür dilemiştir (Çıracıoğlu 2009). Olayın özelde takıma,

¹⁴ http://www.dha.com.tr/konyasporlu-futbolcular-antrenmanlara-cikmama-karari-aldi-son-dakika-haberi_219558.html

¹⁵ Devrimci sporcu Metin Kurt, özellikle aktif futbol döneminin ardından yaşadığı deneyimleri topladığı notlarını ölümünden kısa bir süre önce Yazılama Yayınevi'ne teslim etmişti. Türkiye'de futbol emekçilerinin belki de en ciddi mücadele örneklerinin baş aktörü olan Metin Kurt'un yaşam öyküsü 2012 yılında kitaplaştırıldı. "Çizgideki Gladatör"; Metin Kurt, Yazılama Yayınevi, 2012, 245 sayfa

genelde futbola nasıl sirayet ettiğine bakılırsa dayanışma olmaksızın bir mücadenin kazanılamayacağı ortadadır.

Kışlalı'ya (2002) göre, bir toplumsal sınıfın üyelerinde, öbür toplumsal sınıflardan farklı olan ortak koşulları paylaşma ve bunun sonucu bir dayanışma duygusu yoksa, o toplumsal sınıf, toplumsal bir güç oluşturmuyor demektir. Kendiliğinden var olan bir toplumsal sınıfı, toplumsal güce dönüştüren temel öge, sınıf bilincidir; örgütlendiği zaman da siyasal güç ortaya çıkmış olur.

Buraya kadar ele almaya çalıştığımız konulardan anlaşıldığı üzere futbolcular, transfer taksitlerinin, maç primlerinin ve sigorta primlerinin ödenmesinde ya da sözleşmeden doğan haklarında kulüpleriyle problem yaşamaktadırlar. Burada üzerinde düşünülmesi gereken nokta, bu problemlerin çözüme kavuşturuluş biçimidir ve sonucun bizzat kendisidir. Bu konuyu daha iyi yorumlayabilmek amacıyla, futbolculara kulüpleriyle aralarındaki ekonomik ve hukuki problemlerin çözümünü kimin gerçekleştirdiği sorulduğunda % 19'u sporcu temsilcisi, % 35'i avukatı, % 8'i kulüp genel menajeri, % 3'ü manevi bağı olan kulüp yöneticilerinden herhangi biri cevabını verirken; % 35'i bu problemleri kendisinin çözdüğünü belirtmiştir. Bununla birlikte, futbolculara kulüpleriyle aralarındaki ekonomik ve hukuki problemlerin daha çok hangi tarafın lehine sonuçlandığı sorulduğunda % 57'si kendi lehine sonuçlandığını belirtirken; % 43'ü kulüp lehine sonuçlandığını belirtmiştir.

Futbolcuların, ekonomik ve hukuki bu problemleri, çeşitli araçlarla ya da kendilerinin çözdükleri verilerden de anlaşılmaktadır. Farklı ülkelerde sporcu örgütlenmeleri giderek artarken, Türk futbolundaki sendikal örgütlenmeler bugüne kadar futbol emekçileri için sonuç alınamamış bir umut devriminin öncüleridir.

Futbolcular ve sektörün diğer emekçileri spor işçileri olarak emeklerinden kaynaklanan yaptırım güçlerini kullanmak talebindedirler. Çünkü toplu sözleşme ve işçi-işveren görüşmeleri, bir işçinin çalıştığı iş yerine karşı yaptırım gücünü artıran örgütlü faaliyetlerdir.

Sendika ihtiyacı

Sendikacılık, ücretlilik düzeninin doğuşuyla birlikte ortaya çıkmıştır.

Ücretlilik düzeninin temelinde yatan sanayi devrimi ve kapitalizm, ilk defa İngiltere’de varlık kazandığı için sendikacılığın beşiği de bu ülke olmuştur. Sanayi devrimi ve kapitalizmin oluşturduğu ve sendikacılığın doğuşuna ortam hazırlayan koşullar, başlıca iki noktada toplanabilir: 1) Emek-sermaye ayrılığı ve emeğin özgürleşmesi; 2) Emeğiyle geçinenlerin (bağımlı çalışanların) sayıca artması (Işıklı 2003).

Şüphesiz, kapitalist ücretlilik düzeni içinde sözü edilen emeğin özgürleşmesi kavramı, yalnızca belli bir hukuksal anlamda anlaşılmalıdır. Ancak, bu durum, ücretli işçinin kararlarında tamamen özgür olduğu anlamına gelmez. Onun da uymak zorunda olduğu kurallar vardır. Ancak bu kurallar ekonomik kurallardır. Örneğin, ücretli işçi ülke içinde veya dışında herhangi bir işte, belli bazı koşullarla çalışmayı kabul etmişse, buna geçmiş çağların köleleri gibi kılıç ve kanun zoru karşısında boyun eğmemiştir. İçinde bulunduğu ekonomik zorunlulukların kendisinin ve ailesinin yaşama ve geçim ihtiyaçlarının onu belli bazı seçeneklere zorlamış olması, hukuken özgür olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak işçinin çalışıp çalışmamak konusunda sahip olduğu böyle bir özgürlüğün, kendisinin ve ailesinin yaşama ihtiyaçlarından vazgeçmeyi, aç kalmayı göze alabildiği takdirde bir anlam taşıdığı da bir gerçektir. Ücretli işçi, köle gibi, serf gibi başkaları tarafından alınıp satılmaz. Kendi karar ve seçeneklerine göre emeğini satar. Onun karar ve seçenekleri kılıç zoruyla ve ya kılıç zoruyla ayakta duran yasalarla belirlenmez. Ücretli işçinin, emeğini satıp satmama kararını verirken göz önüne aldığı başlıca unsur ücrettir. Kendisinin ve ailesinin yaşamını sağlayacak olan ücret (Işıklı 1975).

Futbola emek ve sermaye ayrılığı yönü ile bakarsak; emek tarafında futbolcular, sermaye tarafında kulüp sahiplerinden bahsedebiliriz. Yani, kulüplerin yönetsel ve ekonomik yapıları çoğunlukla dernek ya da kısmen dernek/kısmen şirket şeklinde olduğu için emek/sermaye çatışması Türkiye profesyonel futbol liglerinde emek/yönetici çatışması şekline evrilmiştir. Ayrıca, tamamen şirket olan kulüplerin hepsinde kulüp sahibi ile kulüp başkanının aynı kişiler olduğu söylenemez. Buna örnek olarak İngiltere premier ligindeki Chelsea Kulübünü verebiliriz. Chelsea Kulübünün sahibi Roman Abramoviç;

ancak kulüp başkanı Bruce Buck'tır. Bu durumda çıkacak bir ihtilafta üç taraf olacaktır. Ancak ilişkinin biçiminin yine aynı olacağını söyleyebiliriz. Yönetici, bir şirket olarak kulübün kâr etmesi için ve her türlü rekabetin dışında kalmamak için işçi (futbolcu) çalıştıracaktır.

Akşar ve Merih (2006) ise yapıyı şöyle özetlemiştir: "kulüplerin ticari şirketler haline dönüşmesi oyuncuların veya seyircilerin isteği değil, kulüp başkanlarının tercihi idi. Kulüplerin ticari şirketler haline dönüşmesi, kulüp yöneticilerini borçlar nedeniyle doğan sorumluluklarda koruyordu. Futbolun profesyonelleşmesini ve ticarileşmesini oyuncular ve seyirciler istemediler, bu durum onlara empoze edildi. Günümüzün aşırı ticarileşmiş futbolunda bazı oyuncular bu ticarileşmeden mutlu olabilirler fakat aynı şey, küme düşen, iflas eden kulüplerdeki oyuncular ve pahalı biletler nedeniyle sahalardan uzaklaşan seyirciler için geçerli olmayacaktır". Dolayısıyla ticarileşen futbolda, her tür yapıda emek tarafı, sermaye ya da yönetsel yapıdan ayrılmaktadır.

Futbolun ücretlilik sistemi içinde emeğin tamamen özgürleşmesinden bahsetmek ise mümkün sayılmaz. Bosman Kararları'ndan sonra nispeten daha özgürleşen futbolcu, öncelikle Türkiye Profesyonel Futbol Federasyonu'nun "Profesyonel Futbolcuların Statüsü ve Transferleri Talimatı"na, oynadığı ligin müsabakalar statüsüne ve imzaladığı sözleşme şartlarına bağlıdır. Bu bağlar futbolcunun hukuken özgür olmadığı anlamına gelmez. Ancak, 2012-2013 sezonundan itibaren Süper Toto 3. Ligi kulüpleri ancak 01.01.1988 ve daha sonra doğmuş olan futbolcular ile sözleşme imzalayabilirler ve müsabakalarda bu futbolcuları oynatabilirler.¹⁶ Federasyonun bu kısıtlaması, yeteneği elverse de, talep edilse de, futbolcunun çalışma özgürlüğünün yaşından dolayı sınırlanması 'emeğin özgürleşmesi' kavramından söz etmeye izin vermez.

Kaldı ki, futbolcu ancak bir kulüple sözleşme süresi dolduğu zaman özgürce transfer kararını kendisi alabilmektedir. Aksi durumda, sadece futbolcunun diğer kulüple anlaşması değil, aynı zamanda kulüplerin birbirleriyle bonservis ücreti konusunda da anlaşmaları gerekmektedir.

¹⁶Türkiye Profesyonel Futbol Federasyonu 2012-2013 sezonu Süper Toto 3.Lig Müsabakaları Statüsü, Madde2; Futbolcuların Uygunluğu, 1. bend

Kongar (1986), sendikacılığın doğuşuna ortam hazırlayan koşullardan emeğiyle geçinenlerin sayıca artmasını şöyle açıklamaktadır: 'Bilindiği gibi, her üretim doğa, sermaye ve emek olmak üzere en az üç öğeden oluşur. Bu nedenle, endüstri devrimi hızlandıkça, geliştikçe, üretim de artıyor, üretim arttıkça, endüstri işçisinin sayısı da yükseliyordu. Bir süre sonra işçilerin hakları, işçilerin çalışmalarıyla ilgili kurallar gibi önemli hukuk sorunları ortaya çıktı. Önceleri bütün bu hukuksal düzenlemeleri, işçiler adına işverenler yapıyordu. Fakat bir süre sonra, işçiler bu düzenlemelerden çok şikâyet etmeye başladılar. Çünkü bir yandan bebek yaştaki çocuklar bedava denecek kadar ucuza çalıştırılıyor, öte yandan, çalışılan yerlerdeki koşullar çok kötü olduğu için, işçiler sağlıksız koşullar altında yaşamaya mahkum ediliyorlardı. Hem de çok az bir para karşılığında'.

"Emeği ile geçinenlerin sayıca artması", Türk futbolunda sendikanın gerekliliği için belki de en önemli husustur. 2012-2013 sezonu itibarıyla Türkiye'de 124 profesyonel futbol takımı bulunmaktadır. Bu 124 futbol takımında sözleşmeli olarak profesyonel futbol hayatlarına devam edenler ile birlikte bir de profesyonel lisansı olup da transfer döneminde bir kulüp ile anlaşma imzalayamayan binlerce futbol emekçisi vardır. Sadece yeteneklerinden dolayı değil, bunun yanında birçok sosyo ekonomik nedenden dolayı meslek olarak futbolculuğu seçenlerin sayısı da giderek artmaktadır. Ne var ki, mesleğin sosyal ve ekonomik zorlukları, görünen cazibesinin gölgesinde fark edilememektedir. Örneğin; üst liglerden alt liglere gidildikçe birçok futbolcunun geçimini sağlayabilmek için başka işler yaptıkları da görülmektedir. Ekonomik olarak güçlü olan, özellikle üst liglerdeki futbolcuların ikinci iş tercihleri daha çok yatırım düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan, futbolun sosyoekonomik cazibesinden ve küreselleşmenin de etkisiyle ticarileşmesinden kaynaklı, bu mesleği seçenlerin sayıları giderek artarken, meslekle ilgili olarak sadece ekonomik ve hukuksal sorunlar değil; aynı zamanda sosyal sorunlar da artmaktadır. Medyada çok fazla yer alan futbolun icracılarının sadece sportif başarı ya da başarısızlıkları değil aynı zamanda 'özel hayatları' da göz

önündedir. Kimi zaman, her iki nedenden dolayı da, çeşitli olaylar yaşamaktadırlar. Sendikaların sadece ekonomik menfaatleri korumak amacıyla var olmadıklarından hareketle, sosyal açıdan da son derece gözler önünde olan futbolcuların sosyal hak ve menfaatlerinin de korunmaya ihtiyacı vardır.

Kozanoğlu (1993), bu durumu şöyle yorumlamıştır: '80'lerde 'sefahat düşkünü, pavyon kuşu' serseri futbolcu imajının antitezi olarak 'iyi futbolcu, başarılı işadami' imajı geliştirildi. Her meslek sahibi futbolcunun da eğlenmek, deşarj olmak hakkıdır. Bunu, zevkine göre, Ferah Pavyon'da da, Juliana's diskoda da gerçekleştirebilir. Özel hayata ilişkin bir tercihin başkalarınca 'nezih' bulunmayan bir yer olması da profesyonelliğe aykırı değildir. Öbür yandan, profesyonel futbolcu fiziken de zihnen de profesyonel becerilerini kulübüne kiralamış demektir. Aktif sporculuğu sürdürürken ayrıca benzin istasyonu, lokanta işletmek, tekstil ihracatçılığına soyunmak profesyonellikle bağdaşır mı, onaylamak zor. Açıkçası 'haftada bir 90 dakika futbol oynayıp milyarları cebe atıyorlar' kaba mantığıyla iddia edilenin aksine, meşakkatli ve stresli bir meslek icra eden profesyonel futbolcu belki en fazla eğlenceye ihtiyacı olan, ama mesleği ikinci bir iş yapmasına en az izin veren insandır, diye düşünmek daha anlamlı. Antrenman aralarında senet tahsilatı ile uğraşan, maç öncesi rüyasında akreditif gören futbolcudan tam verim almanın imkânsız olduğunu kestirmek zor değil'.

Akçaylı (1983), sendikaların doğabilmesi için gerekli şartları dört başlık altında özetlemiştir: 1) İşçileri sendika kurmaya yönelten belli çıkarların varlığı, 2) Bu çıkarların bilinç üstü bir düzeye ulaşması, 3) İşçi ve işveren arasındaki çıkar uyumsuzluklarının, belli bir gerginlik derecesine varması, 4) Yönetici-lider kadrosunun varlığı ve hukuk düzeninin işçi-koalisyonlarını engellememesi.

Akçaylı'nın belirttiği şartlardan ilki Türkiye profesyonel futbolunda var olmakla birlikte henüz toplu bir farkındalık gerçekleşmemiş; dolayısıyla ikinci şartta ifade edilen sınıf bilinci de yeteri düzeye ulaşmamıştır. Yine de yakın geçmişte Metin Kurt'un öncülüğünde atılan adımlar, sendikal hareket ve düşüncenin, bir kısım spor emekçisi

tarafından, bir takım mesleki problemleri çözmede bir çözüm yolu olarak düşünüldüğünü ve futbolcularda bir takım sosyal güvenlik kaygılarının geliştiğini göstermektedir.

Sendikalar, üyelerinin ekonomik, toplumsal, demokratik, siyasal hak ve çıkarlarını kazanmak, korumak ve geliştirmek için şekillenip gelişmiş yapılardır. Başlarda sadece ekonomik mücadele aracı olarak görülen sendikalar, işçi sınıfı mücadelesinin politikleşmesinde de tarihsel bir rol oynamıştır. Önceleri işçiler arasında sadece birlik, dayanışma ve yardımlaşma işlevi gören sendikaların, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, ona karşı durmanın, ona karşı mücadele etmenin en önemli araçları haline geldiği görülür (Aydoğanoglu 2007).

Peki, Türkiye profesyonel futbol liglerindeki futbolcuların sendika ve sendikalaşma konusundaki görüşleri neler? Farkındalık düzeyleri nedir ya da konu ile ilgili bir farkındalıktan söz edebilir miyiz? Bu konuda araştırma çarpıcı sonuçlar vermiştir:

Futbolculara, dünyadaki sporcuların mesleki örgütlenmelerinden haberdar olup olmadıkları sorulduğunda, yüzde 47'sinin dünyadaki mesleki örgütlenmelerden haberdar olduğu; yüzde 53'ünün haberdar olmadığı ortaya çıkmıştır.

Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftarı olup olmadıkları sorulduğunda ise, yüzde 82'sinin mesleki olarak örgütlenme taraftarı olduğu ancak yüzde 18'inin buna taraftar olmadığı görülmüştür.

Grev hakları olsun isteyip istemedikleri sorulduğunda yüzde 79'unun bu hakkı talep ettiği, yüzde 21'inin ise böyle bir hak istemediği ortaya çıkmıştır.

Dört ligde profesyonel olarak futbol oynayan futbolcuların yüzde 81'i mesleki olarak örgütlenmenin kulüpleri ile ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünürken, yüzde 19'u mesleki olarak örgütlenmenin kulüpleri ile ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünmemektedir.

Görülmektedir ki futbolcuların büyük bir kısmı mesleki olarak örgütlenme arzusu içindedir. Çoğunluktan farklı olarak, örgütlenme taraftarı olmayan ya da grev hakları olsun istemeyen veya mesleki olarak örgütlenmenin kulüple aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olmayacağını düşünen futbolcuların varlığı ise düşündürücüdür!

Profesyonel sporda sendikalaşma: Dünya'dan örnekler ve FIFPro¹⁷

Profesyonel spor, değişen dünyada gerçek anlamda yükselen, her geçen gün popülerliği artan bir olgudur. Popülaritenin gerçekleşmesinde en önemli katkı, bu değeri yaratan sporcularındır. Sporcular faaliyetlerini yürüttükleri kulüplerin işçileri olmaları dolayısıyla işverenleri ile menfaat çatışması içindedirler. Sporcuların ekonomik ve sosyal menfaatleri kendileri tarafından korunabileceği gibi, üye olabilecekleri mesleki örgütlerce de korunabilir. Profesyonel spor sektörü sadece yıldız sporculardan oluşmamakta; yıldızlar dışında alt liglerde ekonomik sorunlar yaşayabilecek birçok sporcuyu da kapsamaktadır (Aydın 2009).

Doğuşundan bugüne profesyonelleşme ve ticarileşme aşamalarını hızla geçen ve nihayet küreselleşen futbolun yönetimi ulusal ve uluslararası kuruluşlarca yürütülmektedir. Futbolcuların, bu kuruluşlar hakkında, onların daha çok kulüplerin yanında oldukları ve misyonlarının futbolun yerleşmiş ekonomik düzenini korumak olduğu düşüncesinden hareketle, sadece kendilerinin çeşitli sosyoekonomik haklarını müdafaa edecek dernekler kurduklarını söyleyebiliriz. Önceleri ulusal düzeyde kurulan bu dernekler daha sonra küreselleşmenin kollarına uygun olarak uluslararası olarak yapılanmış ve FIFPro'nun oluşumunu sağlamıştır.

FIFPro toplamda 50 binden fazla profesyonel futbolcuyu temsil eden dünya çapında bir organizasyondur. 1965'ten beri var olan FIFPro'nun mevcut 46 üyesi, 9 aday üyesi ve 9 gözlemcisi bulunmaktadır.¹⁸

FIFPro'nun misyonu oyuncuları desteklemektir. Misyon bildirisi ise şöyledir: "FIFPro dünyadaki profesyonel futbolcuların özel ko-

¹⁷ FIFPro: FIFA Profesyonel Futbolcular Birliği

¹⁸ FIFPro 4 bölümden oluşmaktadır: Avrupa, Asya/Okyanusya, Afrika, Amerika. Avrupa Bölümü 24 üyeden oluşur. Bir aday üyesi (Sırbistan) ve 4 gözlemcisi (Gürcistan, Kazakistan, Ukrayna, Karadağ) vardır. Asya/Okyanusya Bölümü Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda, Hindistan, Endonezya ve Malezya'dan oluşur. Afrika Bölümü'nün üç üyesi vardır: Kamerun, Mısır, Güney Afrika. İki aday üyesi (Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Fildişi Sahili); 4 gözlemcisi (Botsvana, Gana, Namibya, Zimbabwe) vardır. Amerika Bölümü'nün 9 üyesi vardır: Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvador, Peru, Uruguay ve ABD. Kosta Rika bölümün aday üyesidir.

lektif uluslararası sesidir. FIFPro'nun açılış toplantısı 15 Aralık 1965 tarihinde yapılmıştır. Bu zamandan itibaren Dünya Oyuncu Birliği, dünyadaki tüm profesyonel futbolcuların tek temsilcisi olarak büyümektedir”

FIFPro ilkelerini ise şu şekilde ilan etmiştir:¹⁹

- FIFPro tüm profesyonel oyuncuların dünya çapında temsiline önderlik eder. (Oyuncu birlikleri)
- FIFPro demokratik ve oyuncu güdümlü bir organizasyondur. Anahtar kavramları eşitlik ve dayanışmadır.
- Tüm üye birlikler aktif olarak, oyuncuların toplu ve bireysel çıkarlarını desteklerler.
- FIFPro'ya bağlı birliklerin üyeleri olan oyuncular diğer ülkelerin oyuncu birliklerinin desteğini de garantiye almışlardır.
- Bütün oyuncular ulusal ve uluslararası ihtilaflarda, bağımsız ve adil hakemlik hakkına sahiptir. Tahkime gitme durumunda, arabulucuların yüzde 50'si oyuncular tarafından seçilmelidir.
- FIFPro dünyadaki bütün oyuncular için eşit hak ve yükümlülükleri izler.
- FIFPro profesyonel futbolcuların transfer sisteminin herhangi bir şeklinde son derece eleştirel bir tavır alır.
- FIFPro bir spor olarak futbolun kendine has özellikleri ve çalışma kanunları arasındaki doğru dengeyi savunur. Bu denge, yalnızca uluslararası toplu iş sözleşmesi ile kurulabilir.
- FIFPro, uluslararası standartta bir oyuncu sözleşmesinin ve uluslararası maç takviminin başarısına kendini adanmıştır.
- FIFPro, dünya çapında, kulüplerden, temsilcilerden ve ulusal birliklerden bağımsız çalışan oyuncu birliklerinin oluşumu için çalışır.
- FIFA, FIFPro'yu oyuncuların tek temsilcisi olarak tanıdığı için, FIFPro'ya bağlı tüm oyuncu birlikleri aynı zamanda ulusal ve uluslararası futbol birlikleri tarafından bağımsız oyuncu birlikleri olarak tanınmalıdır.
- FIFPro uyruk, din, politik görüş, ırk ya da cinsiyet temelli bir ayrımı gözetmez. FIFPro ırkçılığın ve şiddetin her türlü formuna kar-

¹⁹ <http://www.fifpro.org/about#>

şıdır ve her zaman karşısında durur.

- FIFPro her türlü istismara ve oyunculardan çıkar sağlamaya karşıdır. FIFPro şeffaflığı savunur ve tüm hamleleri izler.
- Doping problemi daha fazla istişare gerektirir. Test prosedürleri güvenilir ve standart olmalıdır. Yaptırım durumunda, kişisel koşullar dikkate alınmalıdır ve karar verilirken bireysel vaka yönetimi dikkate alınmalıdır. Yaptırımlar orantısız olmamalıdır.
- FIFPro oyuncuların hem bireysel hem de kolektif imaj haklarına saygı duyar ve korur.
- FIFPro, radyo, televizyon ve diğer medya araçları aracılığıyla sunulan futbol maçlarıyla ilgili olarak oyuncuların yasal konumunu korur.

FIFPro'nun altı komitesi vardır. Neredeyse tüm komiteler FIFPro yönetim kurulu tarafından tayin edilmiştir. Komiteler dünyadaki oyuncu birliklerinin birçok görevinde yardımcı olurlar. Komiteler: Finansal Komite, Sosyal Diyalog Komitesi, Teknik Komite, Yönetmelikler ve Sözleşmeler Komitesi, Stratejik Komite, Kadın Futbolu Komitesi'dir.

Profesyonel sporcuların sendikalaşmalarına ilişkin ilk örnekler ABD'de görülmüştür (Aydın 2009). FIFPro'nun üye ülkesi olan ABD'nin sendikası, Amerikan Profesyonel Futbol Ligi Oyuncuları Birliği'dir.²⁰

Birlik, Amerikan profesyonel futbol ligindeki mevcut tüm oyuncuların özel toplu pazarlık temsilcisi olarak hizmet verir. Birlik, 2003 yılının Nisan ayında kurulmuştur. 2004 yılında, Amerikan profesyonel futbol ligi ve birlik, 31 Ocak 2010 tarihine kadar sürecek, Amerikan profesyonel futbol ligi oyuncularını kapsayan ilk toplu iş sözleşmesini imzalamışlardır. 2009 ve 2010 boyunca Amerikan profesyonel futbol ligi ile müzakereden sonra, 20 Mart 2010 tarihinde 1 Şubat 2010 tarihinden 2014 sezonuna kadar sürecek yeni bir toplu iş sözleşmesinde anlaşmışlardır. Bu toplu iş sözleşmesi ile Amerikan profesyonel futbol ligi oyuncuları önemli faydalar sağlamıştır. 2004 yılındaki toplu iş sözleşmesine dayanarak, 2010 yılındaki toplu iş sözleşmesi maaş bütçelerini yüzde 34'ün üzerinde arttırmış ve minimum maaşın son-

²⁰ Major League Soccer Players Union

raki beş yıl içerisinde yüzde 42'den fazla artışını sağlamıştır. Sağlık sigorta yardımlarının yüzde 100 ödenmesini sağlamış, ligden emeklilik katkılarını arttırırken; aynı zamanda garantili sözleşmeli oyuncu sayısında artış sağlanmıştır. Ek olarak, toplu iş sözleşmesi oyuncu hareket haklarını arttırmış, bir oyuncunun sözleşmesindeki tek taraflı opsiyonların sayısının sınırlanmasını sağlamıştır. Amerikan profesyonel futbol ligi ve oyuncular arasındaki anlaşmazlıkları muhakeme etmek için bağımsız arabulucu rolünü genişletmiştir. Amerikan profesyonel futbol ligi ve birlik aynı zamanda yeni bir grup lisans anlaşması yapmışlardır.²¹

Birlik oyuncular için, oyuncular tarafından işletilen demokratik bir organizasyondur. Birliğin üzerindeki nihai kontrol oyunculara aittir. Oyuncu temsilcisi seçiminde her bir takımın oyuncusu gizli oy kullanır ve bu oyuncu temsilcileri beş oyuncudan oluşan bir yönetim kurulu seçer. Yönetim kurulu birliği yönetir ve tüm önemli kararları alır. Yönetim Kurulu aynı zamanda birliğin günlük işlemleri ile uğraşacak icra direktörü ve birliğe yasal danışmanlık sağlayan genel kurul çalıştırır.²²

FIFPro'nun bir başka üye ülkesi İngiltere'nin sendikası ise Profesyonel Futbolcular Birliği'dir.²³

PFA, İngiltere ve Galler'de profesyonel futbolcuların işçi sendikasıdır. 2 Aralık 1907 tarihinde Futbol Oyuncuları ve Antrenörleri Birliği Derneği olarak kurulmuştur. PFA, 1907 yılından bu yana hâlâ faaliyette bulunan en eski sporcu sendikasıdır (Dabscheck 1979).

Profesyonel Futbolcular Birliği'nin temel politik amacı üyelerini korumak ve gereksinimleri karşılamaktır. PFA'nın endüstriyel ilişkiler kolunun odak noktası iki yönlüdür: bireysel olarak oyuncuların ihtiyaçları; kolektif olarak endüstrinin korunması ki bu bireysel üyelere doğrudan fayda sağlamaktadır. PFA, federasyondan disiplin cezası alan üyelerinin temsilini üstlenir ya da sözleşmeden doğan güçlükler ile ilgili öneride bulunur. Ek olarak, PFA'nın FIFA lisanslı menajerleri, bireysel üyeleri, sözleşmeleriyle ilgili görüşmelerde temsil edebi-

²¹ http://www.mlspu.org/about_mlspu.html

²² http://www.mlspu.org/about_mlspu.html

²³ Professional Footballers' Association, PFA

lir. Bu şekilde bireysel bir temsil, yüksek seviyede bir birlik organizasyonu olduğunu gösterir. PFA, üyelerini koruyarak aynı zamanda kolektif anlamda endüstriyi de destekler. Örneğin, sendika 1992 yılında futbol endüstrisindeki döneme ait sorunların görüşülmesi için kurulan, Profesyonel Futbol Müzakere ve Danışma Komitesi'nin üyesidir. Bu komite, PFA'nın ortak kararı olmadan profesyonel futbolcuları doğrudan etkileyecek değişikliklerin olmamasını sağlar (Walters 2004).

PFA, web sitesinde kapsamlı bir transfer rehberi hizmeti sunarak işsiz futbolculara yeni kulüpler bulmaya çalışır. Böyle bir hizmet büyük bir istihdam güvensizliği bağlamında hayati önem taşımaktadır. Gerçekten de, 2002-2003 sezonu sonunda kulüpleri tarafından serbest bırakılan 595 futbolcunun yüzde 20'sine endüstride tekrar iş bulmuştur. PFA'nın oyuncuların eğitimi ile ilgilenen kendi oyuncu acentesi ve toplum hizmeti için destekçi bir firmasının yanında bir de yardım programları için destekçisi vardır. PFA, depresyon, alkol, uyuşturucu ya da kumar bağımlılığı veya güven eksikliği gibi sorunlar yaşayan futbolculara duygusal destek sunar (Steckelmacher 2008).

Türkiye’de futbolcuların sendikalaşma/örgütlenme eğilimleri

18.10.2012 tarihinde kabul edilen, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun 2. maddesinde “Sendika: İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşları” ifade eder.

İşçi sendikaları, işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işyerlerinde çalışan işçiler tarafından kurulur. İşveren sendikaları, işkolu esasına göre bir işkolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolundaki işverenler tarafından kurulur. Bir işkolunda birden fazla sendika kurulabilir. Meslek veya işyeri esasına göre işçi sendikası kurulamaz. Sendikalar tüzüklerinde belirtmek şartıyla ve genel kurul kararıyla şube açabilirler. Bir işyerinin girdiği işkolunun tes-

piti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yapılır (Poyraz 2011). Mevcut hukuki zemin bu şekildedir.

Türkiye’de 31 Mayıs 1965 tarihinde İstanbul’da ‘genel işler’ işkolunda, Türkiye Profesyonel Futbolcular Sendikası adıyla ilk sendika kurulmuştur. Sendika, ilk başta 12 kurucu tarafından kurulmuş olup 16 Temmuz 1966 tarihinde yapılan ilk genel kurulunda yönetim kuruluna Melih Ilgaz (Genel Başkan), Şeref Has (İkinci Başkan), Tekin Bilge (Genel Sekreter), Ali Beratlıgil, Kaya Kösteben, Özcan Köksay, Basri Dirimlili, Metin Oktay ve Candemir Berkman seçilmişler. 29 Haziran 1967 tarihinde yapılan genel kurulda ise genel başkanlığa Şükrü Gülesin, ikinci başkanlığa Turgay Şeren ve genel sekreterliğe Tekin Bilge seçilmiştir. 13 Mayıs 1969 tarihindeki genel kurulda tüzük değişikliği yapılarak sendikanın adı “Türkiye Profesyonel Futbolcular, Antrenörler, Menajerler ve Monitörler Sendikası” şeklinde değiştirilmiştir. 28 Mayıs 1975 tarihli genel kurulda tüzük değişikliği yapılarak sendikanın adı ‘Futbol-İş (Türkiye Futbolcular, Antrenörler, Masörler Sendikası) olarak tekrar değiştirilmiş ve ayrıca Türk-İş Konfederasyonu’na üye olunma kararı alınmıştır (Baştürk 2007).

1980 yılından sonra sporcu sendikasıyla ilgili ilk adım 2009 yılında Spor Emekçileri Sendikası’nın (Spor-Sen) kurulmasıyla atılmıştır. Daha sonra 2010 yılında Spor-Sen’in de kurucularından olan Galatasaraylı eski futbolcu Metin Kurt’un kurucu başkanlığında, konaklama ve eğlence yerleri işkolunda, ‘Türkiye Devrimci Spor Emekçileri Sendikası’, kısa adıyla ‘Spor Emek-Sen’ kurulmuştur.

Türkiye’de sporda mevcut bugünkü sendikal oluşumların, henüz dünyadaki örneklerindeki işlevleri yerine getiremediği, hatta bunun epeyce gerisinde olduğu söylenebilir. Tabii ki bu bir başarısızlık tespiti değildir. Bu kolaycılık olurdu. Örneğin Metin Kurt’un ölümüne kadar başkanlığını sürdürdüğü Spor Emek-Sen, bugün de çok değerli bir çabayı sürdürmekte, buradan çıkışın yollarını aramaktadır. Temelinde de genel olarak spordaki, özelde ise futboldaki sendikalaşmanın bugünkü durumunun altında, ülke spor kültüründen spor hukukuna, spor politikalarından geçmişteki siyasal tecrübelere ve

futbola bakış açısına kadar daha birçok sebep yatmaktadır.

Sporda sendikalaşma konusunun önemi mevcut hükümetin de gündemindedir ki, 08.10.2012 tarihinde Futbol Çalışanları Sendikası kurulmuştur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik'in 2012 yılının Ekim ayında yaptığı açıklamada, özellikle son dönemde birçok sporcu ve teknik adamın, Türkiye'de spor camiasının sendikalaşması gerektiği yönünde beyanatları olduğunu hatırlatmış, Bakanlık olarak yaptıkları incelemelerde, sosyal güvenlik yönünden birçok sporcunun priminin, aldığı ücretin çok altında, asgari ücretten yatırıldığını gördüklerini belirterek spor camiasının mutlak surette örgütlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁴ Bu açıklama, hükümet olarak sporcuların sendikal örgütlenmesine destek verildiği imajı çizse de, Bakan'ın açıklamasında biri 2009'da diğeri 2010 yılında kurulan iki sendikanın varlıklarını yok sayması ve bu açıklamanın hemen ardından Hak-İş Konfederasyonu'na bağlı olarak Futbol-Sen'in kurulması dikkat çekicidir. Bu durum, Futbol-Sen'in, farklı bakış açılarındaki oldukları bilinen Spor Emek-Sen'in doldurmaya çalıştığı alanı boş bırakmamak adına kurulup kurulmadığı sorusunu akla getirmektedir.

Dünyadan örgütlenme örneklerinin de gösterdiği, sendikaların futbolcuları ilgilendiren birçok sorunun çözümünü amaç edindiğidir. Çalışma koşulları, yasal yükümlülükler, çalışma yaşamını ilgilendiren psikolojik sorunlar, haklar ve beklentiler bu sorunlara konu olan öğelerden bazılarıdır.

Araştırmada futbolculara, onları sendikal örgütlenmenin gerekliliği ve önemi konusunda düşündürerek, aynı zamanda da sendikal hareket konusunda, Türkiye'nin sosyopolitik yapısından kaynaklanabilecek olası kaygıları da ortaya koyacak; 1) Futbolcuların kendileriyle ilgili talimatlarda ve statülerde söz hakkı olmalıdır 2) Bir mesleki örgüte (futbolcu sendikasına) üye olmanın aktif futbol hayatında çeşitli (sosyal ve ekonomik) sorunlar yaratacağını düşünüyorum 3) Toplu sözleşme ile her lig kategorisindeki futbolcuya yeterli bir yaşam düzeyini koruyabilmek için elverişli ücretin ödenmesi sağlanmalıdır 4) Mevcut kanunlar sporcuların haklarının korunması için yeterli

²⁴ <http://www.aksam.com.tr/guncel/bakandan-sporculara-sendika-cagrisi/haber-142027>

değildir 5) Futbolcuların çalışma koşulları yeteri kadar iyi değil 6) Sakatlık/yaralanma halinde maddi ve manevi haklarımızdan mahrum kalıyoruz, ifadelerine ne derecede katılıp katılmadıkları sorulmuştur.²⁵

Her dört ligde oynayan futbolcular, ortalama olarak, birinci ifadeye kesinlikle katılmaktadırlar.

İkinci ifadeye ise 3. ligde oynayan futbolcular 1. ligde ve 2. ligde oynayan futbolculara göre daha fazla katılmaktadırlar. Bu veri, aynı zamanda, örgütlenme taraftan olmayan ya da grev hakları olsun istemeyen veya mesleki olarak örgütlenmenin kulüple aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olmayacağını düşünen futbolcuların bunları düşünme nedenlerinden biri de olabilir.

Ayrıca 3. ligde oynayan futbolcuların mesleki örgüte üye olmanın aktif futbol hayatlarında sosyal ve ekonomik sorunlar yaratacağını düşünmeleri profesyonel liglerin en alt kategorisi olan 3. Ligdeki kulüp-futbolcu ilişkileri açısından düşündürücüdür. Diğer taraftan futbolcuların bu kaygısı, futbolla bir takım politik ilişkilerin iç içe geçtiğini göstermektedir.

Futbolcular, ortalama olarak, üçüncü ifadeye katılmaktadırlar. Üretilmesi artık zorunlu hale gelen optimum ücret çözümü, hem futbolcunun ürettiğine yabancılaşmasını engelleyecek hem de liglerin sportif ve ekonomik açıdan kalitesini arttıracaktır. Diğer taraftan optimum ücret çözümü, elbette aşırı olarak yorumlanan ve kulüpleri zor duruma iten futbolcu ücretlerini de içermelidir

Diğer ifadelere katılım liglere göre farklılık göstermese de ortalama olarak bakıldığında futbolcular 4., 5. ve 6. ifadelere katılmaktadırlar.

Sporcu sendikalarının sadece sporcuların ekonomik çıkarlarıyla değil onların sosyal çıkarları, çalışma şartlarının iyileştirilmesi, psikolojik destek gibi insani ihtiyaçlarıyla da ilgilenmeleri bu veriler ışığında sendikanın gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Futbolcuların, sözleşmelerinin kayıt dışılık durumuna göre örgütlenme eğilimlerinin çarpıcı sonuçları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

²⁵ Katılım Dereceleri: Kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum

TABLO - 8		Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftarı mısınız?		Toplam
		Evet	Hayır	
Transfer Ücretinin Resmi Sözleşmede Yazılı Olma Durumu	Evet	218	26	244
	Hayır	53	12	65
	Yorumsuz	30	13	43
Toplam		301	51	352

2011/2012 sezonunda, sözleşmeye bağlı oldukları kulüple yaptıkları görüşmelerde sözlü olarak anlaştıkları transfer bedeli resmi sözleşmelerinde yazılı olan futbolcuların yüzde 89'u ve sözlü olarak anlaştıkları transfer bedeli resmi sözleşmelerinde yazılı olarak yer almayan futbolcuların yüzde 82'si futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftardır.

Futbolcuların örgütlenme eğilimleri, sektörle ilgili genel fikirlerini değerlendirmek amacıyla sorulan "Genel olarak, sizce futbolcuların sözlü olarak anlaştıkları transfer bedeli resmi sözleşmelerinde yer alıyor mu" sorusuna göre değerlendirildiğinde tablodaki veriler elde edilmiştir.

Genel olarak futbolcuların sözlü olarak anlaştıkları transfer bedelinin resmi sözleşmelerinde yer aldığını düşünen futbolcuların yüzde 84'ü, bunun aksini düşünenlerin ise yüzde 86'sı futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftardır.

Futbolcuların, sözleşmelerinin kayıt dışılık durumuna göre mesleki olarak örgütlenmenin kulüpleriyle aralarındaki ihtilafları çözmeye yardımcı olacağını düşünüp düşünmeme durumları aşağıdaki tabloda (Tablo 10) görülmektedir.

TABLO - 9		Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftarı mısınız?		Toplam
		Evet	Hayır	
Genel Olarak Transfer Ücretinin Resmi Sözleşmede Yazılı Olma Durumu	Evet	212	41	253
	Hayır	156	26	182
	Yorumsuz	85	28	113
Toplam		453	95	548

TABLO - 10		Mesleki olarak örgütlenmenin kulübümüzle aranızdaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünüyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Transfer Ücretinin Resmi Sözleşmede Yazılı Olma Durumu	Evet	205	39	244
	Hayır	51	14	65
	Yorumsuz	30	12	42
Toplam		286	65	351

Sözlü olarak anlaştıkları transfer bedeli resmi sözleşmelerinde yazılı olan futbolcuların yüzde 84'ü, sözlü olarak anlaştıkları transfer bedeli resmi sözleşmelerinde yazılı olarak yer almayan futbolcuların yüzde 78'i mesleki olarak örgütlenmenin kulüplerle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünmektedir.

Futbolcuların, mesleki olarak örgütlenmenin kulüpleriyle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünüp düşünmemeye durumları bir de genel olarak sektörle ilgili kayıtdışılık düşüncelerine göre değerlendirilmiş ve tabloda gösterilen sonuçlar elde edilmiştir.

TABLO - 11		Mesleki olarak örgütlenmenin kulübünüze aranızdaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünüyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Genel Olarak Transfer Ücretinin Resmi Sözleşmede Yazılı Olma Durumu	Evet	203	50	253
	Hayır	159	24	183
	Yorumsuz	84	28	112
Toplam		446	102	548

Genel olarak futbolcuların sözlü olarak anlaştıkları transfer bedelinin resmi sözleşmelerinde yer aldığını düşünen futbolcuların yüzde 80'i, bunun aksini düşünen futbolcuların yüzde 87'si mesleki olarak örgütlenmenin kulüplerle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünmektedir.

Kayıtdışı ekonomiye dâhil olan ya da olmayan her iki grup futbolcunun da büyük bir çoğunluğunun mesleki örgütlenme taraftarı olması ve mesleki örgütlenmenin olumlu getirisi olacağını düşünmeleri, sendikaya duyulan ihtiyacı destekleyen bulguların yanında futbolcuların mesleki örgütlenmeye sıcak baktıklarının da bir göstergesidir.

Futbolcuların transfer ücretlerinin tam olarak; transfer taksitlerinin zamanında; maç primlerinin tamı tamına ödenip ödenmeme durumuna göre örgütlenme eğilimleri ise aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

TABLO - 12		Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftarı mısınız?		Toplam
		Evet	Hayır	
Transfer ücretiniz tam olarak ödendi mi?	Evet	98	20	118
	Hayır	271	44	315
	Yorumsuz	84	32	116
Toplam		453	96	549

Profesyonel futbol hayatları boyunca transfer ücretlerinin her zaman tam olarak ödenmediğini belirten futbolcuların yüzde 86'sı mesleki olarak örgütlenme taraftandır.

TABLO - 13		Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftarı mısınız?		Toplam
		Evet	Hayır	
Transfer taksitleriniz zamanında ödendi mi?	Evet	47	19	66
	Çoğunlukla	129	32	161
	Nadiren	135	23	158
	Hayır	142	21	163
Toplam		453	95	548

Profesyonel futbol hayatları boyunca transfer taksitlerinin zamanında ödenmediğini belirten futbolcuların yüzde 87'si mesleki olarak örgütlenme taraftandır.

TABLO - 14		Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftarı mısınız?		Toplam
		Evet	Hayır	
Maç primleriniz tamı tamına ödendi mi?	Evet	79	28	107
	Çoğunlukla	206	30	236
	Nadiren	75	19	94
	Hayır	95	17	112
Toplam		455	94	549

Profesyonel futbol hayatları boyunca maç primlerinin tam olarak ödenmediğini belirten futbolcuların yüzde 84'ü mesleki olarak örgütlenme taraftandır.

Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmenin kulüplerle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olup olmayacağı düşünceleri transfer ücretlerinin tam olarak; transfer taksitlerinin zamanında; maç primlerinin tamı tamına ödenip ödenmeme durumlarına göre değerlendirildiğinde aşağıdaki tablolardaki sonuçlar ortaya çıkmıştır.

TABLO - 15		Mesleki olarak örgütlenmenin kulübünüzle aranızdaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünüyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Transfer ücretiniz tam olarak ödendi mi?	Evet	96	21	117
	Hayır	261	55	316
	Yorumsuz	91	25	116
Toplam		448	101	549

Profesyonel futbol hayatları boyunca transfer ücretlerinin her zaman tam olarak ödenmediğini belirten futbolcuların yüzde 83'ü mes-

leki olarak örgütlenmenin kulüplerle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünmektedir.

TABLO - 16		Mesleki olarak örgütlenmenin kulübünüzle aranızdaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünüyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Transfer taksitleriniz zamanında ödendi mi?	Evet	50	16	66
	Çoğunlukla	133	28	161
	Nadiren	133	24	157
	Hayır	132	31	163
Toplam		448	99	547

Profesyonel futbol hayatları boyunca transfer taksitlerinin zamanında ödenmediğini belirten futbolcuların yüzde 81'i mesleki olarak örgütlenmenin kulüplerle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünmektedir.

TABLO - 17		Mesleki olarak örgütlenmenin kulübünüzle aranızdaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünüyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
Maç primleriniz tamı tamına ödendi mi?	Evet	79	29	108
	Çoğunlukla	202	34	236
	Nadiren	76	17	93
	Hayır	92	20	112
Toplam		449	100	549

Profesyonel futbol hayatları boyunca maç primlerinin tam olarak ödenmediğini belirten futbolcuların yüzde 82'si mesleki olarak örgütlenmenin kulüplerle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünmektedir.

Futbolcuların transfer ücretlerinin düzeyine göre örgütlenme eğilimleri ise aşağıdaki tablodaki gibidir.

TABLO - 18		Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftarı mısınız?		Toplam
		Evet	Hayır	
Yıllık Transfer Ücreti	10000 - 100000 TL	231	50	281
	101000 - 300000 TL	129	20	149
	301000 - 800000 TL	38	3	41
	801000 - 4 Milyon TL	10	0	10
	4 Milyon TL Üzeri	2	1	3
Toplam		410	74	484

Yıllık transfer ücreti 10.000-100.000 TL arasında olan futbolcuların yüzde 82'si, 101.000-300.000 TL arasında olan futbolcuların yüzde 87'si, 301.000-800.000 TL arasında olan futbolcuların yüzde 93'ü futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftarıdır.

Transfer ücretinin miktarına, ücretlerin her zaman tam olarak ödenip ödenmemesine, maç primlerinin tam olarak ödenip ödenmemesine ya da sözlü görüşme resmi sözleşme mutabakatının olup olmamasına bağlı olmaksızın futbolcuların büyük bir çoğunluğunun sendikal örgütlenme taraftarı olduğu görülmektedir.

Örgütlenme eğilimleri böyle olmasına karşın, futbolcuların dünyadaki örgütlenme deneyimlerinden yeterince haberdar olmadıkları anlaşılmaktadır. Saha araştırmasından elde edilen verilere göre; kulüpleriyle aralarındaki ekonomik ve hukuki problemleri kendisinin çözdüğünü belirten 194 futbolcunun yüzde 59'u, avukatının çözdüğünü belirten 193 futbolcunun yüzde 46'sı Dünya'da sporcuların mesle-

ki örgütlenmelerinden haberdar değildir. Bununla beraber, kulüple-riyle aralarındaki ekonomik ve hukuki problemlerin daha çok kendi lehine sonuçlandığını belirten 281 futbolcunun yüzde 47'si Dünya'da sporcuların mesleki örgütlenmelerinden haberdar değil iken, kulüp-leriyle aralarındaki ekonomik ve hukuki problemlerin daha çok kulüp lehine sonuçlandığını belirten 214 futbolcunun yüzde 55'i haberdar değildir.

Futbolcuların dünyadaki sporcuların mesleki örgütlenmelerinden haberdar olmamaları, her ne kadar mesleki örgütlenme taraftarı olsalar da aslında sendikalaşmanın tam olarak ne olduğunun ve getirile-rinin neler olacağının bilincinde olmadıklarını da akla getirmektedir.

Toplu sözleşme, grev ve lokavt

Profesyonel futbolcu, iş görme borcu doğuran sözleşmelerden biri olan iş sözleşmesinin işçi tarafını oluştururken, kulüpler işveren tarafını oluşturmaktadır. Profesyonel futbolcular İş Kanunu'na tabi olmasalar da, bu onların işçi niteliği taşımadıkları anlamına gelmez. Bunun yanında hem yasada hem iş kolları tüzüğünde spor işkoluna yer verilmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi ancak iş kolu esasına göre sendika kurulabilir. İşkolu esası konusundaki farklı görüşlere rağmen, yasal olarak sendika kurabilen futbolcular, bu sendikal hak kapsamında Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu kapsamındadırlar (Baştürk 2007).²⁶

18.10.2012 tarihinde kabul edilen, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 2. maddesinde 'Toplu iş sözleşmesi: İş sözleşmesinin yapılması, içeriği ve sona ermesine ilişkin hususları düzenlemek üzere işçi sendikası ile işveren sendikası veya sendika üyesi olmayan işveren arasında yapılan sözleşmeyi' ifade eder.

Her ne kadar ülkemizde meslek esasına göre sendikalaşma olmasa da iki tür sendika vardır: meslek sendikası ve sektör sendikası. Spor sendikalarının ise bu iki tür sendikanın melezi olduğunu söyleyebiliriz. Oyuncular meslek sendikalarındaki gibi özel becerilere sahiptirler ancak yasa gereği meslek esaslı kurulan sendika, meslek esaslı

²⁶ Futbolcular hizmet sözleşmesi kapsamında, Borçlar Hukuku'na tabidirler.

toplu iş sözleşmesi gerçekleştiremez.

Dünyadan örneklerde spor sendikalarını diğer sendikalardan ayıran birkaç temel özellik vardır. Büyük spor sendikaları doğrudan oyuncuların belirli ücretleri üzerinden müzakereye gitmezler. Bu sendikalar, oyuncular ve onların temsilcilerinin takımlarla müzakere edebilmesi gibi bir genel iklimden dolayı kendilerini pazarlık konusunda sınırlarlar. Büyük spor sendikaları ve ligler, ekonomideki diğer muhataplarının tersine bazen koşullar konusunda tartışmaktadırlar. Örneğin Amerika'da, 1998-1999 yılındaki lokavt süresince Ulusal Basketbol Oyuncuları Birliği ücretlerin serbest pazar sistemine göre olmasını savunurken, lig ise ücretlerin sabit bir ölçekte olmasını istemiştir.

Takım sporları sendikaları diğer sendikalardan farklıdır. İlk olarak, üyeleri proleter olarak değerlendirmek konusunda bariz bir fark söz konusudur. Üyeler daha çok, ülkede gelir elde edenlerin yüzde 1'ini temsil etmektedirler. İkinci olarak, geleneksel sendikaların aksine, bu sendikalar özel ücretler üzerinden pazarlık etmezler; onun yerine, ücretlerin belirlendiği bir taslak üzerinden pazarlık ederler. Spor toplu pazarlık sözleşmeleri, diğer genel istihdam hükümleriyle birlikte aynı zamanda minimum ücret, menfaat ve ihtilaf prosedürlerini de şart koşar. Taslak oluşturulduğunda, bireysel olarak oyuncular ve menajerleri, minimumun üzerinde ücretler için takımlarla pazarlık ederler ve standart oyuncu sözleşmesine, diğer menfaatler için özel bir anlaşmanın eklenmesini de pazarlık konusu yaparlar. Üçüncü olarak, spor sendikaları çok işverenli bir birimle pazarlık ederler (Zimbalist 2005).

Dört ayrı profesyonel lig kategorisine ayrılan Türkiye profesyonel futbolunda, her birinin kulüp başkanı ve yöneticileri farklı 127 kulüp bulunmaktadır.²⁷ Ayrıca her bir ligin ve her bir takımın geliri de birbirlerinden farklılık gösterir. Ülkemiz profesyonel futbolunda kulüp gelir kalemleri; en büyük gelir kalemi yayın gelirleri olmak üzere, stat, lisanslı ürün, sponsorluk, transfer gelirleridir. Bu gelir kalemleri ligler ve takımlar arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin, 2012/2013 sezonuna kadar 3.ligin yayın geliri gibi bir

²⁷ 2011/2012 futbol sezonu

gelir kalemi olmadığı gibi yerel sponsorların yaptığı katkılar hariç, sponsorluk gelirleri de yoktur. Ancak 2012/2013 sezonunun başında, Türkiye Futbol Federasyonu ile Digitürk arasında Spor Toto 2. ve 3. Lig takımlarına 10 milyon TL tutarında kaynak aktarılmasını öngören sponsorluk anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Spor Toto 2. ve 3. Liglerin önemli maçlarınının Lig TV ekranlarından yayınlanması da kararlaştırılmıştır.²⁸

Gelirler ligler arasında farklılık gösterdiği gibi lig içindeki takımlar arasında da farklılık gösterir. Örneğin, yayın gelirlerinden en büyük payı dört büyük kulüp almaktadır. Bu farklılıklar çeşitli nedenlerden dolayı önemlidir. Toplu pazarlığın amaçlarına göre, kulüpler birbirlerinden farklı ekonomik deneyimler yaşamaktadırlar. Bu farklılıklar, toplu iş sözleşmelerinin neyi gerçekleştirmesi gerektiği ile ilgili soruları akla getirmektedir.

Türkiye’de liglerin yönetsel, ekonomik ve hukuki yapısı; sistematiği de, toplu sözleşmenin uluslararası örneklerinde olduğu gibi uygulanmasına izin vermemektedir. Bunun nedeni, Türkiye’de profesyonel lig kategorilerinde, ayrı ayrı ya da tüm profesyonel futbolda toplu olarak değerlendirilecek bir gelirin olmamasıdır. Yani NBA’deki örneği gibi - basketbol ile ilgili gelirler (Basketball related income) - ne ‘futbola ilgili gelirler’ olarak adlandırılan bir sınıflandırma ne de bu gelirlerin üzerinde anlaşılan bir bölüşümü söz konusudur.

Çoğu diğer sendikaların aksine, Kuzey Amerika ve Avrupa’daki oyuncu sendikaları bireysel üyelerinin ücretlerini müzakere etmezler. Müzakere işi oyuncunun kendisine, genel olarak da temsilcisine bırakılır. Sendikalar, toplu olarak, çalışma koşulları, emeklilik geliri ve sigorta, ihtilaf prosedürleri konusunda görüşürler. Ancak Kuzey Amerika’da, ama Avrupa’da olduğundan daha az, minimum ücret, ücret üzerindeki herhangi bir doğrudan sınırlama ya da bireysel ücretlerin en üst sınırı gibi ligi kapsayan sözleşmeler konusunda görüşürler. Oyuncu birlikleri genellikle, kulüp sahiplerinin kulüplerin toplamda ödeyecekleri maaşları (payroll) sınırlama planlarına karşı-

²⁸ <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&fbclid=16027>, <http://live.sporx.com/futbol/ligb/ikinci-ve-ucuncu-lige-sponsor-bulunduSXHBQ293168SXQ>; Erişim tarihi:02.03.2013

dırlar ve kulüp sahipleri de, özellikle uzatma opsiyonlu sözleşme sisteminin (reserve system) sona ermesinden sonra, oyuncuların açık ihalelerini sınırlandırmak için çeşitli öneriler sunmuşlardır (Rosen ve Sanderson 2001).

Profesyonel spor, genellikle işçi sendikaları ve sektör sendikaları ile bağdaştırılmaz. Kir, pas içindeki, ağır çalışan, öğle yemekleri sefertasında olan kömür işçileri, çelik işçileri, otomatik montaj hattı çalışanları, birkaç yıllık sözleşmelerle milyoner olan oyunculardan daha çok sendikalar ile ilişkilendirilir. Bugünün profesyonel spor sendikaları ile işçi ve sektör sendikaları arasındaki kaçırılan bağlantının anlaşılması mümkün, profesyonel spor sendikalarının toplu iş sözleşmesi sürecinin diğer sendikalardaki gibi olduğunun farkına varmak önemlidir (Kovach ve Meserole 1997).

Profesyonel Amerikan futbolu oyuncuları, 1950'li yılların ortalarından beri çeşitli şekillerde organize olmaktadır, ancak yakın zamana kadar sendikalar güçsüz ve gevşek olma eğilimi göstermişlerdir. Ücretler bireysel olarak görüşülmeye başlandığından beri, sendika sadece emeklilik fonları, giderlerin geri ödenmesi ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi gibi konularla ilgilenmektedirler. Sendika, oyuncular ya da kulüp sahipleri tarafından işgücü-yönetim ilişkisinin merkezi bir üyesi olarak kabul edilmez. Bununla beraber, 1960'ların sonlarındaki sosyal ayaklanma ve spordaki patlama oyuncuların ekonomik güvenlikleri için gerekli olduğunu fark ettikleri bu hususları daha çok önemsemelerine neden olmuştur (Thornley ve Kruger 1987).

Profesyonel sporda toplu sözleşme, aynı zamanda çoğu endüstriyel ya da ticari durumdan farklıdır. Çünkü profesyonel kulüp sahipleri kapalı, korunaklı bir emek pazarıyla uğraşmaktadırlar. Çok az sayıda sporcu -Amerika'da toplamda aşağı yukarı 3500- profesyonel spor liglerinin dikkate alacağı kadar yeteneklidir. Ancak 'tarafar bağlılığı' unsuru farklı bir ekonomik çerçeveyi düşünmeyi sağlar. Taraftarların takımlarına bağlılıklarının kaynağı takımların sahipleri değil, oyuncularıdır. Coca Cola içenlerin ya da Ford marka araba kullananların bağlılıklarının çalışanlara ya da fabrikalara olmadığı düşünülürse fark daha açık ortaya çıkacaktır. Diğer endüstrilerde tüketici için kolay şı-

şeye kimin doldurduğu, ya da Ford'un tekerleğini kimin taktığı önemli değildir. Diğer taraftan, takım sahiplerinin sporun dışında uygun olmayan belirli avantajları vardır. Örneğin, sporcuların diğer işçilere oranla daha az iş güvenliği vardır ve zirveye geldikleri dönem kısa sürer ki bu yüzden sendikaların kurumsal hafızaları sınırlıdır. Diğer sözleşmelerin aksine, profesyonel spor sendikalarının sözleşmeleri çok işverenli toplu sözleşme yoluyla müzakere edilir. Amerika'daki dört büyük profesyonel spor ligi- beyzbol, futbol, basketbol, hokey- toplu iş sözleşmelerini, liglerdeki tüm takımların adına o ligin kendi sorumlu oyuncu sendikalarıyla müzakere ederler. Bireysel olarak takımların, lig müzakereleri dışında, oyuncular sendikası ile müzakere kabul edilemez. Her kulüp sahibi ve oyuncu müzakere sürecine katkıda bulunur. Bununla birlikte, her iki taraf da sözleşmenin hükümlerine bağlıdırlar (Kovach, Ricci ve Robles, 1998).

Türkiye Profesyonel Futbol Ligi'ndeki emek ihtilafı ise futbolcular ve yöneticiler arasındadır. Kulüp sahiplik sisteminin olmadığı Türk futbol ekonomisinde ücretler konusundaki ihtilaflar ikili müzakere düzeyindedir. Oyuncunun ücreti konusunda kulüp ile görüşmeyi ya oyuncunun profesyonel menajeri ya da bizzat kendisi, hatta gönüllü olarak bir yakını yapar. Futbolcular, bir toplu iş sözleşmesinin konusu olacak herhangi bir durumu bu yollarla müzakere etmek durumundadırlar.

Toplu sözleşmenin dünyadaki örneklerine dikkat edilirse; bir tarafta oyuncuların, diğer tarafta kulüp sahiplerinin olduğu bir çatışmanın ürünü olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Kulüp sahipleri sektördeki kontrolü ellerinde tutmak, maliyetlerini azaltıp kârlarını maksimize etmeye çalışırken, oyuncular da toplu sözleşmelerle belirli düzeyde bir ücreti garantiye alıp kendi maksimizasyonlarını sağlamaya çalışırlar. Görüldüğü gibi toplu sözleşme konusunda profesyonel sporcuların da, takım sahiplerinin de yüzleştiği konu aynıdır: ücretler, gelir paylaşımı ve hareket serbestisi; başka bir deyişle bonservisin oyuncunun elinde olması durumu. Bu konuda çıkan ihtilaflar grev ve lokavta da yol açabilir.

Grev, genel anlamda; 'işçilerin işverene isteklerini kabul ettirmek

ve ona bu yönde baskı yapmak için aralarında verdikleri karar doğrultusunda topluca işi bırakmalarındır' diye tanımlanabilir (Demircioğlu ve Centel 2003).

Organize emeğin birincil pazarlık gücü, bir grev halinde emeğin firmadan çekilebilme gücüdür. İşçilerin bakış açısıyla, grev, mevcut maliyetleri firmanın üzerine yüklemeyi amaçlar. Zaman içerisinde, bu maliyetler biriktikçe, firma emeğin dayanışmasına karşı takdir geliştirir ve sonuçta emeğin taleplerine teslim olur. Bununla birlikte, sendika lideri, müzakereler esnasında, firmanın emeğin taleplerini gerçekleştirecek şekilde davranacağını anlayabilir (Schmidt ve Berri 2004).

McHugh (1991), bir işçi grevinin alıcılar ya da tedarikçiler ile bağlantılı olarak, hem firmaya hem de organizasyona etkisini araştırmış; beklenmedik bir şekilde, grevin grev gerçekleşen firmadan daha çok, bağlantılı firmayı etkilediğini bulmuştur. Futbol ürününün yani lig maçlarının alıcıları maçlara gelen seyirciler ve üye olurken belirli bir ücret ödedikleri kanallardan maçları seyredenlerdir. Futbolun yarattığı pozitif üretim ve tüketim dışsallıklarının ekonomisi, grevin sadece futbolu arz eden emek sahiplerini, kulüpleri ve ligleri etkilemeyeceğinin bir göstergesidir. Basit bir örnekle açıklamak gerekirse; bir profesyonel ligde gerçekleşecek futbolcu grevi dolayısıyla maçlar oynanmayabilir. Maçlar oynanmayınca lig ile yayın geliri konusunda anlaşmalı olan televizyon kanalı o dönem içinde gerçekleşmesi planlanan maçları yayınlamayacaktır. Bu dönem içerisinde kanal mevcut abonelerini kaybedebileceği gibi yeni abone de kazanamayabilir. Başka bir örnekle, sözleşme şartlarına bağlı olarak, grev süresinin de etkisiyle sponsorlar da sponsorluk faaliyetlerinden çekilebilirler. Tüketim yönüyle, futbolun taraftarları açısından bakacak olursak; maç günü gelirleri, stat gelirleri de kaybedilmiş olacaktır. Kapitalist sistem içindeki şirketleşmiş ve halka arz edilen kulüplerimiz düşünülürse, grevin kulübün borsadaki hisseleri düşürme gibi bir olumsuz ekonomik etki yaratacağı söylenebilir. Ayrıca kulüp gelirlerindeki azalma da hissedarların paylarını azaltacaktır. Örneklerden de anlaşılabileceği gibi grevler kulüplere çeşitli maliyetler yükler.

Amerikan Ulusal Futbol Ligi'nde (Amerikan futbolu), 1987 yılında

gerçekleşen 24 günlük grev, en ilginç grevlerden biridir. 1987 grevi geçmişin bir ürünüdür. 1956 yılında Ulusal Futbol Ligi Oyuncular Sendikası'nın kurulduğu tarihte oyuncular, kulüp sahiplerine karşı bir grev tasarlamışlardır. Antrenman kampları sırasındaki masrafların kulüp sahipleri tarafından tazmin edilmemesinden dolayı oyuncular sezon öncesi son maç olan Washington Redskins ve Baltimore Colts arasındaki maçta grev kararı almışlardır. Redskins'in sahibi George Preston Marshall grevciler olmadan oyuna devam edeceğini açıkladığında oyuncular teslim olmuş ve sahaya çıkmışlardır. Bu senaryo çeşitli varyasyonlarla sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1968 sonbaharında, oyuncular bir dizi para ve diğer konular üzerinden antrenman kamplarında greve gitmişlerdir. Amerikan Ulusal Futbol Ligi kulüp sahipleri de lokavt ile karşılık vermiştir. Böylelikle, anlaşmazlık bir husumet görülmeksizin uzlaşma ile sonuçlanmıştır. Esasen, aynı durum 1970, 1974 ve 1975'de de yaşanmıştır. Antrenman kampı grevlerinin her biri süresince, kulüp sahiplerinin çok az taviz vermesiyle, oyuncuların başlangıçtaki optimizmi yerini hayal kırıklığına bırakmıştır. 1974'deki 42 günlük grev özellikle sendika için cesaret kırıcı olmuştur çünkü grev hattını geçen eski oyuncuların dörtte biri ile dayanışma parçalanmıştır. Bu grev, sendikanın icra direktörü Edwar Garvey'in ilk kez ortaya çıkışı olmuştur. Garvey, eskiden sendikayı temsil eden bir hukuk firmasında çalışmış bir avukattır ve 1982'deki kulüp sahiplerinden elde edilen ayrıcalığı sürdürmek için kararlılık göstermiştir. Yeni bir televizyon sözleşmesi her bir kulüp sahibinin yıllık televizyon geliri paylaşımını 5,8 milyon ABD dolarından 14,2 milyon ABD dolarına yükseltmiştir ve oyuncular daha büyük pay istemişlerdir. Aynı zamanda, Birleşik Devletler Futbol Ligi 1983'ün baharında başlamış ve bu Ulusal Futbol Ligi oyuncuları için yeni işbirlik fırsatları yaratmıştır. Eğer dayanışma sağlanmış olsaydı oyuncu sendikasının verimli bir anlaşma yapabilmesi için zamanlama çok iyiydi. 57 gün süren 1982 grevi beklenmeyen olumlulukta bir oyuncu dayanışması sağlamıştır ama çok az şey kazanılmıştır. Bununla birlikte, Ulusal Futbol Ligi'ndeki ortalama oyuncu ücretleri 1982'de 90.000 dolardan 1987'de 230.000 dolara çıkmıştır. Bu artışların çoğu,

oyuncuların daha yüksek bir ücretle Birleşik Devletler Futbol Ligi'ne geçme fırsatlarına ya da bu ligde kalmaları için kulüplerin daha fazla ödemesine bağlıdır. Bir dizi konu (bonservis, emeklilik, işten çıkarma tazminatı ve suni çim konusu) anlaşmazlık konusu olarak kalmıştır. 1987'de, yeni televizyon anlaşması her bir kulüp sahibine yıllık 17 milyon dolar ödemiş, bu durum oyuncuları ve kulüp sahiplerini gelirler üzerinden yeni bir anlaşmazlığa sürüklemiştir (Staudohar 1988).

22 Eylül 1987 yılında Ulusal Futbol Ligi'nde (Amerikan futbolu) oyuncular kulüp sahipleri ile 'hareket serbestisi ya da bonservis' konusundaki başarısız görüşmelerden sonra greve gitmişlerdir. Oyuncular kendi futbol hizmetlerini ve yeteneklerini açık bir emek pazarında, kendileri, serbest olarak, pazarlamak istemişlerdir. Çünkü, Howard Cosell'in de belirttiği gibi, kulüp sahipleri hiçbir zaman oyuncuların organize olma ve toplu pazarlık haklarını tamamen tanımamışlardır. Kulüp sahipleri, medyanın yardımları ve güçlü bir halkla ilişkiler çalışması ile, sendikayı bir kerede ve sonuna kadar kırmak için grevin devam etmesine izin vermişlerdir. Grev süresince, Ulusal Futbol Ligi'ndeki kulüp sahipleri sezona devam etmek için yedek oyuncular kiralamışlardır. Bu, profesyonel futbolda çalışma ilişkilerinin en karanlık dönemidir. Zayıf bir sendika liderliğini desteklemeye gönülsüzlük ve oyuncu grev fonunun olmayışı, bazı oyuncuların oynamak için grev hattını kırmasına sebep olmuştur. Yedek takımların kalitesi arasında büyük tutarsızlık olmasına rağmen, yine de kişisel gruplar bu 'grev kırıcı' oyunları devam ettirdi. Durumu daha da kötüleştiren, seyircilerin izlemekte oldukları futbolu kabul etmiş görünmesiydi. 1987 grevi profesyonel futbolda gerçekten de gelen en kötü noktadır. Sendika grevi kaybetmiş, bir toplu sözleşme olmaksızın oyuncular işe geri dönmüş ve önemli kayıplarla karşı karşıya kalmışlardır. Kazan-kaybet durumunda, kulüp sahipleri grevin devam ettiği her haftada oyuncu ücretlerinden 800.000 dolar kâra geçerken, oyuncular oynamadıkları maçlardan dolayı 80 milyon dolar kaybetmişlerdir (Kovach et al. 1998).

Amerika Ulusal Futbol Ligi'nden örnek verdiğimiz grevlerin bir kısmı oyuncular lehine, bir kısmı da kulüp sahiplerinin lehine sonuç-

lanmıştır. Örneğin 1968-69 sezonundaki grevde sendika oyuncuların 21 maddeden oluşan talepleri için grevi desteklemiş ve 6 ay sonra bu taleplerin 21'i kabul edilmiştir. Bu maddeler, ücret oranlarının artırılması, sağlık koşulları, emeklilik fonları gibi konuları içermektedir. Bundan farklı olarak 1974 yılındaki grevde ise temel konu oyuncu hareketliliği olmakla beraber oyuncular tarafından 63 maddelik bir öneri sunuldu (Thornley ve Kruger 1987).

Örneklerden de anlaşılacağı gibi grevler ücret oranlarının artırılması, emeklilik fonları, çalışma şartları, sağlıkla ilgili durumlar, transfer hareketliliği gibi oyuncuların çalışma hayatını ve geleceklerini ilgilendiren birçok nedenle gerçekleşebilmektedir.

Türkiye liglerinde, verilen örneklere koşut olabilecek örnekler elbette yoktur. Zaten kanuni grev, toplu iş sözleşmesi yapılması sırasında çıkan ihtilafların bir ürünüdür. Bunun için toplu iş sözleşmesi yapacak sendikanın varlığı şarttır. Medyada çok az yer bulan ya da ancak birincil ilgililerin haberdar olduğu eylemler kanuni değil fiili grevlerdir.

Saha araştırmasının verileri, Türkiye'de futbolcuların grev hakkı konusundaki eğilimleri hakkında fikir vermektedir.

2011/2012 sezonunda sözleşmeyle bağlı olduğu kulüple yaptığı transfer görüşmelerinde sözlü olarak anlaştıkları transfer bedelinin resmi sözleşmesinde yer aldığını söyleyen 66 futbolcunun yüzde 82'si grev hakları olmasını isterken; yüzde 18'i grev hakları olmasını istememektedir. Bununla beraber, 'Şu an (2011/2012 sezonunda) sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulübünüzle yaptığınız görüşmelerde sözlü olarak anlaştığınız transfer bedeli resmi sözleşmenizde yazılı olarak yer alıyor mu?' sorusuna 'yorumsuz' cevabını veren 42 futbolcunun yüzde 64'ü grev hakları olmasını isterken; yüzde 36'sı grev hakları olmasını istememektedir.

Profesyonel futbolculuk hayatı boyunca transfer ücretinin her zaman tam olarak ödendiğini belirten 117 futbolcunun yüzde 76'sı grev haklarının olmasını istediklerini belirtirken; yüzde 24'ü grev hakkı istemediklerini belirtmiştir. Transfer ücretinin her zaman tam olarak ödenmediğini belirten 317 futbolcunun yüzde 84'ü de grev haklarının

olmasını istediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, 'Profesyonel futbolculuk hayatınız boyunca transfer ücretiniz her zaman tam olarak ödendi mi?' sorusuna 'yorumsuz' cevabını veren 116 futbolcunun yüzde 72'si grev haklarının olmasını istediklerini belirtmişlerdir.

Profesyonel futbolculuk hayatı boyunca transfer taksitlerinin hiç zamanında ödenmediğini belirten 164 futbolcudan yüzde 82'si grev haklarının olmasını istediğini belirtirken; profesyonel futbolculuk hayatı boyunca maç primlerinin hiç tamı tamına ödenmediğini belirten 112 futbolcudan yüzde 81'i grev haklarının olmasını istediğini belirtmiştir. Bununla beraber, kulüpleriyle yaşadıkları ekonomik ve hukuki problemlerin daha çok kulüp lehine sonuçlandığını belirten 214 futbolcudan yüzde 81'i grev haklarının olmasını istediklerini belirtmişlerdir.

Verilerden de anlaşılacağı üzere, transfer ücretlerini, taksitlerini ve maç primlerini tam ve zamanında almada problem yaşayan ve özellikle anlaştıkları transfer ücreti sözleşmelerinde yazmayan futbolcuların çoğunluğu grev hakkı istemektedirler.

Çorumspor yönetiminin alacaklarının ödenmemesi nedeniyle kampı terk eden 14 futbolcunun sözleşmesini feshetmesi, primlerini ve maç başı taksitlerini tamı tamına almak için ısrar eden futbolculara kulüpteki parayı da dağıtmamaları ve kampa geri dönme çağrısına uymayan futbolcuları noterle tespit ettirmeleri²⁹, Denizlispor'da alacakları nedeniyle protesto yapan futbolcuların yönetim kurulunun aldığı kararla hem borçlu çıkmaları hem de kadro dışı kalmaları, yönetimin antrenmana çıkmayan futbolculara para cezası vermesi³⁰, Türk futbolunda yakın dönem futbolcu-kulüp ihtilaflarının örneklerindendir.

2009 yılının Mayıs ayında Çorumspor'da ve 2008 yılının Nisan ayında Denizlispor'da gerçekleşen bu olaylar, problemin ussal bir şekilde çözülmeye çalışılması yerine, haklarını örgütsüz bir şekilde savunmak zorunda kalan futbolcuların, haklı oldukları halde cezalandırıldığını ve Türk futbolundaki duygusal anlayışın sadece sahada değil her alanda beklendiğinin göstergesidir. Bu örnek olaylarda, futbolcular

²⁹ (<http://www.habergec.com/%C3%87orumsporlu/>, Erişim tarihi: 23 Nisan 2012

³⁰ (<http://www.ligtv.com.tr/haber/dimyata-pirince-giderken>, Erişim tarihi: 23 Nisan 2012

mağdur oldukları halde fedakârlık yine onlardan beklenmektedir. Beklenen fedakârlık gerçekleşmeyince de yöneticilerin futbolcuların aleyhine güç kullandığı görülmektedir.

Olaylardaki bir diğer dikkat edilmesi gereken husus; söz konusu boykotların ve tepkilerin kulüplerin kendi içinde sınırlı kaldığı, bir sınıfsal dayanışmanın gerçekleşmediğidir. Bu durumda ortaya çıkan, sınıfsal dayanışmanın dayanağı olacak güce sahip bir kurumun olmaması ile sınıfsal bilinçsizlik arasındaki karşılıklı ilişkidir. Türk futbolunun albenisini gözler önüne seren medya bu olayları yeterince ele almasa da, futbolcular arasında çabucak yayılan bu olayların bireysel mesleki kaygıları tetikleme ihtimali düşünüldüğünde bazı futbolcuların neden mesleki örgütlenme ve grev hakkı istemedikleri anlaşılabilir ancak düşündürücü olan; uyuşmazlık çözüm kuruluna giden başvuruların bu kadar çok olmasına ve sessiz bir emek savaşı veriliyor olmasına rağmen futbolcuların neden yaptırım gücü sağlayacak şekilde birleşemediği ya da birleştirilmediğidir.

İşçiler ile işverenler arasındaki çatışmada işçilerin en etkili güçlerinden biri grev iken, çatışmanın diğer tarafında, işverenlerin karşı gücü ise lokavttır.

Lokavt, kavram olarak, toplu iş uyuşmazlıklarında işçilerin 'kapı dışarı edilmesini' anlatır. Bununla birlikte, çeşitli ülkelerin endüstri ilişkileri sistemlerinin, lokavt kavramı üzerinde birleştikleri görülmez. Lokavt konusunda üzerinde birleşilen tek nokta, işverenin lokavt halinde işçileri topluca işten uzaklaştırmasıdır. Bunun gibi, toplu iş uyuşmazlıklarında işverenin lokavt bir iş mücadelesi aracı olarak kullanmasının ne oranda meşru sayılacağı konusu da, üzerinde anlaşılan bir husus değildir. Nitekim lokavtın meşruluğu sorunu, çeşitli ekonomik sistemleri benimsemiş bulunan ülkeler açısından, değişik şekilde çözüme kavuşturulmuştur. Gerçekten, eski Doğu Avrupa ülkeleri ile sosyalizm yolunda ilerleyen ülke sistemleri, siyasi ve ekonomik ideolojileri itibarıyla, lokavta meşruluk tanımamışlardır. Buna karşılık, liberal ekonomiler ile sosyal demokrasiye dayalı kapitalist ülke sistemleri, lokavta değişik ölçüler içerisinde meşruluk tanımaktadır (Demircioğlu ve Centel 2003).

Ülkemizde, 6356 sayılı Kanunun 59. Maddesi, lokavtı şöyle tanımlamaktadır: ‘İşyerinde faaliyetin tamamen durmasına neden olacak tarzda, işveren veya işveren vekili tarafından kendi kararıyla veya bir kuruluşun verdiği karara uyarak, işçilerin topluca işten uzaklaştırılmasına lokavt denir. Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması ve işçi sendikası tarafından grev kararı alınması hâlinde bu Kanun hükümlerine uygun olarak yapılan lokavta kanuni lokavt denir. Kanuni lokavt için aranan şartlar gerçekleşmeden yapılan lokavt kanun dışıdır.’

Lokavtın en ilginç örnekleri futboldan ziyade daha çok Amerika Ulusal Basketbol Ligi’nde (NBA) görülmüştür.

1998-1999 sezonunda, önceki toplu iş sözleşmesinin bitiminden sonra ve onaylı bir uzatma olmayınca 1 Temmuz 1998’de kulüp sahipleri lokavtı başlatmıştır. Kulüp sahipleri, lig gelirlerinin daha büyük bir yüzdesini talep ettikleri ve bir oyuncunun alabileceği maksimum ücreti içeren isteklerde bulunmuşlardır. Oyuncuların en büyük talebi ise, ligdeki minimum ücret düzeyini arttırmaktı. 191 gün süren müzakerelerden sonra 6 Ocak 1999’da yeni bir toplu sözleşme ile lokavt sona erdirildi. 82 maçtan 50 maça düşen yeni sezon birkaç hafta sonra başladı. Her iki taraf için de olumlu sonuçlanan lokavtta, kulüp sahipleri oyuncular, ligdeki yıllarına bağlı olarak ücretlerinin maksimum \$9-14 milyon olmasına ikna ederken, oyuncular da kulüp sahiplerini ligdeki minimum ücrete mütevazı bir zamma razı etmeyi başardı (Horowitz 2011).

Bir başka örnek olay ise; 2010-2011 sezon bitiminde, 1 Temmuz 2011 tarihinde başlayıp, resmi olarak 8 Aralık 2011 tarihinde sona eren, NBA’de gerçekleşen son lokavt olayıdır. Sezon sonunda, 22 takım; çoğunlukla küçük Pazar takımları, bir önceki sezon 300 milyon dolardan fazla zarar ettiklerini açıklamışlardır. Lokavtın nedeni de gelir paylaşımı, ücret tavanı ve lüks vergisidir. Son toplu iş sözleşmesine göre basketbol ilgili gelirlerin bölüşümünde (Basketball related income-BRI) yüzde 57 oyuncuların, yüzde 43 takım sahiplerinindi. Kulüpler, zarar edince, oyuncular birliğine gelirlerin eşit bölüşülmesi için teklifte bulundu ancak bu oyuncular tarafından kabul edilmedi.

Bunun sonucu olarak kulüpler lokavt ilan ettiler. Resmi olarak 161 gün süren lokavt süresince müzakereler devam ederken anlaşma sağlanamayınca, oyuncular birliği, basketbolcuların alacaklarından dolayı kulüplere dava açabilmeleri için (antitröst davası), kendini lağv etmiştir. Bu durumda oyuncular bireysel olarak dava açma haklarını kazanmış oldular. Ancak oyuncular birliği lağv edilmiş olsa da, her takımın birlik temsilcisinin takım arkadaşlarıyla görüşmesi vasıtasıyla, gayri resmi olarak görüşmeler devam etmiştir. Sonuçta oyuncular gelir bölüşümü konusunda kendileri için yüzde 51; kulüpler için yüzde 49'u kabul etmişlerdir. Oyuncular birliği tekrar kurulmuş, yeni gelir bölüşümü ile birlikte başka ayrıcalık kararları da alınmıştır.

İş uyuşmazlıkları, profesyonel sporun ev sahibi toplumlara ekonomik etkilerini belirlemek için bir deneyim olarak hizmet eder. Eğer profesyonel sporun yerel ekonomilere gerçekten de olumlu etkileri varsa, iş bırakma eylemleri nedeniyle duran faaliyetler şehirde olumsuz etkiler gözlenmesine sebep olabilir (Baade, Baumann ve Matheson 2006). Örneğin; 1998-1999 sezonunda NBA'de gerçekleşen lokavt 424 oyunun iptaline sebep olmuştur. Spor odaklı ekonomik büyümeyi savunanların iddialarına göre, NBA takımı olan şehirler, maç süresince gerçekleşen, basketbol alanlarının içindeki ve çevresindeki harcamanın kaybından dolayı, önemli olumsuz ekonomik etkiyle karşı karşıya kalmışlardır (Coates ve Humphreys 2001).

Profesyonel sporda toplu sözleşme, grev ve lokavt örnekleri daha çok Amerika'da görülmüştür. Drewes (2005), bu durumu şu şekilde açıklar: Kuzey Amerika'daki kulüp sahipleri ve oyuncu sendikaları, yıllarca süren iş anlaşması görüşmeleri yaparlar. Süreç, ya beyzbolda olduğu gibi basit bir anlaşma ya da basketbol, hokey ve futbolda olduğu gibi toplu iş sözleşmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu anlaşmalar da çeşitli konulara yer verilir. Tipik konular; bonservis, toplam ücret, yüksek ücretlerde lüks vergisi, gelir bölüşümü ya da teknik kurallardır. En düşük ücret ve doping testi gibi diğer konular da sözleşmelerde yer alır. Avrupa spor pazarındaki iş ilişkileri ise toplu pazarlığa dayanmaz. Kulüpler ve oyuncular, sözleşmelerini, Kuzey Amerika sporunda olduğu gibi temel bir sözleşme ya da toplu sözleşme gibi

tüm endüstriyi içine alan bir çerçevede değil, bireysel olarak müzakere ederler. Vrooman (1997), Kuzey Amerika'da iş anlaşmazlıkları dolayısıyla gerçekleşen iş bırakmaların sıklıkla olmasının ana nedenini, Amerikan emek pazarında, kulüplerin monopsonistik gücünün Avrupa'dan daha büyük olmasına bağlar. Avrupa sporundaki endüstriyel yapı profesyonel spor emek pazarındaki monopsonistik gücü sınırlar. Kuzey Amerika sporuna zıt olarak, Avrupa'daki kulüp sahipleri bu yüzden, profesyonel sporcuları sömürecek, sınırlayıcı iş ilişkilerine girmezler (Drewes 2005).

Türkiye'de profesyonel sporda, özellikle futbolda, toplu sözleşme, grev ve lokavt örneklerini göremememizin nedenlerine gelince; çalışma koşulları ile ilgili sorunlar; özellikle her bakımdan yetersiz tesisler ve statlar, futbolun endüstriyel yapısına göre beliren ücret problemleri, federasyonca statülere eklenen emeği sınırlayıcı maddeler, sigorta pimlerinin kulüplerce yatırılmaması, futbolcuların emeklilik haklarının olmaması ya da en azından federasyonun bir emeklilik havuzu oluşturmaması, ligler arasındaki gelir paylaşımının adaletsizliğinin bu liglerdeki futbolcuların transfer ücretlerine de yansması gibi temel sorunlar olduğu halde sınıf ve sendika bilincinin Türk futboluna bir türlü yerleşememesi ana neden olarak gösterilebilir. Tabi ki bundan sadece futbolcuları sorumlu tutmak doğru değildir. Ana nedeni oluşturan birçok alt neden vardır. Türk futbolunda, çatışmanın alenen yaşandığı kulüp sahipliği sistemi yoktur. Şu anki endüstriyel yapı (federasyona bağlı, kısmen dernek/kısmen şirket ve tamamen dernek statüsündeki kulüp sistemi) ve sınırlayıcı maddeler, yasal olarak değil ancak, özellikle ülkemizin sosyal ve siyasi yapısına bakılınca, futbolcuların gelecek kaygısından dolayı tepkisizleşmesiyle, emek sömürüsünü de gizlemektedir. Özellikle 12 Eylül 1980 darbesiyle, darbe öncesi güçlenen sendikaların kapatılması ve 1983 yılına kadar sendikal faaliyetlerin yasaklanması, güçlenmekte olan sendikal bilincin baskı yoluyla yok edilmesine neden olmuştur.

Türkiye profesyonel futbolunun, ekonomik bir sektör haline gelişinin Amerika ve Avrupa'dan daha sonra gerçekleşmesi ve halen birçok ekonomik konuda büyüme aşamasında olması, Türk futbol-

luna özgü bir ekonomik yapının ve yönetim yapısının sonucudur. Türk futbolunun bu kendine özgü yapısı, klasik yönetim anlayışında olduğu gibi insan unsurunu (futbolcuyu) ikinci planda tutmaktadır. Futbolcular, sistemin yürütmesi için kendine söyleneni yapan, pasif bir unsur olarak varsayılmaktadır. Futbolcuların meslekleri ile ilgili hiçbir konuda söz hakları olmamıştır. Buna rağmen, 12 Eylül 1980 darbesi ve sonrası sınıfsal harekete uygulanan engellemelerin, genel olarak işçilerin, sektörel olarak da futbolcuların, sendikal hareketin bir takım mesleki problemleri çözebileceğine olan inancını da engellemiş olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, Türkiye profesyonel futbolunda, toplu sözleşme, grev, lokavt gibi yollara başvurulamamasının nedenini, Amerika ve Avrupa sistemlerini karşılaştırarak, yönetsel ve yapısal açıdan da şöyle açıklayabiliriz: Amerika profesyonel sporlarında üçlü bir yapı vardır. Bu üçlü yapı; kulüpler (şirketler), oyuncularını temsil eden oyuncular birliği ve organizasyonun (ligin) işleyişini sağlayan şirket. Örnek olarak NBA'yi ele alırsak; NBA şirketi, oyuncular birliği ve kulüpler olarak bu yapıyı görebiliriz. Bu ekonomik yapıda, oyuncuların oyuncular birliğine üye olması zorunludur ve oyuncular birliği de kulüpler de NBA'nin ekonomik ve yönetsel şartlarına uymak zorundadır. Avrupa'da ise kulüp sahipliği ve liglerin sistemi tamamen farklıdır. Amerika'daki üçlü yapı Avrupa'da yoktur. Şirket kulüpler ve bu kulüplerin sahipleri vardır ancak ligi yöneten bir şirket yoktur. Oyuncuların sendikalara üyelikleri ise gönüllülük esasına dayanır. Türkiye'deki yapı da Avrupa'daki gibidir. Ancak her ne kadar sporcuların sendikalaşma eğilimi gönüllülük esasına dayansa da, Avrupa'daki sporcuların demokratik bilincinin Türkiye'deki sporculardan daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle sporun ekonomik ve yönetsel yapısına bağlı olarak görülen bu durumun oluşmasında ülkelere has birçok sosyo ekonomik değişkenin katkısı vardır. Avrupa ile Amerika arasındaki fark belirgin değişkenlerle ayrılabilir de, Türkiye'deki liglerin yönetsel yapı olarak hem Avrupa'ya benze-yip, hem de sosyo ekonomik yapı olarak bir o kadar ayrılması, elbette ki sadece demokratik bilinç değişkeniyle açıklanamaz.

Dünya'dan ve Türkiye'den örnekler ile sendikal hareketler ve temel öğelerini futbol özelinde açıklamaya çalıştık. Ancak Türkiye'deki durumu değerlendirirken, sendikal hareket başlığının sonunda, 6356 sayılı yeni yasaya genel bir bakış açısından bakmak, resmin ayrıntılarına bakarken bütünü görememe riskini de bir oranda azaltabilir. 6356 sayılı kanun, 2821 sayılı sendikalar kanunu ile 2822 sayılı toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt kanununu tek kanun altında birleştirmiştir. Hukukçuların genel değerlendirmeleri, bazı olumlu düzenlemeler getirmekle birlikte, yasanın 2821 ve 2822 sayılı kanunların devamı niteliğinde olduğu yönündedir. Örneğin; sendikal hareket yine işkolu sendikaları düzeyinde sınırlanmış, meslek sendikacılığının önü açılmamıştır. Böylelikle, teoride işkolu esasına göre kurulan birçok sendika pratikte yine meslek sendikası olarak faaliyet göstermeye devam edecektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta toplu sözleşme imkânından yine yoksun kalındığıdır. Oysa sendikaların en büyük gücü sahip oldukları toplu sözleşme düzeyleridir. Diğer büyük güçleri ise grev haklarıdır. Ancak görünen o ki yasa ile greve konan engeller, toplu sözleşme yapılabilmesi için belirlenen barajlar beklentileri karşılamıyor. Sendikaların gerçek bir örgütlenme olmasını sağlayan güçleri zayıflatılırken; kuruluşlarının ve yönetimlerinin kolaylaştırılması, tüzüklerine bırakılması, şeklinde bir iyileştirme çabası sendikaları başka bir organizasyon modeline doğru evriltmekte olabilir. Elbette bu da zaman içinde değerlendirilebilecektir.

Bölüm-5

Profesyonel Futbolculardan Türkiye Futbol Federasyonu'na Mesaj!

Araştırmada futbolculara 1) Süper lig kulüpleri için geçerli olan yabancı uyruklu futbolcu transfer politikası (futbolcu sayısı olarak) başarılı bir uygulamadır, 2) Birinci lig kulüpleri için geçerli olan yabancı uyruklu futbolcu transfer politikası (futbolcu sayısı olarak) birinci lig için uygundur, 3) İkinci ligde yabancı uyruklu futbolcunun oynayamaması doğru bir karardır, 4) Üçüncü lig kulüplerinde ancak 01.01.1987 ve daha sonra doğmuş olan futbolcuların sözleşme imzalayabilmesi futbolcuların sportif başarısını arttırmıştır, 5) Üçüncü lig kulüplerinin 31.12.1986 ile 31.12.1981 tarihleri arasında doğmuş en fazla 6 futbolcu ile sözleşme imzalayabilmesi çalışma özgürlüğüne aykırıdır, ifadelerine katılım dereceleri sorulmuştur.³¹

1 numaralı ifadeye 3. ligde oynayan futbolcular katılırken; diğer profesyonel liglerdeki futbolcular bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

2 numaralı ifadeye 3. ligde ve süper ligde oynayan futbolcular katılırken; 2. ligde ve 1. ligde oynayan futbolcular kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

3 numaralı ifadeye her bir profesyonel ligdeki futbolcular, ortalama olarak, katıldıklarını belirtmişlerdir.

³¹ Katılım dereceleri: Kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum

Süper Lig'de ve birinci ligde oynayan futbolcuların kendi ligleri ile ilgili yabancı uyruklu transfer politikaları (futbolcu sayısı olarak) konusunda kararsız kaldıkları görülmüştür.

4 numaralı ifadeye 2. ligde oynayan futbolcular katılmazken; süper ligde oynayan futbolcular katılmaktadır. 3. ligde ve 1. ligde oynayan futbolcular ise bu konuda kararsız kalmışlardır.

Yine 4 numaralı ifadeye katılım sorusuna profesyonel olarak futbol oynama sürelerine göre verilen cevaplar dikkate alındığında; 1-3 yıl arası ve 4-6 yıl arası profesyonel olarak futbol oynayanlar kararsızlıklarını belirtirken; 7-9 yıl arası ve 9 yıldan fazladır profesyonel olarak futbol oynayan futbolcular katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Saha araştırmasına katılan futbolculardan 3. ligde oynayanların 37'sinin 20 ve altı, 109'unun 21-25 yaş ve 25'inin 26-30 yaş aralığında olduğu, 2. ligde oynayanların 35'inin 20 ve altı, 88'inin 21-25 yaş ve 88'inin 26-30 ve 42'sinin 31 ve üstü yaş aralığında olduğu da dikkate alındığında, zaten ilgili statüdeki yaş aralığında olan 3. lig futbolcularının sportif performansın artışı konusunda kararsız kaldığı ancak 2. ligde futbolcuların sınırlamaya yakın olmalarından kaynaklanabilecek transfer kaygısıyla bu maddeye katılmadıkları akla gelebilir. Profesyonel olarak futbol oynama süresi ile ilgili bulgu da bu kanıyı güçlendirmektedir.

5 numaralı ifadeye, yani "Üçüncü lig kulüplerinin 31.12.1986 ile 31.12.1981 tarihleri arasında doğmuş en fazla 6 futbolcu ile sözleşme imzalayabilmesi çalışma özgürlüğüne aykırıdır" ifadesine ise her bir profesyonel lig kategorisindeki futbolcular ortalama olarak katıldıklarını belirtmişlerdir.

Anayasa'nın 48. Maddesi'ne göre "Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir"; Anayasa'nın 49. Maddesi'ne göre "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir"; Anayasa'nın 13. Maddesi'ne göre "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyet'in gerekle-

rine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz”.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ilgili maddeleri dikkate alındığında 2012/2013 sezonu itibarıyla 3. lig kulüplerinin 31.12.1987 ile 31.12.1982 tarihleri arasında doğmuş en fazla 6 futbolcu ile sözleşme imzalayabilmesi çalışma özgürlüğüne aykırıdır!

Kitabın bütününde sonuçlarını paylaştığımız araştırmanın bu bölümü, futbolculardan Türkiye Futbol Federasyonu’na açık mesajdır.

Sonsöz

Futbolun oyun güzelliği üç kornerin bir penaltı olduğu, kızılı erkekli oynanan mahalle maçlarında, çocuk saflığımızla algımıza dokunan renklerde, armalarda...

Bizim o sokak aralarında bıraktığımız algımızın dışında ise piyasanın müdahaleleri ile adeta bataklığa dönüşen bir alan var. O alanda kulüpler ve kurumlar kasalarını milyar dolarlarla doldururken, çoğu zaman maaşı ödenmeyen, köle gibi alınıp satılan futbolcular, kendi hakları için sokağa çıkmaktan imtina eden ama taraftarı olduğu takım için şiddet uygulamaktan çekinmeyen kitleler, iş güvencesi olmaksızın çalıştırılan binlerce spor emekçisi, gerici, ırkçı ve kadın düşmanı tezahüratların artık normalleştiği tribünler var.

Futbolda Emek Sömürüsü kitabı bu bataklığa işaret ettiği, bu bataklığı çürütme yönünde irade gösterdiği ve spor külliyatı içerisinde konuya emekçi ekseninden bakan az sayıda akademik yayından biri olduğu için önemli ve değerli bir çalışma.

Metin Kurt'un Devrimci Spor Emekçileri Sendikası'nı kurma gerekçelerinin haklılığını gösterdiği için de bizim açımızdan farklı bir öneme sahip.

Kapitalizmle "kirli" ilişkisi nedeniyle 25 yaşında futbolu bırakan Javi Poves, Brezilya'da diktatörlüğe karşı halkın haklarını savunan Doktor Sócrates, kulübü RFC de Liège'e açtığı dava sayesinde Avrupa'da futbolcu haklarının gelişmesini sağlayan Jean-Marc Bosman ve adını sayamadığınız onlarca onurlu sporcu, tüm spor emekçilerine umut ışığı olmuşlardı. Bu çalışma, karanlık tablonun içerisinde ülkemizin

spor emekçilerine, bu onurlu insanların aydınlığını taşımak için bize güç verecek.

Teşekkür ediyoruz;

Emeği, aklı, değerli çabaları, güzel dostluğu ve birlikte yürüyeceğimiz uzun yol için kitabın yazarı Muazzez Şaşmaz Ataçocuğu'na sendikamız adına sonsuz teşekkürler.

Bir diğer teşekkür ise “atılan hiçbir şutun emekçi kalesine girmemesi” için hayatı boyunca mücadele eden, yıldızlar ülkesinin en afili delikanlısı Metin Kurt’a...

Ve son teşekkürümüz de bugün Devrimci Spor Emekçileri Sendikası Metin Kurt’tan devraldığı inancı ve inadı alanlara taşıyor, sporda ter dökenlerin umudu oluyorsa, bu sendika için emek harcayanlara...

Devrimci Spor Emekçileri Sendikası

Ekler

EK-1: Saha araştırmasının örneklem grubunu oluşturan takımlar ve yer aldıkları ligler

Ligler		3.Lig	2.Lig	1.Lig	Süper Lig	Toplam
Takımlar	Adana Demirspor	0	11	0	0	11
	Akhisar Bld. Gençlik ve Spor	0	0	19	0	19
	Altay	0	19	0	0	19
	Altınordu	0	15	0	0	15
	Ankara Demirspor	17	0	0	0	17
	Bandırmaspor	0	22	0	0	22
	Batman Petrolspor	22	0	0	0	22
	Belediye Bingölspor	21	0	0	0	21
	Boluspor	0	0	11	0	11
	Bozüyükspor	0	15	0	0	15
	Bucaspor	0	0	15	0	15
	Bugsaşspor	0	15	0	0	15
	Bursaspor	0	0	0	15	15
	Denizli Belediyespor	0	15	0	0	15
	Denizlispor	0	0	20	0	20
	Eyüpspor	0	18	0	0	18
	Fethiyespor	0	21	0	0	21
	Gaziantep BŞB	0	0	18	0	18
	Gençlerbirliği	0	0	0	10	10
	Giresunspor	0	0	10	0	10
	Gölcükspor	17	0	0	0	17

EK-1 (Devam)

Ligler		3.Lig	2.Lig	1.Lig	Süper Lig	Toplam
Takımlar	Hacettepespor	14	0	0	0	14
	İnegölspor	17	0	0	0	17
	Karsspor	6	0	0	0	6
	Kırklarelispor	0	20	0	0	20
	Konyaspor	0	0	25	0	25
	Konya Torku Şekerspor	0	21	0	0	21
	TKİ. Tavşanlı Linyitspor	0	0	20	0	20
	Maltepespor	23	0	0	0	23
	Manisaspor	0	0	0	17	17
	●fspor	0	19	0	0	19
	Pazarsspor	11	0	0	0	11
	Sakaryaspor A.Ş	0	0	9	0	9
	Sarıyer	0	10	0	0	10
	Sivas 4Eylül Bld.Spor	25	0	0	0	25
	Tepecikspor A.Ş	0	13	0	0	13
	Turgutluspor	0	21	0	0	21
	Ünyespor	0	15	0	0	15
	Toplam	173	270	147	42	632

EK-2: Saha araştırmasında futbolculara sorulan anket soruları

I.MESLEKİ BİLGİ

1- Hangi ligde profesyonel olarak futbol oynamaktasınız?

☐ 3.Lig ☐ 2.Lig ☐ 1.Lig ☐ Süper Lig

2- Kaç yıldır profesyonel futbolcu lisansınız var?

☐ 5 yıl ve az ☐ 6- 10 yıl ☐ 11 yıl ve üstü

3- Oynadığınız mevki

☐ Defans ☐ Orta saha ☐ Forvet ☐ Kaleci

4- Kaç yıldır profesyonel liglerde (Süper Lig, 1., 2., 3. Lig) futbol oynuyorsunuz?

☐ 1-3 ☐ 4-6 ☐ 7-9 ☐ 9 yıldan fazla

5- Profesyonel olmadan önce amatör liglerde futbol oynadınız mı?

☐ Evet ☐ Hayır

6- Şu an oynadığınız kulüple sözleşme süreniz

☐ 2 yıl ve daha az ☐ 3 – 5 yıl ☐ 6 yıl ve daha fazla

7- Profesyonel futbol hayatınızda hiç boş geçirdiğiniz sezon oldu mu?

☐ Evet ☐ Hayır

-Cevabınız evet ise;

☐ Yarım sezon ☐ 1 sezon ☐ 1 sezondan fazla

- Cevabınız evet ise; En çok hangi sebeplerle boş sezon geçirdiniz. Bu sebeplerden ilk üçünü yazınız.

1.....

2.....

3.....

8- Profesyonel futbol kariyeriniz boyunca milli takımlarda oynadınız mı?

☐ Evet ☐ Hayır

Cevabınız evet ise;

☐ A milli takımı ☐ U18 milli

☐ A2 milli takımı ☐ U17 milli

☐ U21 ümit milli ☐ U16 milli

☐ U20 milli ☐ U15 milli

☐ U19 milli

9- Meslek olarak futbolu seçtiğiniz için pişmanlık duyduunuz mu?

☐ Hiç ☐ Nadiren ☐ Bazen ☐ Her zaman

II. KİŞİSEL BİLGİLER

10- Yaşınız

☐ 20 ve altı ☐ 21 – 25 ☐ 26 – 30 ☐ 31 ve üstü

11- Medeni haliniz

☐ Evli ☐ Bekâr

12- Eğitim durumunuz

☐ İlköğretim ☐ Ortaöğretim ☐ Ön lisans (2yıllık üniversite)

☐ Lisans (4yıllık üniversite) (bölümünüz.....)

☐ Lisansüstü (bölümünüz.....)

III.TRANSFER VE ÜCRET BİLGİLERİ

13- Şu an sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulüple anlaştığınız yıllık transfer ücreti

☐ 10.000TL-100.000TL ☐ 101.000TL-300.000TL ☐ 301.000TL-800.000TL

☐ 801.000TL-4 Milyon TL ☐ 4 Milyon TL üzeri

14- Futbolcuların transfer tekliflerini değerlendirirken aşağıdaki kriterlere dikkat ettikleri belirlenmiştir. Bu kriterlerin size göre önem derecesini beliriniz.

Bana göre;	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemsiz	Hiç önemli değil
Kulübün marka değeri					
Kulübün yer aldığı liglerde elde ettikleri başarıları					
Manevi olarak bağlı olduğum kulüp olması					
Teklif edilen transfer ücretinin yüksekliği					
Futbol kariyerimin önünü açacak bir kulüp olması					
Yaşadığım veya doğduğum şehrin kulübü olması					
Takımda rahatlıkla forma şansı bulacağıma inanmam					
Takımı çalıştıracak teknik direktör ve ekibi					
Kulübün daha önceki futbolcularına ücretlerini tam olarak ödeyip ödeme derecesi					
Kulübün tesis imkânları					

15- Futbolcuların transfer hareketliliklerinin aşağıdaki nedenlerle gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu nedenlerin SİZİN ligler arasındaki transfer hareketliliğiniz için önem derecesini belirtiniz.

	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemsiz	Hiç önemli değil
Sportif başarınız/başarısızlığınız					
Yaşadığınız sakatlıkların sıklığı/ciddiyeti					
Kulüple yaşadığınız hukuki anlaşmazlıklar					
Kulüple yaşadığınız ekonomik anlaşmazlıklar					
Kulüplerin teklif ettikleri transfer ücretleri					
Teknik ekiple yaşadığınız kişisel anlaşmazlıklar					
Takım içindeki futbolcularla yaşadığınız kişisel anlaşmazlıklar					
Kulüp yöneticileriyle yaşadığınız kişisel anlaşmazlıklar					
Takımın oyun sisteminin size uymaması					
Takımın sportif başarısı/başarısızlığı					

16-Futbolcuların transfer hareketliliklerinin aşağıdaki nedenlerle gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu nedenlerin genel olarak FUTBOLCULARIN ligler arasındaki transfer hareketliliği için önem derecesini belirtiniz.

	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemsiz	Hiç önemli değil
Sportif başarınız/başarısızlığınız					
Yaşadığınız sakatlıkların sıklığı/ciddiyeti					
Kulüple yaşadığınız hukuki anlaşmazlıklar					
Kulüple yaşadığınız ekonomik anlaşmazlıklar					
Kulüplerin teklif ettikleri transfer ücretleri					
Teknik ekiple yaşadığınız kişisel anlaşmazlıklar					
Takım içindeki futbolcularla yaşadığınız kişisel anlaşmazlıklar					
Kulüp yöneticileriyle yaşadığınız kişisel anlaşmazlıklar					
Takımın oyun sisteminin size uymaması					
Takımın sportif başarısı/başarısızlığı					

17- Şu an sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulübünüzle yaptığınız görüşmelerde sözlü olarak anlaştığınız transfer bedeli resmi sözleşmenizde yazılı olarak yer alıyor mu?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Yorumsuz

18- Genel olarak sizce FUTBOLCULARIN kulüplerle yaptığı görüşmelerde sözlü olarak anlaştığı transfer bedeli resmi sözleşmelerinde yazılı olarak yer alıyor mu?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Yorumsuz

19- Futbol dışında bir gelir kaynağınız var mı?

☐ Evet ☐ Hayır

20- Şu zamana kadar olan profesyonel futbolculuk hayatınızda sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulüpler transfer taksitlerinizi zamanında ödedi mi?

☐ Evet ☐ Çoğunlukla ☐ Nadiren ☐ Hayır

21- Şu zamana kadar olan profesyonel futbolculuk hayatınızda sözleşmeyle bağlı olduğunuz kulüpler maç primlerinizi (galibiyet, beraberlik) tamı tamına ödedi mi?

☐ Evet ☐ Çoğunlukla ☐ Nadiren ☐ Hayır

22- Profesyonel futbolculuk hayatınız boyunca transfer ücretiniz her zaman tam olarak ödendi mi?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Yorumsuz

23- Bir kulüple hiç kiralık futbolcu olarak anlaştınız mı?

☐ Evet ☐ Hayır

Cevabınız evet ise; bu transfer sizin için ekonomik olarak kazançlı oldu mu?

☐ Evet ☐ Hayır

Bu transfer sportif performansınız açısından kazançlı oldu mu?

☐ Evet ☐ Hayır

24- Kulübünüze kattığınız değer karşılığında ücret aldığınızı düşünüyor musunuz?

☐Evet ☐Hayır

25- Profesyonel futbolculuk hayatınız boyunca yaptığınız transferlerde aşağıdaki transfer araçlarının önem derecesini belirtiniz.

	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemsiz	Hiç önemli değil
Sporcu temsilcisi (Menajer)					
Antrenör					
Futbolcunun iletişim gücü					
Kulübün yetkilileri					
Takımın içinden bir futbolcu arkadaşı					
Başka bir takımdan bir futbolcu arkadaşı					
Siyasi bağlantılar					
Yazılı ve görsel medya ile olan iletişim					

26- Genel olarak FUTBOLCULARIN yaptığı transferlerde aşağıdaki transfer araçlarının önem derecesini belirtiniz.

	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemsiz	Hiç önemli değil
Sporcu temsilcisi (Menajer)					
Antrenör					
Futbolcunun iletişim gücü					
Kulübün yetkilileri					
Takımın içinden bir futbolcu arkadaşı					
Başka bir takımdan bir futbolcu arkadaşı					
Siyasi bağlantılar					
Yazılı ve görsel medya ile olan iletişim					

27- Sizce takımınızda uluslararası, ulusal veya bölgesel üne sahip bir futbolcunun olması maç primlerinize olumlu etki ediyor mu?

☐Evet ☐Hayır

28- Ligler arasındaki futbolcu transfer ücret farklılıklarının yüksek olmasının sebeplerini önem derecesine göre puanlayınız.

	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemsiz	Hiç önemli değil
Ülkemizdeki naklen yayın politikası					
Üst liglerin basında daha fazla yer alması					
Üst liglerdeki takımların gelirlerinin daha çeşitli ve yüksek olması					
Üst liglerdeki futbolcuların şöhret olarak anılması					
Üst liglerdeki takımların taraftarlarının daha fazla olması					

29- Profesyonel futbol hayatınız boyunca oynadığınız takımların ligdeki pozisyonu sizin transfer taksitlerinizin ve maç primlerinizin zamanında ödemesini etkiledi mi?

☐Evet ☐Hayır

30- Profesyonel futbol hayatınıza başladığınız kulüp sizin için yetiştirme tazminatı ödedi mi?

☐Evet ☐Hayır

31- Futbolcuların transfer ücretini arttırıcı olarak belirlenen aşağıdaki faktörleri önem derecesine göre puanlayınız.

	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemsiz	Hiç önemli değil
Sezon içerisinde atılan gol sayısı					
Sezon içerisinde yapılan asist sayısı					
Sezon içerisinde gösterilen bireysel performans					
Sezon içerisinde takımın maç kadrosunda yer alma sayısı					
Sezon içerisinde milli takımda forma giyme sayısı					

IV. MESLEKİ ÖRGÜTLENME (SENDİKALAŞMA)

32- Futbol hayatınız boyunca oynadığınız kulüpler sigorta primlerinizi ödedi mi?

☐ Hepsi ödedi ☐ Çoğu ödedi ☐ Bilmiyorum ☐ Birkaç tanesi ödedi ☐ Hiçbiri ödemedi

33- Sporcu temsilciniz (menajeriniz) var mı?

☐ Evet ☐ Hayır

Cevabınız evet ise; kaç yıldır birlikte çalışıyorsunuz?

☐ 1-3 ☐ 4-6 ☐ 7-9 ☐ 9 yıldan fazla

Şu ana kadar kaç farklı sporcu temsilcisi (menajer) ile çalıştınız?.....

34- Kulübünüzle aranızdaki ekonomik ve hukuki problemlerin çözümünü kim gerçekleştiriyor?

☐ Sporcu temsilciniz ☐ Avukatınız ☐ Kulüp genel menajeri
☐ Kendiniz ☐ Manevi bağınız olan kulüp yöneticilerinizden herhangi biri

35- Kulübünüzle aranızdaki ekonomik ve hukuki problemler daha çok hangi tarafın lehine sonuçlanıyor?

☐ Sizin lehinize ☐ Kulübünüzün lehine

		Evet	Hayır
36-	Dünyada sporcuların mesleki örgütlenmelerinden haberdar mısınız?		
37-	Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmesi taraftarı mısınız?		
38-	Mesleki olarak örgütlenmenin kulübünüzle aranızdaki ihtilafları çözmede yardımcı olacağını düşünüyor musunuz?		
39-	Grev hakkınız olsun istiyor musunuz?		

		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
40-	Mevcut kanunlar sporcuların haklarının korunması için yeterli değildir.					
41-	Futbolcuların kendileriyle ilgili talimatlarda ve statülerde söz hakkı olmalıdır.					

		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
42	Futbolcuların çalışma koşulları yeteri kadar iyi değil.					
43-	Bir mesleki örgüte (futbolcu sendikasına) üye olmanın aktif futbol hayatımda çeşitli(sosyal ve ekonomik) sorunlar yaratacağını düşünüyorum.					
44-	Bir mesleki örgüte (futbolcu sendikasına) üye olmanın kulüp yönetimiyle aramda sorun yaratacağını düşünüyorum.					
45-	Toplu sözleşme ile her lig kategorisindeki futbolcuya yeterli bir yaşam düzeyini koruyabilmek için elverişli ücretin ödenmesi sağlanmalıdır.					
46-	Sakatlık/yaralanma halinde maddi ve manevi haklarımızdan mahrum kalıyoruz.					

IV. STATÜLER

		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
47-	Süper Lig kulüpleri için geçerli olan yabancı uyruklu futbolcu transfer politikası (futbolcu sayısı olarak) başarılı bir uygulamadır.					
48-	Birinci Lig kulüpleri için geçerli olan yabancı uyruklu futbolcu transfer politikası (futbolcu sayısı olarak) adı geçen lig için uygundur.					
49-	İkinci Ligde yabancı uyruklu futbolcunun oynayamaması doğru bir karardır.					
50-	Üçüncü Lig kulüplerinde ancak 01.01.1987 ve daha sonra doğmuş olan futbolcuların sözleşme imzalayabilmesi futbolcuların sportif başarısını arttırmıştır.					
51-	Üçüncü Lig kulüplerinin 31.12.1986 ile 31.12.1981 tarihleri arasında doğmuş en fazla 6 futbolcu ile sözleşme imzalayabilmesi haksız rekabettir.					

Tablolar Listesi

Tablo 1- Futbolcuların kulüplerine kattıkları değer karşılığında ücret aldıklarını düşünme durumlarına göre dağılımları

Tablo 2 - Futbolcuların transfer taksitlerinin zamanında ödenip ödenmemesinin liglere göre dağılımları

Tablo 3 - Futbolcuların transfer taksitlerinin zamanında ödenip ödenmemesinin profesyonel liglerde oynama sürelerine göre dağılımları

Tablo 4 - Futbolcuların maç primlerinin (galibiyet, beraberlik) tamı tamına ödenip ödenmemesinin liglere göre dağılımları

Tablo 5 - Futbolcuların profesyonel futbol hayatları boyunca transfer ücretlerinin her zaman tam olarak ödenip ödenmemesinin profesyonel liglerde oynama sürelerine göre dağılımları

Tablo 6 - Futbolcuların oynadıkları takımların ligdeki pozisyonunun transfer taksitlerinin ve maç primlerinin zamanında ödenmesini etkileyip etkilememesine dair düşüncelerinin profesyonel liglerde oynama sürelerine göre dağılımları

Tablo 7 - Futbolcuların futbol hayatları boyunca sigorta primlerinin ödenip ödenmediği bilgilerinin profesyonel liglerde oynama sürelerine göre dağılımları

Tablo 8 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenme taraftarı olup olmamalarının sözlü olarak anlaştıkları transfer ücretlerinin resmi sözleşmelerinde yazılı olup olmamasına göre dağılımları

Tablo 9 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenme taraftarı olup olmamalarının genel olarak futbolcuların sözlü olarak anlaştıkları transfer ücretlerinin resmi sözleşmelerinde yazılı olup olmamasına göre dağılımları

Tablo 10 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmelerinin kulüpleriyle arasındaki ihtilafları çözmede yardımcı olup olmayacağına dair düşüncelerinin sözlü olarak anlaştıkları transfer ücretlerinin resmi sözleşmelerinde yazılı olup olmamasına göre dağılımları

Tablo 11 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmelerinin kulüpleriyle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olup olmayacağına dair düşüncelerinin genel olarak futbolcuların sözlü olarak anlaştıkları transfer ücretlerinin resmi sözleşmelerinde yazılı olup olmamasına göre dağılımları

Tablo 12 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenme taraftarı olup olmamalarının futbol hayatları boyunca transfer ücretlerinin her zaman tam olarak ödenip ödenmemesine göre dağılımları

Tablo 13 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenme taraftarı olup olmamalarının futbol hayatları boyunca transfer taksitlerinin zamanında ödenip ödenmemesine göre dağılımları

Tablo 14 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenme taraftarı olup olmamalarının futbol hayatları boyunca maç primlerinin tam olarak ödenip ödenmemesine göre dağılımları

Tablo 15 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmelerinin kulüpleriyle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olup olmayacağına dair düşüncelerinin futbol hayatları boyunca transfer ücretlerinin her zaman tam olarak ödenip ödenmemesine göre dağılımları

Tablo 16 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmelerinin kulüpleriyle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olup olmayacağına dair düşüncelerinin futbol hayatları boyunca transfer taksitlerinin zamanında ödenip ödenmemesine göre dağılımları

Tablo 17 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenmelerinin kulüpleriyle aralarındaki ihtilafları çözmede yardımcı olup olmayacağına dair düşüncelerinin futbol hayatları boyunca maç primlerinin (galibiyet, beraberlik) tamı tamına ödenip ödenmemesine göre dağılımları

Tablo 18 - Futbolcuların mesleki olarak örgütlenme taraftarı olup olmamalarının yıllık transfer ücretlerine göre dağılımları

Kaynakça

- Afacan E. (2001). Futbolcuların Profesyonellik Anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme (Manisa Örneği) S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, (Danışman: Doç. Dr. H Bal)
- Akçaylı N. (1983). Sendika Teorisi. Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, Yayın no:3-036-0098, s.16
- Akşar T. (2005). Endüstriyel Futbol. Literatür Yayınları, İstanbul, s.12,13
- Akşar T, Merih K. (2006). Futbol Ekonomisi. Literatür Yayıncılık, İstanbul, s.1,133
- Akyüz Y. (1980). Emek Değer Teorisi ve Nitelikli İşgücü Sorunu. AÜSBF Yayın No:44, Ankara, s.11,12; İçinde: Öztürk N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. Çalışma ve Toplum, (2):59-90
- Antonioni P, Cubbin J. (2000). The Bosman ruling and the emergence of a single market in soccer talent. European Journal Of Law and Economics, 9(2):157-173
- Aren S. (2009a). 100 Soruda Ekonomi El Kitabı. 2.baskı, İmge Kitabevi, Ankara, s.31, 56
- Aren S. (2009b). Ekonomi Dersleri. 3.baskı, İmge Kitabevi, Ankara, s.83,87,88
- Authier C. (2002). Futbol A.Ş. Çeviren: Berkay A, Kitap Yayınevi, İstanbul, s.17,36
- Aydın U. (2009). Profesyonel spor sendikacılığında İngiltere ve Türkiye'ye öneriler. Uluslararası Spor Araştırmaları Dergisi, 1(1):1-32
- Aydoğanoglu E. (2007). Sınıf Mücadelesinde Sendikalar. Evrensel Basım Yayın, İstanbul, s. 10, 154, 223, 224, 225
- Baade RA, Baumann R, Matheson VA. (2006). The economic consequences of professional sports strikes and lockouts: revisited. International Association of Sports Economists Working Paper Series, Paper No.06-09
- Baştürk F. (2007). İş Hukukunda Profesyonel Futbolcu. Beta Basım Yayın, İstanbul, s.19, 20, 38, 109,110
- Battre M, Deutscher C, Frick B. (2008). Salary determination in the German "Bundesliga": a panel study. No:811 IASE Conference papers, International Association of Sports Economists
- Biçer T. (2008). Sporda Toplam Kalite Yönetimi ve Futbol Uygulamaları.

Beyaz Yayınları, İstanbul, s. 126

- Boniface P. (2007). Futbol ve Küreselleşme. Çeviren: Yerguz İ, NTV Yayınları:5, İstanbul, s.146,147,148
- Camatos S. (2005). European sports, the transfer system and competition law: will they ever find a competitive balance?. 12 Sports Law Journal, p.155-166; In: McDermott JJ. (2010). Direct v. indirect discrimination in european football: the legal differences between uefa's homegrown player rule and FIFA's "6+5" proposal. Texas Review of Entertainment and sports law, 11(2):267-294
- Coates D, Humphreys BR. (2001). The economic consequences of professional sports strikes and lockouts. Southern Economic Journal, 67(3):737-747
- Çıracıoğlu V. (2009). Gladyatör Futbol Arenalarında Bir İsyanın Hikayesi "Metin Kurt". Everest Yayınları, İstanbul, s.237-242
- Dabscheck B. (1979). Player associations and professional team sports. Labour and Society, 4(3):226. In: Aydın U. (2009). Profesyonel spor sendikacılığında İngiltere ve Türkiye'ye öneriler. Uluslararası Spor Araştırmaları Dergisi, 1(1):1-32
- Demircioğlu AM, Centel T. (2003). İş Hukuku. 9.baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul, s.210,211,314,369,370
- Doğru C. (2010). Futbol endüstrisinde rekabetçi dengenin oluşturulmasına matematiksel bir yaklaşım: ücret tavanı modeli. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 2(4):109-128
- Drewes M. (2005). Locked out: why work stoppages in major league sports are frequent in North America but rare in Europe. European Sport Management Quarterly, 5(1):63-76
- Emrence C. (2005). Marksizmden küreselleşme okuluna: spor sosyolojisi,1970-2005. Toplum ve Bilim. 103:63-106
- Fees E, Frick B, Muehlheusser G. (2007). Contract duration and player performance: empirical evidence from German soccer. Faculty of Management and Economics, Mimeo, Witten/Herdecke University, Witten
- Frick B. (2007). The football players' labor market: empirical evidence from the major european leagues. Scottish Journal of Political Economy, 54(3):422-446
- Giddens A. (2010). Sosyoloji: Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş. Çeviren: Battal ÜY, 3.Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.59,64-67

- Gündoğan N, Biçerli MK, Lordoğlu K, Özkaplan N. (2012). Çalışma Ekonomisi. 1.baskı, T.C Anadolu Üniversitesi Yayını no: 2675, Açıköğretim fakültesi yayını, no: 1641, s.71
- Horowitz DG. (2011). The Effects Of Strikes and Lockouts On The Strength of Professional Sports Leagues. The Ohio State University Fisher College of Business, Undergraduate Thesis, Ohio, USA, p.13
- Huberman L. (2010). Sosyalizmin Alfabetesi. Çeviren: İlhan H. 5.baskı, Alter yayıncılık, Ankara, s.8
- Hunt EK. (2002). İktisadi Düşünce Tarihi. Çeviren: Günay M, Dost Kitabevi, Ankara, s.283,289,290
- Işıklı A. (1975). Ücret. Doğan Yayınevi, Ankara, s.20,21
- Işıklı A. (2003). Gerçek Örgütlenme Sendikacılık. İmge Kitabevi, Ankara, s.17,18
- İrat AM. (2003). Sınıf, statü ve üniversite öğretim üyeliği. Üniversite ve toplum, Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, [Elektronik Dergi], 3(3):7, <http://www.universite-toplum.org/text.php?id=150>
- İyibozkurt E. (1999). Küreselleşme ve Türkiye. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, s.355-357
- Késenne S. (2007). The Economic Theory of Professional Team Sports. Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham, UK • Northampton, MA, USA, p.125
- Kışlalı AT. (2002). Siyaset Bilimi. 9.baskı, İmge Kitabevi, Ankara, s.224
- Kongar E. (1986). Demokrasi İşçinin Ekmegidir. Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi 5, İstanbul, s.34,35
- Kovach KA, Meserole MV. (1997). Collective bargaining in professional sports: baseball, football, basketball, and hockey. Labor Law Journal, p.390-402
- Kovach KA, Ricci P, Robles A. (1998). Is nothing sacred? Labor strife in professional sports. Business Horizons, 41(1):34-42
- Kozanoğlu H. (1993). Yuppieler, Prensler ve Bizim Kuşak. İletişim Yayınevi, İstanbul, s.162,163
- Lehmann E. (2000). Verdienen Fußballspieler was sie verdienen? In H.-M. Schellhaas (ed), (Hg.) Sportveranstaltungen zwischen Liga- und Medieninteressen. Karl Hofmann: Schorndorf, pp.97-121
- Lucifora C, Simmons R. (2001). Superstar effects in Italian football: an emp-

- rical analysis. University of Salford Centre for Sports Economics, p.1-25
- Lucifora C, Simmons R. (2003). Superstar effects in sports: evidence from Italian soccer. *Journal of Sports Economics*,4:35-55
 - Mandel E. (2008). Marksist Ekonomi El Kitabı. Çeviren: Suda O, 3.baskı, Maki Basım Yayın, İstanbul, s.117
 - Marx K. (2000). Das Kapital: A Critique of Political Economy. Regnery Publishing Inc., Washington DC, p.2
 - Marx K. (2004). Ekonomi Yazıları. Çeviren: Fethi A, Hil Yayın, İstanbul, s.95,96
 - Marx K. (2008). Ücretli Emek ve Sermaye Ücret, Fiyat ve Kâr. 8.baskı, Çeviren: Belli S, Sol Yayınları, Ankara, s.83
 - Marx K. (2010). İktisat Üzerine. Çeviren: Çakıroğlu A, Derleyen: Freedman R, Belge Yayınları, İstanbul, s.41,43,44,45,46
 - Marx K, Engels F, Huberman L, Stalin J. (2010). Komünist Manifesto-Sosyalizmin Alfabetesi-Diyalektik ve Tarihi Materyalizm. Çeviren: Türel K, Ulak Yayıncılık, İstanbul, s. 35, 36
 - McDermott JJ. (2010). Direct v. indirect discrimination in european football: the legal differences between uefa's homegrown player rule and FIFA's "6+5"proposal. *Texas Review of Entertainment and sports law*, 11(2):267-294
 - McHugh R. (1991). Productivity effects of strikes in struck and nonstruck industries. *Industrial and Labor Relations Review*, 44(4):722-23
 - Ongan TH, Demiröz DM. (2010). Akademik Futbol: Futbolda Rekabet-Başarı İlişkisi. Hiperlink Yayınları, İstanbul, s.84
 - Önder İ. (2001). Kayıt dışı ekonomi ve vergileme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23-24:241-253
 - Öngen T. (1999). Toplumsal sınıflar, sınıf mücadelesi ve kamu çalışanları. *Eğitim Sen Eğitici ve Yönetici Eğitimi Seminer Notları*. s.51-59
 - Öztürk N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. *Çalışma ve Toplum*, (2):59-90
 - Poyraz E. (2011). İş Hukuku. 2.baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.193,194
 - Ray L. (2006). Alienation. *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge University Press, s.17
 - Rosen S. (1981). The economics of superstars. *American Economic Review*, 71(5):845-854
 - Rosen S, Sanderson A. (2001). Labour markets in professional sports. *The*

Economic Journal, 111:F47-F68

- Schmidt MB, Berri DJ. (2004). The impact of labor strikes on consumer demand: an application to professional sports. American Economic Review, 94(1):344-357
- Sönmez M. (2002). Arsadan borsaya: futbolun ekonomi politiği. Toplumsal Tarih, 102:60-63
- Staudohar PD. (1988). The football strike of 1987: the question of free agency. Monthly Labor review, 1:26-31
- Staudohar PD. (1998). Salary caps in professional team sports, Compensation and Working Conditions Spring, Spring, p.1-11
- Steckelmacher H. (2008). Professional footballers' association – how the PFA helps players. <http://soccerlens.com/professional-footballers-association/6096/>
- Şaşmaz Ataçoğlu M, Mungan Ay S, Bayazit A. (2011). Futbol piyasasının emek ekonomisi açısından değerlendirilmesi. I.Uluslararası Spor Ekonomisi ve Yönetimi Kongresi Bildiri Kitabı, 12-15 Ekim, İzmir, s.266-282
- Thornley A, Kruger DH. (1987). The crisis of player mobility: the NFL strike of 1982. Labor Law Journal, p.48-62
- Vrooman J. (1997). A unified teory of capital and labor markets in major league baseball. Southern Economic Journal, 63:594-619
- Walters G. (2004). The professional footballers' association: a case study of trade union growth. Birkbeck University off London Research Paper, No:1, www.sportbusinesscentre.com/research/resources
- Zelyurt MK. (2011). Türkiye’de Futbol Şiddetinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi ve Çözüm Önerileri. M. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul (Danışman: Prof.Dr. T Biçer), s.134
- Zelyurt MK. (2011). Söyleşi, 09.12.2011
- Zimbalist A. (2005). Unionism. Berkshire Encyclopedia of World Sport. c.4

Bu çalışma, endüstrileşen futbolda futbolcuların ücretleri, transfer tekliflerini değerlendirirken dikkat ettikleri kriterler, transfer hareketlilik nedenleri, transfer araçları, yaşadıkları ekonomik ve hukuksal problemler, sendikalaşma ve futbolcular ile ilgili statü ve talimatlar gibi futbolda emeği ilgilendiren konuları emek ekseninden irdelemek ve Türkiye futbol piyasasını bir de bu görüngeden resmetmeye çalışmaktadır. Böylece, tüm bu tartışmalar ve çözüme dair atılacak adımlar için bir katkı sunmaya çalışmaktadır.

Çalışmanın temel amacı ise "bilinen ama dile getiril(e)meyen" konularda farkındalık yaratabilmek ve bütün olumsuzluklara rağmen spor emekçilerinde oluşamayan sınıflar ve sendikal bilinci eyleme geçir

14 TL

 VYAZILAMA

